

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Науково-дослідний інститут публічного права

А. М. Тимошевич, А. В. Боровик

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАЙНЯТТЯ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ
В УКРАЇНІ**

Монографія

Видавництво
«Юридика»
2025

УДК 342.951:346:334.722(477)
Т41

Рецензенти:

Дрозд Олексій Юрійович — доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Дубинській Олег Володимирович — доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;

Шаповал Роман Володимирович — доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Науково-дослідного інституту публічного права
(протокол № 1 від 20.01.2025 р.)*

Тимошевич М. М.

Т41 Адміністративно-правові засади реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю в Україні : монографія / М. М. Тимошевич, А. В. Боровик. — Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. — 180 с.

ISBN 978-617-8182-71-7

DOI _____

Монографію присвячено з'ясуванню сутності, змісту й особливостей адміністративно-правових засад реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю, а також розробленню пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання суспільних відносин, які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя. Встановлено, що право на зайняття підприємницькою діяльністю — це суб'єктивне, індивідуалізоване, забезпечене та гарантоване державою, набуте суб'єктивне право фізичної або юридичної особи на провадження економічно- та суспільно-важливої, не забороненої законом господарської діяльності, спрямованої на отримання прибутку. Аргументовано, що нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю становлять систему нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на регулювання та упорядкування суспільних відносин, які виникають з приводу формування різних умов для повної і безперешкодної реалізації фізичними й юридичними особами права на підприємницьку діяльність.

УДК 342.951:346:334.722(477)

ЗМІСТ

Передмова	5
-----------------	---

Розділ 1

Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю	6
--	----------

1.1 Аналіз наукових досліджень забезпечення права на зайняття підприємницькою діяльністю	6
1.2 Поняття та зміст права на зайняття підприємницькою діяльністю як об'єкт адміністративно-правового дослідження	22
1.3 Загальна структура адміністративно-правового механізму реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю	36
1.4 Нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю	53

Розділ

Характеристика окремих елементів адміністративно-правового механізму реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю	69
---	-----------

2.1 Система суб'єктів забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю	69
2.2 Сутність та предмет адміністративно-правових обмежень щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю	86
2.3 Адміністративні процедури реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю	101

Розділ 3

Напрями поліпшення адміністративно-правових засад реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю	118
3.1 Зарубіжний досвід забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю та можливість його адаптації в національну правову систему	118
3.2 Шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю	137
Висновки	153
Список використаних джерел	159

ПЕРЕДМОВА

Уже протягом багатьох років підприємництво є однією із найважливіших рушійних сил розвитку провідних економік Європи та Світу. І Україна у цьому контексті — не виняток. В умовах масштабної безпекової, економічної, соціальної та політичної кризи саме підприємництво стало одним із ключових джерел поповнення державного бюджету. Власне тому чи не першочерговим завданням українського законодавця є створення всіх необхідних правових, політичних, економічних та інших умов для забезпечення реалізації права громадян на зайняття підприємницькою діяльністю. Зазначене, як вбачається, — суттєва обставина для економічного зростання, соціальної стабільності та розвитку України. Окрім того, підприємництво відіграє ключову роль у створенні нових робочих місць, підвищенні рівня добробуту населення та формуванні конкурентоспроможної економіки, що є критично важливим в умовах протистояння повномасштабній військовій агресії з боку Російської Федерації. Забезпечення права на здійснення підприємницької діяльності також має важливий психологічний підтекст, оскільки його реалізація дає змогу громадянам вільно обирати та втілювати у життя свої економічні інтереси й обирати шлях до особистої самореалізації, що становить основу розвитку середнього класу — головного прошарку сталого розвитку суспільства.

Однак забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю фактично неможливе без належного нормативно-правового підґрунтя. Зазначене пояснюється тим, що лише чітка і стабільна нормативна база дає змогу громадянам бути більш впевненими у державі, а отже, і частіше обирати шлях підприємця.

РОЗДІЛ 1

Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю

1.1 АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Підприємницька діяльність відіграє ключову роль у розвитку будь-якої країни, оскільки створює фундамент для економічного зростання, забезпечує зайнятість населення та сприяє інноваціям. Вона є основою ринкової економіки, оскільки підприємці, реалізуючи свої бізнес-ідеї, стимулюють виробництво товарів і послуг, які задовольняють потреби суспільства. Це сприяє не лише економічній активності, а й підвищенню добробуту населення. Важливо також зазначити, що підприємництво виступає важливим джерелом податкових надходжень до бюджету країни, і саме завдяки їй уряд отримує ресурси для фінансування інфраструктурних проєктів, соціальних програм, системи освіти та охорони здоров'я. Отже, як бачимо, бізнес допомагає державі підтримувати високий рівень соціального захисту і реалізовувати політики, спрямовані на загальне благополуччя суспільства. З огляду на зазначене вище важливим завданням законодавця виступає створення правових та організаційних умов для забезпечення і реалізації права громадян на зайняття підприємницькою діяльністю.

Підприємницька діяльність як самостійна категорія, а також проблеми забезпечення права на її ведення, аналізувалися у рамках монографій та інших, комплексних теоретичних досліджень. Наприклад, вищевказані питання заторкує Т. Кобзева у роботі, присвяченій адміністративно-правовому забезпеченню управління фінансовою системою України. У монографії, з-поміж іншого отримує уточнення поняття фінансової системи України як об'єкта управління та предмета адміністративно-правового регулювання, розмежовуються правовідносини, що виникають під час правового забезпечення фінансової системи, а також узагальнюються її мета, принципи та структура тощо. Зазначено, що державі як універсально-політичній формі організації суспільства властиві такі ознаки: суверенітет, територія, державна влада, народ, механізм держави, система податків, державні символи, а також фінансові ресурси¹. Забезпечення підприємницької діяльності розглядається глобально як складовий елемент адміністративно-правового управління фінансовою системою держави загалом. Зокрема, наголошується: «Загальна державна політика повинна бути спрямована на поєднання організаційно-правового забезпечення виконання поточних завдань і програм, виконання середньострокових і довгострокових програм розвитку, підвищення фінансової самозабезпеченості держави і регіонів, розвиток фінансових ринків, поліпшення інвестиційного та підприємницького клімату, виконання всіх фінансових зобов'язань країни і регіонів»².

У контексті нашої роботи заслуговує на увагу монографія А. Боровика та Д. Парамонова «Адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні». У ній надано нове роз'яснення наукового завдання стосовно визначення сутності й особливостей адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької

¹ Кобзева Т. А. Адміністративно-правове забезпечення управління фінансовою системою України : монографія. Суми : Сум. держ. ун-т, 2018. 433 с.

² Там само.

діяльності в Україні, а у межах його загальної характеристики категорію «підприємницька діяльність» описано крізь призму об'єктної складової адміністративно-правового регулювання. Крім того, розкрито сутність та ознаки публічних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, а також визначено систему суб'єктів, принципи і нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності. Автори наголошують: правовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є інтегральним процесом, що поєднує своїм змістом багатофункціональну систему правових засобів різногалузевого спрямування, активізація та визначення суб'єкта застосування яких залежить від суб'єктивного права підприємця забезпечити собі оптимальний варіант його реалізації. Зокрема, господарсько- та цивільно-правовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні репрезентований діяльністю профільних громадських організацій, самих підприємців та інших недержавних суб'єктів, а адміністративно-правовий — уповноважених державою органів публічної влади¹.

У монографії Ю. Крегула та Р. Банка «Безпека підприємницької діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект» досліджено питання правого забезпечення безпеки підприємницької діяльності в Україні. Розкрито специфіку й особливості забезпечення як складової національної безпеки загалом та економічної зокрема. Особливу увагу відведено аналізу системи суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення безпеки підприємницької діяльності в Україні. Автори зазначають, що складна міжнародна фінансова криза, рецесійні та стагнаційні процеси в економіці змушують уряди багатьох країн звертати увагу на підтримку підприємницької діяльності. Не оминули означені процеси і Україну, сфера підприємницької діяльності якої вирізняється нестабільністю, що призводить до формування під час здійснення

¹ Боровик А. В., Парамонов Д. Ю. Адміністративно-правове забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності в Україні : монографія. Одеса : Гельветика, 2022. 268 с.

підприємництва різних дестабілізаційних чинників. Така ситуація спонукає до детального розгляду та вивчення питання правового забезпечення безпеки підприємницької діяльності в Україні, розв'язання проблеми щодо вдосконалення системи захисту суб'єктів підприємницької та нормативно-регулятивної діяльності органів публічної адміністрації, завдання яких — налагодження ефективного адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки підприємницької діяльності.

Урегулювання вищезазначених проблемних питань залежить від ефективності реалізації органами публічної адміністрації покладених на них завдань щодо здійснення адміністративно-правового впливу на сферу забезпечення безпеки підприємницької діяльності в Україні. Враховуючи, що чинна система органів публічної адміністрації, яка здійснює державне регулювання різних суспільних відносин, з-поміж іншого і у сфері підприємництва, перебуває у пошуку оптимального механізму функціонування, назріла актуальна потреба у розробленні концептуальної моделі системи суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення безпеки підприємницької діяльності в Україні. З огляду на зазначені проблематики, згадана монографія сприяла розв'язанню таких завдань: 1) здійсненню теоретичного аналізу наукових підходів до тлумачення поняття «забезпечення безпеки підприємницької діяльності»; 2) виокремленню та обґрунтуванню класифікаційних критеріїв поділу на групи відносин у сфері забезпечення безпеки підприємницької діяльності, що регулюються нормами адміністративного права; 3) узагальненню системи принципів забезпечення безпеки підприємницької діяльності; 4) системному аналізу стану державної політики у сфері забезпечення безпеки підприємницької діяльності, визначенню ефективності її забезпечення; 5) виокремленню групи суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення безпеки підприємницької діяльності на підставі аналізу нормативно-правових актів України; 6) аналізу ролі і місця органів місцевого самоврядування та недержавного сектору безпеки у процесі забезпечення

ними безпеки підприємницької діяльності; 7) обґрунтуванню науково-методологічних аспектів щодо вдосконалення форм та методів регулювання правовідносин у процесі забезпечення безпеки підприємницької діяльності; 8) удосконаленню правових засад механізму застосування адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки підприємницької діяльності в Україні¹.

Ураховуючи економічні чинники, проблему підприємницької діяльності та забезпечення права на зайняття нею аналізують Л. Проданова і О.В. Котлярєвський, з'ясовуючи теоретичні та методичні проблеми розвитку мотиваційного механізму підприємницької діяльності в економіці України. У монографії конкретизовано основні елементи мотиваційного механізму й узагальнено теоретичні засади регуляторного забезпечення мотиваційного механізму розвитку підприємництва. Проаналізовано фактори і досліджено динаміку показників розвитку підприємницької діяльності, визначено етапи становлення регуляторного забезпечення цього процесу в державі. Визначено синергетичний ефект регуляторного впливу на мотивацію до підприємницької діяльності в регіонах економіки України. Систематизовано заходи регуляторного забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку підприємницького сектору з урахуванням можливостей адаптації до сучасних умов світового досвіду стимулювання й активізації підприємництва. Розроблено функціональну модель активізації підприємницької діяльності в національній економіці.

Загалом можна ствердити, що метою монографічного дослідження була розробка теоретико-методологічних положень і практичних рекомендацій щодо регуляторного забезпечення мотиваційного механізму розвитку підприємництва в економіці України. Увага авторів зосереджувалась головню на розв'язанні таких наукових завдань: 1) обґрунтування теоретичних основ аналізування

¹ Кругел Ю. І., Банк Р. О. Безпека підприємницької діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 240 с.

мотиваційного механізму підприємницької діяльності як важливого елемента системи забезпечення розвитку підприємництва в сучасній економіці; 2) конкретизація основних елементів мотиваційного механізму і узагальнення теоретичних засад регуляторного забезпечення мотиваційного механізму розвитку підприємницької діяльності в економіці України; 3) аналіз факторів і дослідження динаміки показників розвитку підприємницької діяльності, визначення етапів становлення регуляторного забезпечення цього процесу в Україні; 4) визначення синергетичного ефекту регуляторного впливу на мотивацію до підприємницької діяльності в Україні у регіональному аспекті; 5) систематизація заходів регуляторного забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку підприємницького сектору з урахуванням можливостей адаптації до сучасних умов України світового досвіду стимулювання і активізації підприємництва; 6) удосконалення методичних підходів щодо поглибленого вивчення процесів розвитку підприємницької діяльності та розроблення функціональної моделі її активізації в національній економіці; 7) розвиток концептуального базису економічної і регуляторної політики держави щодо мотивації підприємницької діяльності в сучасній економіці України¹.

Значний обсяг наукових студій правової основи та механізму забезпечення права на зайняття підприємницькою діяльністю сконцентровано на рівні дисертаційних досліджень, більшість з яких проводилися за напрямом спеціальності 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Наприклад, А. Ластовецький дослідив організаційно-правові засади регулювання підприємницької діяльності в Україні. Вчений довів, що за умов трансформаційних змін у суспільстві за допомогою відповідних правових та організаційних чинників важливо насамперед забезпечити оптимальний баланс між державним впливом

¹ Проданова Л. В., Котляревський О. В. Мотиваційний механізм розвитку підприємницької діяльності в економіці України : монографія / Черкаський держ. технолог. ун-т. Черкаси : Вид. Пономаренко Р. В., 2019. 240 с.

на економічні процеси і ринковою саморегуляцією. Однак від самого початку реформ не було вироблено єдиного науково обґрунтованого підходу до шляхів розв'язання зазначеної проблеми. З одного боку, будь-яке «послаблення» державного регулювання можна розглядати як шлях до анархії стихійних ринкових сил, з іншого — перехід до ринку з одночасним скороченням регуляторної ролі держави — трактується як єдиний засіб виходу з кризи. Ці полярно протилежні підходи знаходять відображення в організаційно-правовому регулюванні підприємницької діяльності, яке значною мірою продовжує здійснюватися багатьма органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування безсистемно і шляхом підзаконної (відомчої) нормотворчості. Це призводить до «розпорошення» регуляторної ролі держави і не сприяє системній розробці та впровадженню у сферу підприємницької діяльності механізмів ринкової саморегуляції¹.

З огляду на зазначене метою дисертації визначалися обґрунтування та розробка системного і комплексного підходу до організаційно-правових засад регулювання підприємництва в Україні. Відповідно до поставленої мети науковець розв'язав такі наукові завдання: 1) дослідив теоретичні засади організаційно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні; 2) визначив поняття, зміст та спрямування основних засобів організаційно-правового регулювання підприємницької діяльності за умов перехідної економіки; 3) провів системний аналіз чинного законодавства України про підприємництво та практику його застосування, і на цій основі визначив ефективність правового регулювання підприємницької діяльності та перспективи його розвитку; 4) простудіював правове регулювання оподаткування як головного організаційно-правового засобу впливу на підприємницьку діяльність; 5) проаналізував правове забезпечення дозвільно-реєстраційних процедур у сфері підприємництва; 6) окреслив перспективу

¹ Ластовецький А. С. Організаційно-правові засади регулювання підприємницької діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2005. 20 с.

розвитку і вдосконалення організаційно-правових засобів впливу органів державної влади та органів місцевого самоврядування на діяльність суб'єктів підприємництва¹.

Дисертація О. Клим була присвячена адміністративно-правовому регулюванню підприємницької діяльності в Україні. У ній вказано, що становлення і розвиток України як демократичної правової держави, її європейська та світова інтеграція вимагають проведення широкомасштабних реформ в усіх галузях суспільного життя. Обравши для себе шлях країни з ринковою економікою, наша держава тим самим створила підґрунтя для відродження і розвитку підприємницької діяльності як сфери прояву економічної активності широких верств населення. Розвиток підприємництва як невід'ємного елемента сучасної ринкової системи господарювання відповідає встановленим цілям економічних реформ — створенню ефективної конкурентної економіки, що забезпечує високий рівень і якість життя населення країни і рівноправну участь України у функціонуванні світової економічної системи.

Як показує досвід економічно розвинених країн, суб'єкти підприємницької діяльності значною мірою визначають умови соціально-економічного розвитку країни, сприяючи вдосконаленню ринкових механізмів і конкуренції, насиченню ринку товарами необхідної якості, зростанню зайнятості населення, формуванню середнього класу, прискоренню інноваційних процесів. Одним із багатьох важливих факторів, що впливають на розвиток підприємницької діяльності як сегмента ринкової економіки в Україні, є взаємовідносини органів публічної адміністрації з підприємцями, однак сьогодні їхній зміст не завжди відповідає стандартам демократичної правової держави².

Основними функціями органів публічної адміністрації (органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування)

¹ Ластовецький А. С. Організаційно-правові засади регулювання підприємницької діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2005. 20 с.

² Клим О. В. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 21 с.

в умовах сучасності мають бути правореалізаційна та правозахисна, а, отже, їхні завдання у процесі діяльності — забезпечення реалізації прав та інтересів особи, з-поміж іншого, конституційного права на підприємницьку діяльність та їх захист. Виходячи з викладеного, метою дисертаційного дослідження авторка визначила поглиблення теоретичних засад адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності та розробку висновків і пропозицій щодо можливих шляхів його подальшого удосконалення. Поставлена мета була реалізована, що проявилось у розв'язанні таких завдань: 1) проаналізовано теоретичні положення підприємницької діяльності, як об'єкта адміністративно-правового регулювання задля визначення базових вихідних положень подальшого дослідження; 2) з'ясовано адміністративно-правову природу регулювання підприємницької діяльності, його основні принципи та функції; 3) розглянуто основні елементи адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності, охарактеризовано форми, методи та засоби адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності; 4) визначено роль і місце органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у процесі реалізації адміністративно-правового регулювання підприємництва та розглянуто можливості підвищення ефективності їхньої діяльності; 5) проаналізовано сучасний стан адміністративно-правових заходів державної підтримки підприємства, дозвільно-реєстраційних процедур та розроблено пропозиції щодо їх удосконалення; 6) виявлено наявні теоретичні і практичні проблеми адміністративної відповідальності в процесі здійснення підприємницької діяльності та вироблено пропозиції щодо їх розв'язання¹.

Схожі теоретичні питання стали предметом вивчення у дисертації М. Ковальової, присвяченій адміністративно-правовим режимам підприємницької діяльності в Україні. Здобувачка доводить:

¹ Клим О. В. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 21 с.

процес побудови в Україні демократичної соціальної правової держави, головним завданням якої є утвердження і забезпечення прав та свобод людини, безпосередньо пов'язаний із необхідністю забезпечення розвитку соціально-економічних відносин та їх регулювання відповідно до конституційних основ і чинного законодавства держави. Одна із важливих умов досягнення завдання — ефективне використання адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності, яке покликане забезпечувати безпосереднє і повсякденне здійснення державно-владного впливу на суспільні відносини у зазначеній сфері. З огляду на це доцільним видається дослідження правових норм, засобів адміністративно-правового регулювання та його форм (насамперед адміністративно-правових режимів як одних із найсуттєвіших та найменш досліджених) у сукупності з суспільними відносинами у сфері підприємницької діяльності, на врегулювання яких вони спрямовані. Мета її дисертації полягала у тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства України і досягнень адміністративно-правової науки, узагальнення юридичної практики визначити концептуальні положення адміністративно-правового режиму підприємницької діяльності як правового інституту, виявити прогалини в адміністративно-правовому регулюванні у сфері підприємницької діяльності і на цій основі виробити пропозиції та рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства й підвищення ефективності його практичної реалізації.

Для досягнення поставленої мети в дисертації були розв'язані такі основні завдання: 1) з'ясовано сутність, ознаки та напрями підприємницької діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання; 2) охарактеризовано зміст основних функцій та засобів адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності за сучасних економічних умов; 3) визначено систему чинного законодавства України, що регламентує адміністративно-правове регулювання суспільних відносин, які виникають з приводу здійснення органами виконавчої влади та місцевого самоврядування публічно-владних повноважень у сфері підприємницької

діяльності, яке виступає засадою для проведення в Україні єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності; 4) охарактеризовано обсяг повноважень державних регуляторних органів у сфері підприємницької діяльності; 5) з'ясовано поняття, зміст та структуру адміністративно-правового режиму; 6) визначено місце і значення адміністративно-правових режимів підприємницької діяльності у системі адміністративно-правових режимів в Україні; 7) сформульовано поняття адміністративно-правового режиму підприємницької діяльності; 8) охарактеризовано особливості окремих видів адміністративно-правових режимів підприємницької діяльності в Україні та розроблено рекомендації щодо вдосконалення їхнього правового регулювання¹.

Специфічний та досить вузький характер має дисертаційна робота С. Вінника, де розглянуто адміністративно-правові засади здійснення контролю і нагляду за підприємницькою діяльністю. Метою дослідження науковця було визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад здійснення контролю і нагляду за підприємницькою діяльністю, а також опрацювати напрями вдосконалення організаційних та правових засад здійснення відповідної контрольно наглядової діяльності. Встановлено, що метою контролю органів виконавчої влади за підприємницькою діяльністю є виявлення й усунення обставин, які негативно впливають на правопорядок у сфері реалізації відповідної діяльності, виявлення причин, що призводять до правопорушень в окресленій сфері. Визначено й охарактеризовано його межі, наголошено, що вони передовсім зумовлені конкретним різновидом підприємницької діяльності та безпосередньо видом нагляду (контролю). Встановлено, що контроль та нагляд за підприємницькою діяльністю здійснюють суб'єкти, наділені владними повноваженнями управління щодо виявлення та усунення обставин, які здійснюють негативний вплив на правопорядок у сфері здійснення

¹ Ковальова М. В. Адміністративно-правові режими підприємницької діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 19 с.

підприємницької діяльності, виявлення причин, що призводять до порушень¹.

Незважаючи на домінування наукових досліджень саме адміністративно-правового спрямування, окремі аспекти забезпечення права на зайняття підприємницькою діяльністю аналізувалися у дисертаціях інших дослідницьких напрямів. Наприклад, Т. Єгорова-Луценко звертає увагу на співвідношення норм трудового, адміністративного та господарського права в механізмі регламенту діяльності фермерських господарств, в царині яких громадяни досягають реалізації права як на працю, так і на підприємництво².

У дисертації В. Смеліка державне забезпечення підприємницької діяльності та права на її ведення розглядається у координатах кримінального процесуального права як одна зі складових протидії економічній злочинності на території України³.

Наступним форматом науково-теоретичних досліджень, в яких розкривається проблема підприємництва, є наукові статті. Їхні автори студіювали зазначене питання з різних сторін, аналізуючи специфіку його правового регулювання, проводячи порівняльну характеристику в ретроспективі та з огляду на міжнародний досвід тощо. Наприклад, у статті Н. Пархоменко проведене порівняльне дослідження конституційного регулювання права на підприємницьку діяльність у Польщі, Румунії, Словаччині та Угорщині в частині загального закріплення права на підприємницьку діяльність і засад державного захисту конкуренції під час її здійснення, виокремлення загальних трендів й особливостей зазначеного регулювання, його порівняння з українським. Здійснений вченим порівняльний аналіз вказує, що в усіх досліджуваних зарубіжних

¹ Вінник С. О. Адміністративно-правові засади здійснення контролю та нагляду за підприємницькою діяльністю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2020. 213 с.

² Єгорова-Луценко Т. П. Доктрина забезпечення, реалізації та захисту трудових прав працівників сільського господарства України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2020. 412 с.

³ Смелік В. Б. Кореляційні зв'язки між окремими видами злочинів у сфері підприємництва (проблеми методики розслідування) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 19 с.

країнах право на підприємницьку діяльність прямо конституціоналізоване. Хоча спосіб його закріплення різний, загальний переважальний підхід у вигляді встановлення свободи підприємницької діяльності та упорядкування її здійснення відповідно до умов, обмежень, встановлених законом, є схожим.

Іншою особливістю досліджуваних держав-членів Європейського Союзу (далі — ЄС) є винесення на рівень конституцій питань державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності. Ступінь деталізації відповідних положень в конституціях Польщі, Румунії, Словаччини та Угорщини різний, проте загальна їхня спрямованість схожа. Вона полягає у перебранні державою на себе зобов'язань із захисту конкуренції, із подальшим виділенням певних конкретних напрямів та способів такого захисту¹.

Стаття І. Коваленко присвячена суб'єктам бізнес-середовища України, свобода якого ґрунтується на принципах політичної, економічної та ідеологічної різноманітності. «Поширеним соціальним засобом реалізації конституційної свободи особи на зайняття підприємницькою діяльністю є захист, захист, притягнення до відповідальності та відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої порушенням конституційної свободи. Реалізація конституційної свободи особи для підприємницької діяльності — це виробництво, праця, обслуговування, реалізація. Торгівля як фінансова свобода підприємця. Суб'єкт української економічної діяльності в процесі підприємництва керується принципом суверенітету українського народу. Корпоративна свобода, юридична рівність і недискримінація. Верховенство права тощо. Ознаками господарсько-правового статусу суб'єкта є інтеграція міжнародних договорів, конституційних норм і принципів, а також правових норм цивільного, господарського та інших юридичних підрозділів. Наявність правосуб'єктності, принципів, повноважень, гарантій

¹ Пархоменко Н. М. Окремі аспекти конституційного регулювання права на підприємницьку діяльність в Польщі, Румунії, Словаччині, Угорщині та Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 79, ч. 1. С. 155–159.

реалізації прав та обов'язків, характеристика прав та обов'язків іноземців, осіб без громадянства, біженців та інших підприємців; юридична відповідальність. Соціальна гарантія реалізації конституційної свободи особи у підприємницькій діяльності є соціальною умовою, передбаченою Конституцією України та нормами права», — пише авторка. Вона також доводить, що захист свободи особи на підприємницьку діяльність здійснюється передусім недержавними охоронними організаціями, з-поміж іншого, недержавними нотаріусами, іншими захисними недержавними організаціями, а також міжнародними неурядовими групами захисту тощо¹.

Аналізу забезпечення свободи підприємницької діяльності як обов'язку держави, а також місця в цьому контексті правової позиції суду присвятила наукову статтю Н. Дараганова. У публікації проаналізовано практику судів адміністративної юстиції у контексті аналізу їх правових позицій, звернених до обов'язку держави забезпечувати гарантований захист конституційного права особи на підприємницьку діяльність, не заборонену законом. Констатовано, що першопричиною появи низки спорів у сфері підприємництва здебільшого є не законодавчі прогалини чи неналежна якість і чіткість законів, а їхнє неправильне правозастосування, що пов'язано зі схильністю кожної сторони (контролюючий орган і суб'єкт підприємницької діяльності) тлумачити ці норми на свою користь. З'ясовано, що адміністративні суди, які створені і діють з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин, сформували систему правових позицій, спрямованих на забезпечення свободи підприємництва в Україні. Досліджено, що такими правовими позиціями є: неприпустимість проведення перевірок суб'єктів господарювання за анонімними та іншими безпідставними заявами; підставою для проведення інспекційного відвідування має бути звернення не будь-якої

¹ Коваленко І. А. Загально-соціальні гарантії реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2022. Вип. 26. С. 45–51.

фізичної особи, а лише тієї, щодо якої порушено законодавство про працю, що спричинило шкоду її правам, законним інтересам, життю чи здоров'ю, навколишньому природному середовищу чи безпеці держави; орган державного нагляду (контролю) в межах своїх повноважень під час здійснення державного нагляду (контролю) має право одержувати відповідні і належні пояснення, довідки, документи, матеріали, відомості з питань, що виникають під час державного нагляду (контролю); суб'єкт господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю) зобов'язаний надавати документи, зразки продукції, пояснення в тому обсязі, який вважає необхідним, що дає йому певну «маржу» для прояву власної дискреції в аспекті прийняття ним тих чи тих рішень, дій; різновидом нівелювання принципу свободи підприємницької діяльності є рекламний обман споживача; предметом позапланового контролю інспектора можуть бути лише ті питання, які стали правовою підставою для його проведення, що кореспондує вимогам та умовам свободи підприємницької діяльності в державі, не забороненої законом¹.

Наукова стаття В. Васильєва розкриває особливості адміністративно-правового забезпечення режиму законності підприємницької діяльності в Україні. У розвідці на підставі комплексного аналізу адміністративного законодавства, яке регламентує здійснення підприємницької діяльності в Україні, набуло подальшого розвитку положення, відповідно до якого під її законністю (правомірністю) запропоновано розуміти узаконення (надання законної сили) підприємницької діяльності, що здійснюється з боку належно зареєстрованих суб'єктів господарювання, тобто фактичне отримання останніми права на таку діяльність в порядку, що встановлюється на основі конституційно закріпленого права, а також загальних принципів господарювання, визначених законодавством України.

¹ Дараганова Н. В. Забезпечення свободи підприємницької діяльності: обов'язок держави і правові позиції суду. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 257–261.

Окрім того, встановлено, що правомірний характер підприємницької діяльності забезпечує захист життя, здоров'я та майна кожного окремого члена суспільства, охорону навколишнього середовища та довкілля, економічну національну безпеку держави. Так, законність підприємницької діяльності безпосередньо впливає на підвищення спроможності економіки країни, насичення внутрішнього ринку споживчими товарами національного виробництва, забезпечення соціального і майнового захисту громадян, завоювання зарубіжних ринків, світового економічного впливу, кваліфікованої роботи апарату управління у сфері адміністративно-правового регулювання зазначеної галузі тощо¹.

Іншими прикладами наукових статей, в рамках яких досліджувалися окремі питання комплексної проблеми забезпечення права на зайняття підприємницькою діяльністю, є публікації: А. Олійника із розгляду конституційного та законодавчого регулювання свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні; С. Глібока та О. Гречко, де проаналізовані конституційні гарантії права на підприємницьку діяльність; Б. Задорожнього щодо судового захисту свободи підприємницької діяльності в Україні та інші².

У підсумку цього підрозділу монографічного дослідження необхідно узагальнити, що теоретичне підґрунтя проблеми забезпечення права на зайняття підприємницькою діяльністю сьогодні становлять численні наукові праці різних рівнів. З-поміж них домінують студії адміністративно-правової спрямованості, в яких розглядаються публічно-владні аспекти регулювання фінансового сектору держави назагал та підприємництва, як його складового

¹ Васильев В. М. Адміністративно-правове забезпечення режиму законності підприємницької діяльності в Україні. *Право і безпека*. 2018. № 4 (71). С. 36–42.

² Глібок С. В., Гречко О. А. Конституційні гарантії права на підприємницьку діяльність. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 154–160; Задорожний Б. Судовий захист свободи підприємницької діяльності в Україні. *Слово Національної школи суддів України*. 2022. № 3–4 (40–41). С. 113–123; Олійник А. Ю. Конституційне та законодавче регулювання свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2019. № 38. С. 28–31.

елемента зокрема. Не можна також не вказати, що науковці проводили дослідження і через призму інших галузей права. У них звертається увага на окремі гарантії підприємницької діяльності. Утім, незважаючи на суттєвий науковий доробок, більшість представлених робіт характеризуються спільним та досить значним недоліком: усі вони поверхово торкаються проблеми забезпечення права на зайняття підприємницькою діяльністю, розкриваючи лише окремі, пов'язані із цим аспекти.

1.2 ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА НА ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Усі права людини універсальні, нероздільні, взаємозалежні і взаємопов'язані, тобто право на вільне зайняття підприємницькою діяльністю також належить до загальних прав та свобод людини і повинно гарантуватися державою¹. Раціоналізм наведеної точки зору підтверджується положеннями нормативних актів нашої держави. Наприклад, відповідно до статті 42 Конституції України (далі — Конституція, Основний закон) кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом². Положення Основного Закону корелюються із Господарським кодексом України, в статті 19 якого прописано: суб'єкти господарювання мають право без обмежень самостійно здійснювати господарську діяльність, що не суперечить законодавству³. Звернутись також варто до Закону України «Про охорону дитинства», за текстом якого усім особам, які досягли 16-річного віку, гарантується право

¹ Саско О. І. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (аналіз складу злочину) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2007. 203 с.

² Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72, ч. 1. Ст. 2598.

³ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.

на зайняття підприємницькою діяльністю¹. Однак незважаючи на декларування такого права одразу у декількох нормативно-правових документах, в повному обсязі його зміст не розкрито у жодній юридичній нормі. Законодавець належно не пояснює її особливості та призначення. виправляючи цей недолік, треба уточнити, що назване право належить до групи суб'єктивних прав людини і громадянина.

У юридичній літературі склався підхід, відповідно до якого суб'єктивні права — це індивідуально-конкретна, вольова, владна міра свободи поведінки суб'єкта права, яка надається з метою задоволення його інтересів та забезпечена відповідними обов'язками інших суб'єктів і гарантіями держави². Водночас разом із загальним тлумаченням існує низка індивідуально-авторських підходів. Наприклад, на переконання І. Жилінкова, суб'єктивне право є гарантованою мірою можливої або дозволеної поведінки особи, змістовий складник якого становить низка відповідних правомочностей³. Н. Кузнецова зазначає, що в межах суб'єктивного права кожен має можливість діяти на свій розсуд. Уповноважена особа є носієм свободи стосовно як власних дій, так і стороннього втручання⁴. У тлумаченні І. Окунева, суб'єктивне право — це індивідуально-конкретна, владна міра дозволеної (можливої) поведінки, що належить уповноваженому суб'єкту з метою задоволення його інтересів⁵.

¹ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

² Мацелик Т. О. Суб'єктивне публічне право як юридичний феномен. *Юридичний вісник*. 2011. № 3 (20). С. 67–71.

³ Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб : кол. монографія / В. Л. Яроцький, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатеева, І. В. Жилінкова та ін. ; за наук. ред. проф. В. Л. Яроцького. Харків : Юрайт, 2013. 272 с.

⁴ Марченко В. Здійснення суб'єктивних цивільних прав: нотаріальний аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 44–49; Кузнецова Н. С. Розвиток громадянського суспільства та сучасне приватне право України. Вибрані праці. Київ : Юридична практика, 2014. 541 с.

⁵ Окунев І. С. Загально-теоретичні засади правового статусу суб'єкта права : авто-реф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 21 с.

Комплексно до тлумачення змісту суб'єктивного права, підходить С. Легуша зауважуючи, що воно є належною уповноваженою стороною мірою можливої поведінки, що служить задоволенню її інтересів, забезпечується як юридичними обов'язками інших суб'єктів, так і захистом державою (наприклад, кожен громадянин, який досяг 18-річного віку, має право на членство в політичній партії, а оскільки це його право, він може скористатися ним, або ні). Суб'єктивне право складається з таких елементів: 1) право на власні дії, тобто можливість реалізувати свої інтереси; 2) право на чужі дії, тобто можливість вимагати виконання обов'язку іншою стороною; 3) право на захист наданих державою можливостей, тобто можливість користуватися державним захистом і вимагати примусового виконання обов'язку¹.

Щодо структурованості суб'єктивного права свою позицію оприлюднює М. Пурей, який тлумачить категорію через систему притаманних їй елементів: а) суб'єктивне право — це передбачені правовою нормою вид і міра можливої чи дозволеної поведінки учасника правовідносин; б) суб'єктивне право тісно пов'язане з інтересами, тобто уповноваженому надається вид і міра дозволеної чи можливої поведінки для задоволення особистих чи суспільних інтересів або з метою захисту інтересів інших осіб, а також суспільних інтересів; в) дозволеній поведінці (дії або бездіяльності) суб'єкта повинні кореспондувати обов'язки інших суб'єктів правовідносин; г) вид і міра дозволеної поведінки забезпечуються державою, тобто у випадку порушення суб'єктивного права уповноважений може захистити його в будь-якій передбаченій законом формі, розраховуючи, з-поміж іншого, й на державний примус; ґ) суб'єктивне право — елемент правовідносин і може існувати тільки у правовідносинах².

¹ Легуша С. М. Правові відносини як форма і результат правової діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 1. С. 25–31.

² Нікіфоров В. Ю. Захист профспілками соціально-трудова прав працівників в умовах ринкової економіки (теоретично-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2004. 187 с.; Пурей М. М. Право на працю в Україні в умовах ринкової економіки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2002. 173 с.

У порівнянні із суверенним розкриває зміст суб'єктивного права В. Гапотій: «Суб'єктивне право — це певна юридично закріплена та гарантована можливість поведінки, що належить тій чи іншій особі. Суб'єктивні права мають всі суб'єкти права. Одне й те саме суб'єктивне право може належати одночасно багатьом суб'єктам. Суверенне право — це право верховне, виключне, що належить відповідному суб'єкт і не належить нікому іншому. В окремих випадках суверенні права можуть делегуватися іншим суб'єктам, але їхній носій зберігає стосовно них верховенство»¹.

Натомість В. Васильєва розкриває зміст суб'єктивного права через його співвідношення із категорією законного інтересу, доводячи таке: «Суб'єктивне право — це дозволеність вищої категорії і, по суті, є можливістю, при чому обов'язково юридичною. Однак і інтерес можна вважати можливістю, але можливістю соціальною, фактичною, а не правовою. Тобто законний інтерес — це своєрідне «урізане» суб'єктивне право, «урізана» правова можливість без відповідного юридичного обов'язку. Отже, суб'єктивне право — це можливість, реально забезпечена державою та поведінкою інших осіб, а інтерес — усього лише дозволеність. Звідси випливає, що законний інтерес — категорія інша ніж суб'єктивне право, але може трансформуватися в суб'єктивне право тоді (і тільки тоді), коли держава буде в змозі реально гарантувати всі три можливості, що складають зміст суб'єктивного права особи (право на власні дії, право на чужі дії, право на захист)»².

Подібну точку зору обстоює Л. Нескороджена, яка пише: «Суб'єктивне право — це належна суб'єкту можливість певної поведінки, яка передбачена правовою нормою і охороняється державою. Законні інтереси — це ті інтереси особи, які безпосередньо не охоплюються змістом встановлених законом прав та свобод, але підлягають захисту зі сторони держави і охороняються законом.

¹ Гапотій В. Д. Теоретичні та практичні аспекти суверенітету народу, націй та держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2005. 18 с.

² Васильєва В. А. Проблеми цивільно-правового регулювання відносин з надання посередницьких послуг : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2006. 408 с.

Суб'єктивному праву притаманний інтерес, тобто відома вигода, яка досягається шляхом здійснення права. Однак є інтереси, які знаходяться поза змістом суб'єктивних прав заінтересованих осіб і цим особам не дане право вимагати від будь-кого певної поведінки з можливістю використання санкції, а також самому виконувати дії, які задовольняють цей інтерес»¹.

Як переконуємося, суб'єктивне право — це індивідуальна, закріплена в нормах чинного законодавства міра можливої поведінки суб'єкта права, що передбачає певну свободу дій та визначає його правовий статус в рамках певних правовідносин. А отже, суб'єктивне право — це те, що конкретна фізична та/або юридична особа може робити, або ж те, чого може вимагати на підставі закону. Це не просто абстрактна норма, а реальна можливість, яка належить кожному суб'єкту. Означене право:

1) виступає частиною правового статусу особи. Набуті суб'єктивні права — це права, що надаються фізичним і юридичним особам за певних умов та вступу у конкретний різновид правовідносин. Прикладом такої правомочності є право власності на певний об'єкт, яке з'являється за фактом укладення договору купівлі-продажу;

2) суб'єктивні права гарантовані державою. Так, відповідно до статті 3 Основного Закону людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави².

Згідно з цією нормою, держава використовує доступний інструментарій публічно-правового регулювання і впливу для

¹ Нескороджена Л. Л. Забезпечення процесуальних прав і законних інтересів позивача та відповідача у кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2002. 226 с.

² Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. №254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72, ч. 1. Ст. 2598.

забезпечення умов, в яких кожна особа користуватиметься наданими їй правомочностями в повному обсязі, та які сприятимуть досягненню нею її законних інтересів та цілей. Зокрема, держава нормативно визначає суб'єктивні права, встановлює механізми адміністративно-правового забезпечення і захисту останніх;

3) суб'єктивні права не одноманітні та розподіляються залежно від об'єкта: право на отримання матеріального чи нематеріального блага, здійснення якихось дій, певних активностей іншими особами тощо.

Як впливає із викладеного, право на зайняття підприємницькою діяльністю — це індивідуалізоване, належне особі право здійснювати спеціальний різновид діяльності. Це право належить до групи набутих, адже його реалізація передбачає задоволення спеціальних умов, зокрема, досягнення особою певного віку, здійснення процедури державної реєстрації тощо.

Другою важливою та особливою ознакою цього права виступає його об'єкт — підприємницька діяльність. Відповідно до ГКУ, підприємницька діяльність або ж підприємництво (в тлумаченні Кодексу), є частиною більш комплексної та широкої категорії «господарська діяльність». У статті 3 документа вказано, що під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва — підприємцями.

Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність). Діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання, є господарчим забезпеченням діяльності негосподарюючих суб'єктів. Сутності та змісту підприємництва присвячено

Главу 4 ГКУ, згідно з якою, це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку¹.

У Законі України «Про підприємництво» від 07.02.1991 року за №6988-XII, який втратив чинність у 2004 році, підприємництво розкривалось як безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою отримання прибутку, здійснювана фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством². Паралельно до законодавчої інтерпретації в науковій літературі сформульовано багато цікавих та відмінних визначень категорії.

У науковій літературі поняття «підприємництво» з'явилося на початку XVIII століття у праці вченого Р. Кантілона, «Нарис про природу торгівлі взагалі». Він розглядав підприємництво як особливий вид діяльності — новаторської та пов'язаної із ризиком. Це дало поштовх розумінню підприємництва у західних країнах як особливого типу господарювання з використанням нових можливостей виробництва товарів і послуг на основі інновацій та залучення ресурсів із різних джерел. Загальний Словник Комерції, виданий 1723 року в Парижі, визначав підприємництво як взяття на себе зобов'язань із виробництва або будівництва чого-небудь. Надалі сутність підприємництва розглядається у межах розвитку економічної теорії, ролі підприємця у досягненні результату, форм і видів підприємницької діяльності, відповідальності підприємця перед суспільством тощо.

Так, К. Макконнелл і С. Брю у праці «Економікс» розглядають підприємництво як особливий вид діяльності, в основі якої лежать певні критерії. Зокрема, підприємець виступає посередником

¹ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.

² Про підприємництво : Закон України від 07 лют. 1991 р. № 698-XII.

у поєднанні ресурсів землі, капіталу і праці в єдиний процес виробництва товару чи послуги, беручи відповідальність за прийняття основних рішень з розвитку підприємства та вводячи на ринок нові продукти, виробничі технології чи форми організації підприємства, при цьому неодмінно будучи готовим йти на ризик¹.

У сучасних економічних джерелах підприємництво трактується як самостійне організаційно-господарське новаторство, що здійснюється на основі використання різних можливостей для випуску нових товарів або удосконалення традиційних, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо з метою отримання прибутків та самореалізації власної мети. Під час визначення сутності підприємництва більшість учених-економістів концентрують на ньому увагу на як на процесі, що має інноваційний характер, відбувається постійно і цілеспрямовано. Класична економічна теорія розглядає отримання максимального прибутку основною метою, задля якої здійснюється підприємницька діяльність. Отримання кожним підприємцем максимального прибутку приводить до збільшення національного доходу, що перерозподіляється між членами суспільства. Новітні економічні концепції поряд із отриманням прибутку до основної мети підприємницької діяльності відносять довгостроковий конкурентний розвиток, заснований на ефективних господарських зв'язках, ділових відносинах, постійній інноватизації виробництва².

Окрема теоретична думка щодо сутності підприємницької діяльності склалася у правовій науці. Наприклад, Б. Купчак розкриває цю категорію як особливий тип суспільних відносин з приводу виробництва, розподілу та привласнення благ і послуг, у процесі

¹ Живко З. Підходи до тлумачення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» через призму функцій економічної системи. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 31–34; Дядін А. Дефініція категорії «підприємницька діяльність». *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1. С. 62–72; Параманов Д. Ю. Про поняття підприємницької діяльності: адміністративний аспект. *Юридична наука*. 2020. № 7 (109). С. 119–127.

² Мілаш В. С. Господарське право : курс лекцій : у 2 ч. Харків : Право, 2008. Ч. 1. 496 с.

чого підприємець за умови повної свободи дій раціонально поєднує (комбінує) фактори виробництва на інноваційній основі і бере на себе відповідальність за результати виробництва вкладеними коштами, затратами часу і праці, діловою репутацією й своїм майбутнім прибутком, але реалізуючи свої власні інтереси, він сприяє ефективному задоволенню потреб суспільства й ринковим перетворенням у державі¹. В. Мусіяка визначає підприємництво як незаборонену законом ініціативну, систематичну діяльність приватних осіб (підприємців) і юридичних осіб, що базується на приватній або будь-якій іншій формі власності, спрямовану на отримання прибутку від виробництва товарів, виконання робіт та надання послуг, здійснювану на власний ризик і під свою відповідальність².

На продовження викладеного вище наведемо висловлювання О. Кліма: підприємницька діяльність — це будь-яка господарська діяльність, що здійснюється фізичними та юридичними особами легалізованими у встановленому законом порядку, які діють самостійно, систематично на власний ризик маючи на меті отримання прибутку і задоволення певних суспільних потреб³.

Наявність певного правового статусу у суб'єкта, що її здійснює, вважає передумовою здійснення підприємницької діяльності В. Колпаков. Учений тлумачить підприємництво як визнану державою, підзаконну, вільну, самостійну, ініціативну та систематичну, з метою отримання прибутку, діяльність фізичних та юридичних осіб з виробництва товарів, виконання робіт, надання послуг і торгівлі, здійснювану на власний ризик та під свою відповідальність⁴.

¹ Купчак Б. Ф. Підприємництво: суть та умови здійснення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.2. С. 243–249.

² Мусіяка В. Л. *Правовые основы предпринимательской деятельности*. Харьков : Бизнес-информ, 1995. 88 с.

³ Клим О. В. *Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 205 с.

⁴ Колпаков В. К. *Адміністративне право України* : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.; Ісаков М.Г. *Поняття та ознаки підприємництва як об'єкта державного контролю. Форум права*. 2011. № 4. С. 332–339.

З декількох сторін розглядає підприємницьку діяльність В. Мілаш, визначаючи її як: 1) діяльність, що ставить за мету одержання прибутку за рахунок залучення власних коштів, або опосередкованої участі у такій діяльності шляхом укладення у діло власного капіталу; 2) діяльність, яка здійснюється приватними особами, підприємствами й організаціями щодо виробництва, надання послуг, надбання та продажу товарів у обмін на інші товари або гроші для взаємної вигоди зацікавлених осіб, підприємств та організацій; 3) не заборонену законом ініціативну, систематичну діяльність приватних осіб (підприємців) і юридичних осіб, що базується на приватній або будь-якій іншій формі власності, спрямовану на отримання прибутку від виробництва товарів, виконання робіт і надання послуг, здійснювану на власний ризик і під свою відповідальність; 4) сукупність правомірних вольових дій, які здійснюються професійно, систематично і на свій ризик особою, зареєстрованою як підприємець, з метою одержання прибутку; 5) реалізацію фізичною або юридичною особою своєї правоздатності шляхом складання і виконання підприємницьких договорів (неспоживчого характеру) з метою одержання прибутку¹.

З огляду на зазначене вище можемо констатувати, що поняття підприємницької діяльності має комбінований зміст. З одного боку, вона є суспільно-важливим чинником розвитку та функціонування національного економічного сектору всієї держави, а з іншого — інструментом отримання фізичними і юридичними особами прибутку шляхом здійснення незабороненою державою господарської діяльності. Згідно із цим, у законності та безперешкодності підприємницької діяльності всіх без винятку суб'єктів, держава прямо зацікавлена, позаяк це впливає на її економічний добробут та фінансово-розподільчі можливості, що, зрештою, підвищує якість життя населення країни,

¹ Мілаш В. С. Господарське право : курс лекцій : у 2 ч. Харків : Право, 2008. Ч. 1. 496 с.

його можливість користуватися різноманітними послугами, отримувати бажані товари побутового і промислового використання тощо.

Характерними ознаками підприємницької діяльності є такі: по-перше, вона має високий рівень економічного значення, адже передбачає активне виникнення товарно-грошових відносин, перерозподіл матеріальних благ, наповнення державного бюджету, а також стимулювання розвитку національної економіки; по-друге, веде передусім до отримання особою особистого прибутку, вираженого переважно у грошовій формі, та його подальше використання на власний розсуд і потреби; по-третє, може виражатися у будь-якій не забороненій законодавством України формі: реалізація товарів, надання послуг, виконання робіт тощо; по-четверте, є систематичною та ризикованою; здійснюється фізичними та юридичними особами за власної ініціативи, а також передбачає їхню відповідальність за успіх чи невдачу.

З вищевикладеного можна виділити ще одну важливу та суттєву ознаку права на зайняття підприємницькою діяльністю, — її регулювання здійснюється за допомогою норм адміністративного права. Поняття «регулювання» (від латинського “regulo” — правило) означає упорядкування, налагодження, приведення чогось у відповідність до чогось. Регулювати — це визначати поведінку людей та їх колективів, спрямовувати його функціонування та розвиток, надавати йому певних меж, цілеспрямовано його впорядковувати. Термін «регулювати» означає встановлювати межі, масштаб поведінки людей, вносити у суспільні відносини стабільність, систему, порядок і таким способом спрямовувати їх у певному напрямі. В юридичній теорії правове регулювання — це здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку, крім такого (власне регулятивного) впливу, право чинить також духовно-ідеологічний вплив на індивідуальну

і суспільну свідомість (як у процесі правового регулювання, так і поза ним)¹.

Адміністративно-правове регулювання є різновидом загального правового регулювання, наділене унікальними галузевими особливостями. Наприклад, П. Литовченко під адміністративно-правовим регулюванням визначає цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства і держави². В. Развадовський визначає адміністративно-правове регулювання як комбінацію способів правового регулювання, в якій переважають зобов'язання та заборони. Ця комбінація формується через наділення учасників правовідносин суб'єктивними юридичними правами й покладання на них обов'язків шляхом визначення та закріплення у правових актах певних правил поведінки внаслідок правотворчої діяльності уповноважених на це органів (посадових осіб)³.

На думку Н. Пархоменко, адміністративно-правове регулювання є сукупністю способів юридичного впливу на поведінку учасників суспільно-правових відносин, до яких належать: а) дозволи, тобто надання суб'єктам правовідносин можливостей на власні позитивні активні дії; б) заборони — покладання на осіб пасивних

¹ Платоненко О. С. Правове регулювання суспільних відносин: теоретичні основи. Заборонні засоби регулювання суспільних відносин. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 28–29 лип. 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 16–18.; Кельман М., Кельман Р. Доктринальні підходи до розкриття поняття «правове регулювання». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки*. 2023. Т. 10, № 3 (39). С. 13–20.

² Литовченко П. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері комунального господарства. *Митна справа*. 2012. № 2 (80), ч. 2, кн. 2. С. 128–134; Буга Г. С., Кузьменко С. Г. Поняття адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 317–321.

³ Развадовський В. Й. Особливості нормативно-правового регулювання державно-управлінських відносин у транспортній системі. *Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 23. С. 167–174.

обов'язків утриматися від здійснення визначеного роду заборонених дій, які чинним законодавством визначаються як протиправні; в) позитивні зобов'язання — запропоновані особам обов'язки здійснення активних позитивних дій, тобто обов'язки активного змісту, які супроводжує «свій набір» правових засобів і які водночас самі виступають ефективними правовими засобами регулювання суспільних відносин¹.

Розуміти під адміністративно-правовим регулюванням цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових заходів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб нормального функціонування громадянського суспільства й держави пропонує В. Загуменник².

Отже, можемо підсумувати, що адміністративно-правове регулювання необхідно розуміти так: 1) вплив права на суспільно-правові відносини з метою їх упорядкування за допомогою адміністративно-правових норм; 2) об'єктом цього регулювання виступають відносини у сфері діяльності суб'єктів публічної влади, а саме органів держави та місцевого самоврядування із виконання функцій держави, що мають значення для всього суспільства або його значної частини; 3) мета та цілі адміністративно-правового регулювання досягаються за використання засобів і способів владно-примусового характеру, що передбачають чіткість та обов'язковість приписів для суб'єктів відповідних суспільно-правових відносин.

Незважаючи на те, що право на зайняття підприємницькою діяльністю є особистим, суб'єктивним, не пов'язаним із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, користування ним зумовлює появу багатьох суміжних правовідносин.

¹ Ромашов Р. А. Теорія держави та права : навч. посіб. ; за заг. ред. Київ : КЮІ МВС України, 2005. 131 с.; Буга Г. С., Кузьменко С. Г. Поняття адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 317–321.

² Загуменник В. І., Мусієнко В. В., Проценко В. В. Адміністративне право України: основні категорії та поняття : навч. посіб. / за заг. ред. О. Х. Юлдашева. Київ : Поліграфіст, 2010. 512 с.

Одними із них є суспільно-правові відносини у сфері забезпечення його реалізації з боку держави, що підпадають під дію саме адміністративних норм. Приклад цього можна побачити в статті 48 ГКУ, яка визначає особливості державної підтримки підприємництва. Відповідно до положень цієї норми, з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва органи влади на умовах і в порядку, передбачених законом: надають підприємцям земельні ділянки, передають державне майно, необхідне для здійснення підприємницької діяльності; сприяють підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування їхньої діяльності, підготовці кадрів; здійснюють первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у визначеному законом порядку; стимулюють модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг; подають підприємцям інші види допомоги. Держава сприяє розвитку малого підприємництва, створює необхідні умови для цього¹.

Крім того, відповідно до статті 47 ГКУ, держава гарантує усім підприємцям, незалежно від обраних організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права та можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів. Держава також гарантує недоторканність майна і забезпечує захист майнових прав підприємця².

Резюмуємо: право на зайняття підприємницькою діяльністю — це суб'єктивне, індивідуалізоване, забезпечене і гарантоване державою, набуте суб'єктивне право фізичної або юридичної особи на провадження економічно та суспільно-важливой, не забороненої

¹ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.

² Там само.

законом господарської діяльності, спрямованої на отримання прибутку. Обґрунтовано, що зміст цього права як об'єкта адміністративно-правового дослідження розкривається у такому: 1) це суб'єктивне людське право, гарантоване Конституцією України, забезпечення якого відбувається за рахунок механізмів адміністративного характеру; 2) об'єктом права виступає спеціальна, суспільно та економічно важлива діяльність — підприємницька, яка має позитивне значення для держави і спрямована на набуття фізичною чи юридичною особою прибутку; 3) реалізація права на зайняття підприємницькою діяльністю зумовлює виникнення різноманітних правовідносин, переважна більшість з яких пов'язана із діяльністю держави, а отже, вони виступають об'єктом адміністративно-правового регулювання¹.

1.3 ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Забезпечення права на здійснення підприємницької діяльності є ключовим елементом економічної свободи і важливим фактором розвитку сучасної держави. Це право надає громадянам можливість реалізувати свої ініціативи, ідеї та таланти у бізнес-сфері, сприяючи самостійності та самореалізації. Кожна людина, яка має ідею і прагне створити власний бізнес, отримує шанс на професійний розвиток, фінансову незалежність та можливість позитивно впливати на суспільство. Варто зазначити, що забезпечення права на зайняття підприємницькою діяльністю відбувається шляхом застосування системи норм, процедур, засобів і заходів, а також інших елементів адміністративного характеру, які в сукупності складають цілісний механізм.

¹ Тимошевич М. М. Поняття та зміст права на зайняття підприємницькою діяльністю в Україні. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 7 (51). С. 358–362.

Поняття «механізм» є надзвичайно поширеним і полігалузевим, його можна зустріти в точних і гуманітарних науках, біології та хімії, техніці та навіть у філософії. Термін походить з грецької мови, де його тлумачать як «машина». У сучасних енциклопедичних та словникових джерелах механізм розкривають так: 1) сукупність штучних рухомо-сполучених елементів, що здійснюють заданий рух; 2) пристрій (сукупність рухомих ланок або деталей), що передає чи перетворює (відтворює) рух; 3) внутрішній устрій, система функціонування чого-небудь, апарат будь-якого виду діяльності¹.

Із погляду філософії, «механізм» — це система рухів або подій, а також пристрій або пристосування, в якому або за допомогою якого відбуваються ці рухи, що визначаються законами природи. Механізмом у філософії називають також причиново-механічну картину світу на противагу теологічній або віталістичній. Механістичною називають картину світу, яка відображає Всесвіт у вигляді світової машини. Як зазначав свого часу відомий німецький філософ Кант, не поклавши в основу механізм природи як гіпотезу дослідження, не можна отримати ніякого справжнього пізнання природи, навіть взагалі ніякої строго точної науки².

Поширена також ціла низка індивідуально-наукових підходів до визначення поняття «механізм». Наприклад, І. Хитра під «механізмом» розуміє сукупність взаємозалежних частин, що взаємодіють, елементів за наявності, з одного боку, внутрішньої упорядкованості й узгодженості між ними, а з іншого — диференціації й відносної автономності³.

¹ Радченко О. В. Ціннісний вимір трансформації державно-політичного режиму в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2010. 481 с.; Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.

² Дрозд О. Ю. Правове регулювання проходження державної служби в Україні: проблеми співвідношення норм трудового та адміністративного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05, 12.00.07. Київ, 2017. 401 с.; Соф'їн М. І. До проблеми визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання здійснення фіскальної політики в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. С. 258–264.

³ Хитра І. Я. Адміністративно-правове забезпечення діяльності банків в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 252 с.

Як зауважує Л. Юзьков, існують два підходи до визначення поняття «механізм» — структурно-організаційний та структурно-функціональний. Згідно з першим, механізм характеризується як сукупність певних складників, що створюють організаційну основу певних явищ, процесів. За другим, при визначенні механізму того чи того процесу або явища увага акцентується не тільки на організаційній основі його побудови, але і на його динаміці, реальному функціонуванні¹.

На думку О. Радченко, механізму як такому мають бути обов'язково притаманні певні ознаки, наприклад, він є продуктом організованої діяльності; має мету або функцію; містить послідовність дій, певний вид руху; передбачає переважно однобічний вплив із чітко визначеним вектором впливу; має суб'єкт і об'єкт; характеризується жорстким взаємозв'язком, усталеністю процесу, правил взаємодії; його функціонування в ідеалі націлене на автоматизм; його побудова має структурно-функціональний характер; має ознаки відкритої або закритої системи². Отже, базуючись на загальнонаукових трактуваннях поняття «механізм» можемо зробити висновок, що ним позначається система складових елементів однієї системи, які взаємодіють між собою та взаємодоповнюють один одного.

Значну наукову оцінку поняття механізму отримало в теорії управління. Так, В. Авер'янов розкриває вузьке розуміння механізму управління як статичної єдності певних елементів, які слугують інструментом організації управлінських явищ та процесів, та відповідно широке розуміння — як динаміки, реального

¹ Юзьков Л. П. Державне управління у політичній системі розвиненого соціалізму. Київ, 1983. 156 с.; Воронятніков О. О. Поняття механізму публічного адміністрування сферою санітарного та епідемічного благополуччя населення. *Київський часопис права*. 2021. № 2. С. 60–65.

² Радченко О. В. Категорія «механізм» у системі державного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. праць : у 2 ч. / за заг. ред. Г. І. Мостового, Г. С. Одінцової. Харків, 2001. Ч. 2. С. 10; Соф'їн М. І. До проблеми визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання здійснення фінансової політики в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. С. 258–264.

функціонування усєї статичної єдності елементів¹. Г. Одінцева під механізмом управління визначає засіб урегулювання суперечностей явища чи процесу, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй методів управління та спрямовані на досягнення визначеної мети².

За Н. Нижником та О. Машковим, механізм управління — це категорія, що включає цілі управління, елементи його об'єкта та їхні зв'язки, на які здійснюється вплив, дії в інтересах досягнення цілей, методи впливу, матеріальні та фінансові ресурси управління, соціальний і організаційний потенціали. Реальний механізм управління завжди конкретний, оскільки спрямований на досягнення конкретних цілей за допомогою впливу на конкретні фактори, і цей вплив здійснюється через використання конкретних ресурсів³.

Зі свого боку, В. Бакуменко, В. Князев та інші автори «Словника-довідника з державного управління» зазначають, що механізм державного управління — це практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей. Схема реального механізму державного управління містить цілі, рішення, впливи, дії, результати. Комплексний механізм державного управління вони визначають як систему політичних, економічних, соціальних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу органів державного управління⁴.

¹ Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.

² Державне управління і менеджмент : навч. посіб. у табл. і схемах / Г. С. Одінцева, Г. І. Мостовий, О.Ю. Амосов та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г. С. Одінцової. Харків : ХарПІ УАДУ, 2002. 492 с.; Корнієнко В. В. Співвідношення права і закону у правотворчій та правозастосовчій діяльності органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2009. 19 с.

³ Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник. Київ : УАДУ, 1998. 160 с.

⁴ Державне управління : словник-довідник / за заг. ред. В. М. Князева, В.Д. Бакуменка. Київ : УАДУ, 2002. 228 с.; Кравченко О. М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2009. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=56>.

У правовій сфері, поняттям механізму апелюють у контексті правового регулювання, описуючи ним елементи за рахунок яких відбувається дія правового впливу. Наприклад, Н. Крестовська та Л. Матвеева пропонують під механізмом правового регулювання розуміти систему правових засобів, що функціонує як єдине ціле, і за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин¹.

За Ю. Ведерніковим та А. Папірною, правовий механізм — це взята в сукупності система правових засобів, що слугує правовому регулюванню суспільних відносин. За допомогою цієї системи, а також способів і форм нормативність права переводиться у впорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок².

У контексті сказаного вище важлива позиція М. Кельмана та О. Мурашина, які визначають механізм у праві як єдину систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється результативне правове впорядкування суспільних відносин та подолання перепон, які стоять на шляху задоволення інтересів суб'єктів права³.

Натомість В. Костюк і В. Хропанюк, наводять поняття механізму правового регулювання як системи правових засобів, за допомогою яких здійснюється упорядкованість суспільних відносин відповідно до цілей і завдань правової держави⁴.

Суголосний з попередніми авторами і М. Цвік, який стверджує, що правове регулювання засновується на складній взаємодії таких

¹ Крестовская Н. Н., Матвеева Л. Г. Теория государства и права : элементарный курс. Харьков : Одиссей, 2007. 384 с.

² Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 333 с.; Соф'їн М. І. До проблеми визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання здійснення фіскальної політики в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. С. 258–264.

³ Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ : Кондор, 2008. 477 с.

⁴ Костюк В. М. Характеристика механізму правового регулювання сфери освіти. *Митна справа*. 2011. № 4 (76), ч. 2. С. 361–366; Андреев А. Механізм правового регулювання суспільних відносин: окремі аспекти щодо визначення поняття та особливостей. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 125–128.

правових явищ; правової свідомості принципів права, правових норм, актів їх тлумачення і застосування, юридичних фактів, правових відносин, суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, актів реалізації юридичних норм, правової культури, законності тощо. Для відображення характеру зв'язків між цими явищами, що виступають як своєрідні засоби (форми) розв'язання завдань правового регулювання, висвітлення функціонального призначення кожного з них у цьому процесі, у правознавстві використовується така категорія, як механізм правового регулювання, що, на думку науковця, може бути визначений як система послідовно організованих юридичних засобів (явищ), за допомогою яких досягаються цілі правового регулювання¹.

Як пише О. Скакун, механізм правового регулювання — процес переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин, здійснюваний суб'єктами правового регулювання за допомогою системи правових засобів, способів і форм з метою задоволення публічних і приватних інтересів учасників суспільних відносин, забезпечення правопорядку («належне» у праві стає «сущим», тобто норми права перетворюються на правомірну поведінку й іншу правову діяльність суб'єктів права). Крім того, автор подає вичерпний перелік ознак цього механізму: 1) він є складовою частиною механізму соціального регулювання, впливає правовими властивостями на політичний, економічний та інші механізми соціального регулювання, переплітається з ними; 2) визначається закономірностями еволюції суспільства, рівнем розвиненості економіки, культури; 3) є складною системою, що включає комплекс правових засобів і форм, які перебувають у зв'язку і взаємодії; суб'єктів, котрі здійснюють правове регулювання чи правову діяльність; юридично значимі результати

¹ Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юрид. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право. 2009. 584 с.; Бондаренко О. М. Поняття та ознаки механізму правового регулювання вирішення податкового спору. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1, т. 1. С. 120–125.

їхньої діяльності; 4) є динамічною частиною правової системи суспільства, не збігається з нею і тільки в поєднанні з механізмом правового впливу створює цілісність у забезпеченні функціонування правової системи суспільства; 5) є процесом, що складається зі стадій, яким відповідають свої механізми дії; 6) визначає ступінь ефективності правового регулювання, відповідність поведінки учасників суспільних відносин приписам юридичних норм, їх рух до задоволення приватних і публічних інтересів; 7) має кінцевою метою встановлення законності та забезпечення правопорядку в суспільстві¹.

З огляду на зазначене вище варто зазначити, що механізм правового регулювання — поняття родове, зі змісту якого випливає сутність багатьох інших юридичних категорій, пов'язаних із дією права на окремі сфери суспільно-правових відносин чи явищ. Тобто це певна модель застосування різноманітних юридичних інструментів для досягнення якоїсь мети, що зумовлює реалізацію прав та обов'язків, а також встановлення, зміну чи припинення соціально-правових зв'язків. Прикладом такої специфічної моделі виступає адміністративно-правовий механізм реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. При цьому, в правових джерелах натрапляємо багато підходів присвячених тлумаченню його класичних ознак.

Наприклад, Т. Шумейко та Ю. Коваленко пишуть, що адміністративно-правий механізм: 1) закономірно характеризується тією самою юридичною природою та властивостями, що й родова конструкція — правовий механізм загалом; 2) враховує специфіку галузі, в якій він створюється і функціонує. У загальному контексті адміністративно-правовий механізм постає як певна система адміністративно-правових засобів і факторів, що: виконують низку функцій держави, покладених на неї адміністративним

¹ Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Алерта ; ЦУП, 2011. 524 с.; Соф'їн М. І. До проблеми визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання здійснення фіскальної політики в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. С. 258–264.

законодавством (чи конкретизуються нормативно-правовими актами цієї галузі права); передбачені нормами адміністративного законодавства (як і суміжних галузей права) та, відповідно, підпорядковані загальній меті, завданням, загальноправовим і галузевим принципам цієї галузі права¹.

У продовження сказаного С. Лекарь, стверджує, що адміністративно-правовий механізм можна розглядати структурним елементом державно-правового механізму в частині реалізації управлінської функції держави². Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції Н. Тиндик визначає як систему норм та інших правових засобів, що регулюють відносини у сфері діяльності суб'єктів міграції, спрямованих на реалізацію повноважень між їх учасниками, у випадку порушення яких застосовуються заходи державного впливу³.

На думку О. Дубенко, адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки має функціональне значення для практичної реалізації і є системою комплексних заходів з охорони та відновлення порушених прав людини, створює організаційно-правову базу, що дає можливість органам державної влади і місцевого самоврядування безперешкодно здійснювати свої повноваження⁴.

Досліджуючи комплекс питань, що стосуються забезпечення прав громадян у податковій сфері, Ю. Гаруст пропонує під таким механізмом розуміти систему адміністративно-правових засобів,

¹ Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 239 с.; Шумейко Т.А. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 8 (110). С. 169–176.

² Лекарь С. І. Місце адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави у системі державно-правового механізму. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1. С. 15–20.

³ Тиндик Н. П. Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 47 с.

⁴ Дубенко О. І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 21 с.

що розробляються та реалізуються органами виконавчої, а також інших гілок влади з метою створення всіх необхідних умов для нормальної та безперешкодної реалізації громадянами передбачених нормами податкового, фінансового, адміністративного й інших галузей права можливостей у процесі справляння податків і зборів, під час проведення у зв'язку із цим відповідного контролю, та ефективного захисту прав від можливих випадків свавілля і зловживань владою з боку податкових органів, а також їх відновлення у разі порушення¹.

Інший автор — І. Личенко, розглядаючи сутність адміністративно-правового механізму протидії правопорушенням у сфері власності, доходить думки, що під ним треба розуміти системне, динамічне, поліструктурне утворення, що включає адміністративно-правові норми, спрямовані на протидію правопорушенням у сфері власності, адміністративно-правові відносини, які виникають у процесі здійснення заходів протидії правопорушенням, що стосуються правових можливостей громадян володіти, користуватися і розпоряджатися майном, реалізацію норм адміністративного права в цій сфері та яке функціонує в силу взаємозв'язків його окремих складових².

Як наголошує Н. Дячук, поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав суб'єктів господарювання включає у себе сукупність усіх передбачених національним та міжнародним законодавством способів, засобів і важелів впливу, якими наділені органи публічної влади з метою створення максимально зручних та ефективних умов для заснування суб'єкта приватного підприємництва, провадження ним своєї господарської діяльності аж до моменту її припинення. Автор пише: «Це поняття

¹ Гаруст Ю. В. Поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав громадян у податковій сфері. *Наука і правоохорона*. 2012. № 3 (17). С. 16–20; Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип. 65. С. 125–129.

² Личенко І. О. Адміністративно-правовий механізм протидії правопорушень в сфері власності. *Leges si Viata*. 2014. Вип. 1/3 (265). С. 68–71.

включає в себе також необхідність захисту та охорони законних прав та інтересів зазначеної категорії господарюючих суб'єктів (особливо коли мова йде про малі та середні форми приватних підприємств або про фізичну особу-підприємця). Для цього держава наділена широким спектром важелів впливу, які ми досліджували вище. Проте в цьому адміністративно-правовому механізмі варто відзначити один із першочергових інструментів, без якого неможливим стає застосування всіх інших — це нормативно-правове забезпечення. За відсутності належної законодавчої бази або ж за умови ігнорування необхідності постійно приводити у відповідність відповідні нормативно-правові акти вимогам, які диктує розвиток українського суспільства та інтеграційні процеси, в яких бере участь Україна, важко говорити про якість забезпечення прав господарюючих суб'єктів. Другою за значимістю є умова щодо реального забезпечення застосування законодавства на практиці. Адже навіть найбільш досконала законодавча база за відсутності правозастосовної практики робить такий адміністративно-правовий механізм нежиттєздатним»¹.

Як можемо виснувати із вищевикладеного, проведений аналіз дає змогу констатувати, що адміністративно-правовий механізм реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю — це системна сукупність визначених у нормах чинного законодавства взаємопов'язаних елементів, які в єдності спрямовані на створення необхідних правових, економічних, організаційних, управлінських, соціальних та інших умов задля забезпечення ефективної реалізації конституційного права на зайняття відповідним видом діяльності. Особливостями цього механізму є такі: по-перше, його реалізація покладається на спеціальне коло уповноважених суб'єктів; по-друге, такий адміністративно-правовий механізм комбінує у собі суто правову та правозастосовну частини,

¹ Дячук Н. Д. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав суб'єктів приватного підприємництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2016. Вип. 41, т. 1. С. 157–160.

за рахунок яких досягається реальне виконання вимог правових приписів; по-третє, функціонування цього механізму орієнтоване на досягнення єдиної кінцевої мети — забезпечення суб'єктам реальної можливості займатися підприємницькою діяльністю; по-четверте, відповідний механізм має динамічний характер, оскільки його функціонування та специфіка можуть змінюватися залежно від соціальної, економічної, політичної, безпекової ситуації в країні¹.

У питанні структури адміністративно-правового механізму на сторінках юридичної літератури також відсутня єдина, загальноприйнята позиція. Наприклад, О. Остапенко відносить до її елементів такі: 1) норми адміністративного права; 2) акти тлумачення норм адміністративного права; 3) акти застосування норм адміністративного права; 4) адміністративно-правові відносини, що виникають, реалізуються та припиняються під час застосування норм адміністративного права; 5) державно-владні повноваження суб'єктів адміністративно-правового регулювання².

Натомість С. Діденко, з'ясовуючи питання, пов'язані з адміністративно-правовим механізмом, у контексті адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї, наводить конкретну структуру такого механізму, виділяючи такі елементи: а) норми адміністративного права; б) відповідні акти застосування права та такі, що визначають діяльність уповноважених посадових осіб у цій сфері; в) засади функціонування сфери обігу та застосування зброї; г) адміністративно-правові відносини; г) адміністративно-правові режими обігу зброї; д) адміністративно-правовий статус суб'єктів реалізації такого механізму; е) відповідні адміністративні процедури у сфері обігу та застосування зброї; е) деталізацію,

¹ Тимошевич М. М. До проблеми визначення поняття адміністративно-правового механізму реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. *Юридична наука*. 2019. № 5, т. 2. С. 98–103.

² Остапенко О. І. Наукові уявлення про механізм адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : *Юридична*. 2010. № 2. С. 142–149.

тлумачення, роз'яснення адміністративно-правових нормативних приписів¹.

Також Г. Миджин у ході наукових пошуків довела, що структура адміністративно-правового механізму захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності охоплює елементи, якими є правові норми, правові відносини й акти реалізації норм права, додаткові елементи, до яких потрібно віднести акти тлумачення норм права, правову свідомість, режим правопорядку та законності у галузі створення і використання інтелектуальних об'єктів².

На переконання І. Березовської, структурними елементами механізму застосування адміністративно-правових засобів забезпечення інформаційної безпеки виступають: а) норми адміністративного права, що закріплюють права та обов'язки учасників взаємодії у сфері забезпечення інформаційної безпеки; б) адміністративно-правові відносини, що складаються у процесі спільної діяльності суб'єктів взаємодії у сфері забезпечення інформаційної безпеки; в) акти реалізації прав та обов'язків учасників взаємодії, що виражаються у втіленні приписів норм адміністративного права у процесі взаємодії суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки³.

Цілком унікальний підхід при визначенні елементів адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки запропонував А. Присяжнюк, який розглядає його структуру в сукупності таких блоків: 1) нормативно-правовий (сукупність норм права та нормативно-правових актів, юридичні факти); 2) інституційно-організаційний (система органів управління у сфері забезпечення економічної безпеки);

¹ Діденко С. В. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 16. С. 463–469; Кобрусєва Є. А. Структура адміністративно-правового механізму забезпечення права на мирні зібрання в Україні. *Право та державне управління*. 2020. № 1, т. 1. С. 262–269.

² Миджин Г. Є. Структура адміністративно-правового механізму захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 2 (8). С. 72–79.

³ Березовська І. Р. Поняття і характеристика структурних елементів механізму застосування адміністративно-правових засобів забезпечення інформаційної безпеки України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 31–35.

3) процедурно-функціональний (принципи та інструменти, методи регулювання, а також процедури й алгоритми реалізації діяльності із забезпечення економічної безпеки, включаючи техніки і технології управління); 4) забезпечувальний (кадрове, інформаційне, матеріально-технічне та інше забезпечення); 5) інформаційно-аналітичний (аналіз стану розвитку й існування об'єкта забезпечення)¹.

За О. Моргуновим, механізм адміністративно-правового забезпечення публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту об'єднує органічну (норми права, акти його реалізації, форми, методи, правові відносини) та функціональну (юридичні факти, правова свідомість, акти тлумачення права, акти застосування норм права) складові, забезпечуючи у такий спосіб втілення адміністративно-правового регулювання у правовій поведінці учасників адміністративних правовідносин на основі сприйняття та наступного відображення у соціально значущій діяльності адміністративних норм у формах дотримання та застосування².

Проведене дослідження дає змогу виділити такі елементи структури адміністративно-правового механізму реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю:

– правові принципи. У більшості класифікацій до елементів адміністративно-правового механізму вчені не включають принципи, що є суттєвою, на наш погляд, помилкою, адже вони відображають ідейних базис категорії. Термін «принцип» походить з латинського “*principium*” (початок, основа) та в тлумачних словниках української мови визначається так: основне, вихідне положення якої-небудь системи, якогось учення, теорії, науки, ідеологічного напрямку тощо; основна особливість устрою, дії механізму, пристрою тощо; внутрішнє переконання у чому-небудь, головна

¹ Присяжнюк А. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави. *Форум права*. 2011. № 1. С. 808–813.

² Моргунов О. А. Поняття та механізм адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 274–277.

норма поведінки, погляд на що-небудь¹. У юриспруденції принципи розкриваються, як основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації². Як пересвідчуємося, зважаючи на загальний, імперативний характер та глибокий зміст, принципи відіграють роль відправних начал, основоположних чинників з огляду на які: 1) формується і функціонує адміністративно-правовий механізм реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю; 2) визначається: яких цілей цей механізм повинен досягнути;

– норми адміністративного права. Слово «норма» трактується, як загальне правило, якого треба дотримуватися в усіх випадках, інакше кажучи, зразок, або приклад³. Норми права становлять первинний, окремо взятий найменший структурний елемент права, правило поведінки, що визнане і охороняється державою. Норма права безпосередньо нормує, надає юридичного значення суспільним відносинам і знаходить зовнішнє вираження у правовому приписі. Норма права є тим першим елементом, який відчуває на собі зміни у праві⁴. При цьому, останні різняться між собою залежно від предмета регулювання, тобто, суспільно-правових відносин та сфери їх виникнення.

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.; Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Харків : Фоліо, 2002. 846 с.

² Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. (неофіційна версія). URL: <http://cyclcop.com.ua/content/view/1290/58/1/12/#22140>

³ Кравцова Т. М. Адміністративно-правові засади здійснення державної регуляторної політики в сфері господарювання : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 456 с.

⁴ Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2002. 432 с.; Подорожній Є. Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2016. 426 с.

Так, Д. Лук'янець пише, що норми адміністративного права — це формально визначені, установлені та забезпечені державою правила, а також межі (міра) можливої та належної поведінки суб'єктів суспільних відносин, які утворюють предмет адміністративного права, зміст яких полягає у реалізації формально визначених суб'єктивних прав та юридичних обов'язків їх учасниками в умовах юридичної нерівноправності¹.

Як стверджують В. Колпаков та О. Кузьменко, адміністративно-правова норма — це обов'язкове правило поведінки, що встановлене й охороняється державою, метою якого є регулювання суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються у сфері публічного управління².

Свою позицію щодо норми адміністративного права оприлюднив О. Іващенко, кваліфікуючи її як встановлене, санкціоноване або ратифіковане державою, формально визначене і забезпечене можливістю державного примусу правило поведінки суб'єктів, що діють у галузі державного управління та у сфері забезпечення публічного правопорядку, призначення і безпосередня мета яких — організація й регулювання суспільних відносин (а також сприяння цій меті), що забезпечує виникнення та функціонування адміністративно-правових відносин, а також умов реалізації учасниками цих відносин своїх прав і виконання покладених на них обов'язків³.

Зауважимо, що О. Остапенко, М. Ковалів, С. Єсімов, Л. Гулак, Г. Лук'янова, О. Ніканорова та М. Цьвок пишуть: «Норми адміністративного права, також як і норми інших галузей права, виконують функцію регулятора суспільних відносин. Вони відрізняються від норм інших галузей права тим, що предметом регулювання

¹ Лук'янець Д. М. Аксиоматичні теорії та універсуми науки адміністративного права. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3 (9). С. 37–44.

² Колпаков В. К., Кузьменко О. В. *Адміністративне право України* : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

³ Іващенко О. М. *Адміністративно-правове регулювання корпоративних прав держави* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 189 с.

здебільшого є суспільні відносини, що виникають у сфері управлінської, виконавчої та розпорядчої діяльності держави. Окрім суспільних відносин у сфері публічного управління норми адміністративного права регулюють відносини, що виникають у зв'язку з проходженням державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, відносини щодо забезпечення органами публічної влади реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян за ініціативою останніх. Отже, адміністративно-правові норми забезпечують регулювання суспільних відносин у різних сферах публічного, тобто державного і самоврядного, управління з пріоритетною орієнтацією на забезпечення реалізації та захисту прав і свобод громадян»¹.

Отже, в розрізі окресленої у роботі проблематики норми адміністративного права — це формалізовані, офіційно визначені, стандартизовані, загальнообов'язкові правила поведінки учасників суспільно-правових відносин у сфері державного управління. Їх значення в адміністративно-правовому механізмі реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю полягає у тому, що саме за допомогою останніх визначаються порядок, форми й особливості діяльності уповноважених суб'єктів щодо створення умов для безперешкодної та повної реалізації фізичними і юридичними особами права на зайняття підприємництвом. Окрім того, саме адміністративно-правові норми містять у собі охоронні приписи, визначаючи, що, власне, є порушенням права на зайняття підприємницькою діяльністю та як держава має на це реагувати²;

акти застосування норм права. Останні становлять офіційне рішення компетентного суб'єкта, прийняте на підставі і відповідно

¹ Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов та ін. 2-е вид., доповн. Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.

² Тимошевич М. М. Норма права, як структурний елемент адміністративно-правового механізму реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12–13 серп. 2020 р.) / Наук.-дослід. інститут публічного права. Київ, 2020. С. 232–234.

до норм права, що містить державно-владне веління з конкретної юридичної ситуації, спрямоване на індивідуальне регулювання суспільних відносин шляхом встановлення, зміни або припинення суб'єктивних прав й обов'язків їх учасників, що здійснюється у будь-якій встановленій формі. Правозастосовний акт повинен відповідати певним вимогам, що ставляться до його форми і змісту, а саме: а) не тільки не суперечити, а повністю відповідати за своєю формою і змістом нормативним актам, на підставі яких було винесено рішення у вигляді індивідуального припису; б) за змістом відповідати фактичним обставинам, котрі встановлені й відображені у матеріалах справи; в) відповідний орган, що здійснює правозастосовну діяльність, або посадова особа під час винесення рішення у жодному разі не можуть бути зацікавленими у тому чи тому результаті вирішення юридичної справи та виходити за межі своєї компетенції; г) зміст правозастосовного акта повинен мати глибоке, всебічне і повне мотивування; ґ) за своєю формою акт застосування права має бути втіленням вимог щодо відповідності встановленим зразкам документів такого зразка, тобто не може визнаватися дійсним правозастосовний документ без належних реквізитів: назви самого акта, часу і місця його прийняття, найменування органу (посади), особистого підпису, печатки і тощо; д) правозастосовний акт повинен бути логічним, зрозумілим, не містити матеріалів загальнопубліцистичного характеру, граматичних та синтаксичних помилок тощо [74].

Отже, акти застосування адміністративно-правових норм як елемент адміністративно-правового механізму реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю — це документально посвідчені рішення та дії уповноважених суб'єктів публічної влади, які у такий спосіб реалізують приписи адміністративно-правових норм у сфері забезпечення і утвердження права фізичних та юридичних осіб на підприємництво. Яскравим прикладом є оформлення і видача свідоцтва чи, навпаки, анулювання ліцензії про зайняття певним різновидом господарської діяльності та інші;

– адміністративно-правові засоби, способи, операції та заходи. Безпосереднє вираження права відбувається через систему різноманітних, заснованих на принципах і відповідних адміністративно-правових нормах активностей, в аспекті яких уповноважені суб'єкти реалізують покладені на них права й обов'язки, виконуючи у такий спосіб завдання держави із забезпечення інтересів фізичних та юридичних осіб в сфері підприємництва. До змісту цього елемента входять адміністративно-правові обмеження, різноманітні реєстраційні, ліцензійні дії, контрольно-наглядові операції тощо.

Саме так, на нашу думку, виглядає загальна структура адміністративно-правового механізму реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. Звісно, можна критично ставитись до запропонованого вище підходу, але саме він найбільше відповідає дуалістичному змісту вказаного механізму. Так, принципи й адміністративно-правові норми становлять статичну, правову частину його сутності, що формує конструкцію правового впливу на суспільно-правові відносини, натомість акти застосування адміністративно-правових норм і адміністративно-правові засоби, способи, операції та заходи — правозастосовну, адже відповідають за безпосереднє створення умов для повної та безперешкодної реалізації фізичними і юридичними особами права на зайняття підприємницькою діяльністю.

1.4 НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Соціальна, економічна та політична важливість підприємницької діяльності для держави і суспільства зумовлює необхідність створення належного нормативно-правового підґрунтя для забезпечення реалізації права на зайняття таким видом діяльності. Слово «засади» вживається в українській мові у таких значеннях:

1) основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується щонебудь; 2) вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; 3) спосіб, метод здійснення чого-небудь¹. Тож, у загальноетимологічному розумінні засади практично повністю співвідносяться зі словом «принцип». Проте у праві це цілком різні категорії і, до того ж, засади уживаються у комплексі із означенням «нормативно-правові» або «правові».

Так, на думку І. Беспалько, засади — це вихідні положення, що юридично фіксують об'єктивні закономірності суспільного розвитку². Як пише О. Пунда, в рамках дисертаційного дослідження, нормативно-правові засади — це правова основа, джерело, на ґрунті якого будуються різні види юридично значимої діяльності³. Д. Кошико в процесі дослідження різних наукових підходів дійшла висновку, що правові засади можна тлумачити у декількох аспектах: 1) як систему нормативно-правових актів, що регулює певну сферу суспільних відносин або функціонування їх суб'єктів; 2) як норми права, що встановлюють певні правила діяльності суб'єктів суспільних відносин, зафіксовані у законодавчих актах; 3) як керівні начала (принципи) відповідної діяльності окремих органів, що закріплені нормами відповідних законодавчих та підзаконних актів⁴. К. Муравйов у роботі з питань правових засад реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань пропонує розуміти їх як систему нормативно-правових актів, якими визначаються юридичні підстави, порядок, межі та ключові

¹ Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; АН Української РСР ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1972. Т. 3. 3 / ред. тому : Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька. 744 с.; Забрда Д. Г. Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорії. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). С. 45–51.

² Беспалько І. Л. Визначення поняття загальних засад кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 242–247.

³ Пунда О. О. Використання даних, одержаних в результаті застосування науково-технічних засобів, для доказування в кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2001. 216 с.

⁴ Кошика Д. О. Сутність правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1 (11). С. 164–175.

орієнтири з урахуванням яких відбувається здійснення такої політики¹.

Не менш характерною для аналізу означеного питання є позиція В. Мельника, який правові засади із забезпечення системи економічної безпеки України трактує, як сукупність різнорівневих правових актів, що окреслюють правове положення відповідних суб'єктів, як учасників адміністративно-правових відносин, що виникають під час організації комплексу легальних заходів, спрямованих на всіляке забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки України та сприяння її сталого розвитку².

Аналіз поняття «адміністративно-правові засади», привів Д. Заброду до висновку, що це сукупність закріплених у нормах адміністративного права параметрів (характеристик) суспільного явища та правовідносин, що потребують урегулювання за допомогою адміністративно-правових засобів. У змісті адміністративно-правових засад пропонується виокремлювати категоріальний; нормативний; інституційний; інструментально-технологічний елементи³.

Отже, можемо констатувати, що нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю становлять систему нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на регулювання та упорядкування суспільних відносин, які виникають з приводу формування різних умов для повної і безперешкодної реалізації фізичними та юридичними особами права на підприємницьку

¹ Муравйов К. В. До проблеми визначення поняття правові засади реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2014. Вип. 29, ч. 2, т. 3. С. 154–157.

² Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правових засад забезпечення системи економічної безпеки України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління.* 2020. № 4 (10). С. 119–126.

³ Бойчук Р. П. Правові засади державного регулювання підприємницькою діяльністю: проблеми формування. *Актуальні питання господарського права та процесу.* 2019. № 4 (28). С. 21–26; Заброда Д. Г. Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорій. *Адміністративне право і процес.* 2013. № 2 (4). С. 45–51.

діяльність. Систему подібних нормативно-правових засад складають численні та різноманітні юридичні документи, з-поміж яких центральне місце займає Конституція України.

Під терміном «конституція» розуміють систему правових принципів і норм, виражених в єдиному нормативному акті найвищої юридичної сили або кількох таких актах, в яких закріплено засади правового становища (статусу) особистості та її відносин з державною владою, основи соціально-економічного устрою, політичної системи, організації й діяльності держави та її ключових органів, місцевого самоврядування, а також відносин держави зі світовою спільнотою (засади зовнішньополітичної діяльності держави). Конституція в сучасному світі є невіддільним атрибутом держави, ознакою її суверенності. Лише поодинокі держави, здебільшого абсолютні монархії за формою правління, продовжують обходитися без конституції. Проте вони поступово зникають з історичної арени. Це свідчить про те, що конституції стають нині універсальною й загальноцивілізаційною цінністю. У них не тільки закріплюють фундаментальні засади, на яких базуються найважливіші суспільні відносини в державі й утверджується стабільний конституційно-правовий порядок, вони також є визначальним юридичним інструментом обмеження державної влади — однієї з основних ознак конституціоналізму¹.

Отже, Конституція України — це Основний Закон України. Відповідно до її положень, наша країна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Державна влада в Україні здійснюється на засадах поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної

¹ Конституційне право : підручник / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешев ; за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : ВАІТЕ, 2021. 528 с.

та релігійної самотності всіх корінних народів і національних меншин України¹.

Крім того, Конституція утворює основний обов'язок держави із забезпечення прав і свобод людини та громадянина, декларує останні, зокрема, право на зайняття підприємницькою діяльністю; встановлює принципи роботи органів державної влади, регулювання суспільно-правових відносин тощо. Наприклад, документ визначає, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. За Основним Законом в державі визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується².

Тож, Конституція України — це головний нормативно-правовий акт держави, яким встановлюються закономірності роботи правової системи та правового регулювання суспільно-правових відносин в усіх, без винятку, сферах суспільного життя, з-поміж іншого, і за напрямом забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. Крім того, положення Основного Закону декларують означену правомочність та гарантують протиправність її обмеження.

Важливість Конституції, як нормативно-правової засади забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72, ч. 1. Ст. 2598.

² Там само.

діяльністю, також пов'язана із тим, що цей нормативний акт закріплює підстави застосування на території України норм міжнародних документів. Відповідно до статті 9, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до неї¹.

На підставі цих норм до нормативно-правових засад забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю можна віднести декілька основоположних документів у сфері прав та свобод людини Організації Об'єднаних Націй (далі — ООН). Наприклад, Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року в статті 17 визначена майнова основа підприємництва. Відповідно до цієї статті, кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими. При цьому ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна. Зі свого боку, можливість вільно обирати сфери та форми особистої праці, зокрема займатися підприємництвом зафіксована в статті 23 Декларації: «Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю. Кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення. Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів»².

Іншим документом ООН є Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 року. Це сучасніший

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72, ч. 1. Ст. 2598.

² Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.

нормативний документ прийнятий на підставі Загальної декларації, який уточнює зміст та значення правомочностей в окремому напрямі. Положення Пакту більш опосередковано стосуються саме сфери підприємництва, але, беззаперечно, декларують основи права на зайняття господарською діяльністю комерційного характеру. Так, відповідно до статті 1 кожна держава, яка бере участь у Пакті, зобов'язується індивідуально, а також у порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема в економічній і технічній галузях, вжити в максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визнаних в Пакті прав усіма належними способами, включаючи, зокрема, законодавчі заходи. Держави, які беруть участь у Пакті, зобов'язуються гарантувати, що права, проголошені в ньому, здійснюватимуться без будь-якої дискримінації щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини¹.

Далі важливо звернути увагу на статті 6 та 7 Пакту де вказано: «Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право на працю, що включає право кожної людини дістати можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується, і зроблять належні кроки до забезпечення цього права. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту з метою повного здійснення цього права, включають програми професійно-технічного навчання і підготовки, шляхи і методи досягнення продуктивної зайнятості в умовах, що гарантують основні політичні і економічні свободи людини. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на справедливі і сприятливі умови праці, включаючи, зокрема: а) винагороду, що забезпечувала б як мінімум усім трудящим: і) справедливу

¹ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : прийнято ГА ООН від 16 груд. 1966 р. *Верховна Рада України* : вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_042.

зарплату і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці, причому, зокрема, жінкам повинні гарантуватись умови праці, не гірші від тих, якими користуються чоловіки, з рівною платою за рівну працю; ii) задовільне існування для них самих та їхніх сімей відповідно до постанов цього Пакту; b) умови роботи, що відповідають вимогам безпеки та гігієни; c) однакову для всіх можливість просування по роботі на відповідні більш високі ступені виключно на підставі трудового стажу і кваліфікації; d) відпочинок, дозвілля і розумне обмеження робочого часу та оплачувану періодичну відпустку так само, як і винагороду за святкові дні»¹.

Майновому базису підприємництва присвячений Протокол 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952 року, за якого кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права².

Утім, вже у Хартії основних прав Європейського союзу від 07.12.2000 року право на підприємницьку діяльність було закріплене безпосередньо. Тут варто відзначити, що Хартія — це документ, правовий акт, що має публічно-правовий, «конституційний» характер. Правовий порядок, створений Європейським Союзом, формує реалії економічного, соціального та політичного життя мультикультурного суспільства 28 держав, з населенням близько 500 млн. Ці люди є не просто громадянами своїх країн, вони також — громадяни Союзу. Одним із завдань Хартії було конкретизувати інститут громадянства ЄС та забезпечити однакове застосування прав людини на території усіх держав-членів. А також гармонізувати юридичний статус (режимів) соціальних і економічних

¹ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : прийнято ГА ООН від 16 груд. 1966 р. *Верховна Рада України* : вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_042

² Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : підписаний 20 берез. 1952 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. Ст. 2372.

прав, з одного боку, та громадянських і політичних прав з іншого, адже рівень захисту прав людини у нових членах ЄС, колишніх країнах Східного блоку значуще відрізнявся від правових практик Західноєвропейських держав. Хартія закріплює головні політичні, соціальні та економічні права громадян Європейського Союзу¹.

Контексту нашого дослідження відповідають статті 15 та 16 документа. Згідно із першою, «Кожна людина має право на працю та вільний вибір роботи. Кожний громадянин Союзу має свободу шукати роботу, працювати та користуватися правом засновувати суб'єкта підприємницької діяльності та надавати послуги у будь-якій державі-члені. Громадяни третіх країн, які мають дозвіл на роботу на території держав-членів, мають право на умови праці, еквівалентні тим, які мають громадяни Союзу». За статтею 16 забезпечується свобода підприємництва відповідно до права Союзу та національного законодавства і практики².

Аналізуючи міжнародно-правові засади забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю не можна оминути увагою такий важливий практично орієнтований документ, як Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі — ЄС, Союз). Документом створюється асоціація між Україною, з одного боку, та Союзом і його державами-членами, з іншого. Цілями асоціації є: а) сприяти поступовому зближенню сторін Угоди, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах і агентствах; б) забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес; с) сприяти, зберігати й зміцнювати мир

¹ Хартія Європейського Союзу про основоположні права / [неофіц. переклад українською]. 17 листоп. 2021 р. Центр громадських свобод : вебсайт. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT](https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/#:~:text=Хартія%20основоположних%20прав%20Європейського%20Союзу,договору%201%20грудня%202009%20року; Charter of fundamental rights of the European Union: legal act 7.6.2016 № 2016/C 202/02. An official website of the European Union. URL: <a href=)

² Там само.

та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року; d) запровадити умови для посилення економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, з-поміж іншого, завдяки створенню поглибленої і всеохопної зони вільної торгівлі, та підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, також шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС; e) посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод; f) запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес¹.

Глава 10 Розділу V Угоди встановлює особливості політики держави у сфері промисловості та підприємництва. Відповідно до цієї частини нормативного акта, сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань політики у сфері промисловості та підприємництва і у такий спосіб поліпшують умови для підприємницької діяльності для всіх суб'єктів господарювання з особливою увагою до малих та середніх підприємств. Поглиблене співробітництво має удосконалити адміністративну структуру та нормативно-правову базу для українських і європейських суб'єктів господарювання в Україні та ЄС, ґрунтуватися на політиці ЄС щодо розвитку малого і середнього підприємництва в промисловості з урахуванням визнаних на міжнародному рівні принципів та практики в цих сферах. Із цією метою Сторони налагоджують співробітництво для: а) впровадження стратегій розвитку малого та середнього підприємництва. Воно передбачає особливу увагу до мікропідприємств та підприємств ремісницького типу, які є надзвичайно важливим

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : підписана 27 черв. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

елементом економіки України та ЄС; b) створення кращих базових умов через обмін інформацією та передовим досвідом і отже, сприяння підвищенню конкурентоспроможності. Це співробітництво включає управління структурними змінами (реструктуризацією), а також управління в галузі охорони навколишнього середовища й енергетики, зокрема, з питань енергоефективності та чистого виробництва; c) спрощення та раціоналізації нормативно-правових актів і практики з окремим наголосом на обміні провідним досвідом з питань нормативно-правових методів, зокрема принципів ЄС; d) сприяння розвитку інноваційної політики шляхом обміну інформацією та передовим досвідом щодо комерціалізації науково-дослідницьких та проектно-конструкторських робіт (зокрема механізми підтримки заснування підприємницької діяльності, пов'язаної з використанням технологій), кластерний розвиток і доступ до фінансових ресурсів; e) сприяння розширенню контактів між приватними підприємствами України та ЄС та між цими підприємствами і органами влади України та ЄС; f) підтримки вжиття заходів щодо стимулювання експорту в Україні; g) сприяння модернізації та реструктуризації окремих галузей промисловості України та ЄС¹.

Отже, за своїм функціональним призначенням міжнародні акти — це декларативні документи, які уточнюють та гарантують право на зайняття підприємництвом як частину природної свободи волі і можливості займатись будь-яким різновидом діяльності для задоволення людиною своїх потреб та інтересів. Винятком є Угода про асоціацію з ЄС, яка конкретизує операції та процедури економіко-правового, політичного, управлінського й іншого характеру, спрямовані на побудову умов здійснення ефективного підприємництва на території України і Європи за рахунок міжнародного співробітництва.

Наступна група нормативно-правових засад забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю є ширшою

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : підписана 27 черв. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

за попередні та представлена законодавчими актами нашої держави. При цьому, останні поділяються на дві підгрупи: кодифіковані документи (кодекси) та суто закони.

Серед кодексів, безперечно, найпершим варто назвати ГКУ, який встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності (господарювання), яка базується на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності. Господарський кодекс України має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами. Кодекс визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами й іншими учасниками відносин у сфері господарювання¹.

Ще один документ — Податковий кодекс України (далі — ПКУ). Він регулює відносини, які виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає їх вичерпний перелік, порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їхні права й обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства. Крім того, Кодексом визначаються функції та правові основи діяльності контролюючих органів і центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику². Як нормативно-правова засада забезпечення права на реалізацію підприємницької діяльності, роль Кодексу полягає

¹ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.

² Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

у тому, що він встановлює правовий статус підприємців у рамках податкових правовідносин, визначає порядок та умови сплати ними обов'язкових платежів, а також міру відповідальності за нехтування вимог податкового законодавства.

До цієї ж групи можна віднести Цивільний кодекс України (далі — ЦКУ), яким регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Зокрема, ЦКУ регламентує договірні зобов'язання у сфері підприємницької діяльності та гарантії їх виконання і дотримання¹.

Такі кодифіковані нормативні акти, як Кодекс України про адміністративні правопорушення та Кримінальний кодекс визначають засади юридичної відповідальності за вчинення порушень у сфері підприємницької діяльності, зокрема тих, які порушують права фізичних або юридичних осіб на зайняття нею. Зокрема, завданням КУпАП є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного дотримання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством. Кодекс визначає, що таке адміністративне правопорушення — протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Крім того, КУпАП встановлює порядок застосування до осіб, які вчинили правопорушення, адміністративних стягнень². Зі свого боку, ККУ має завданням правове забезпечення

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

² Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий 07 груд. 1984 р. № 8073-X.

охорони прав та свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Кодекс встановлює засади найбільш суворой, кримінальної відповідальності, підставою якої є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення — передбачене ККУ суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення¹.

У широкому переліку звичайних законів до нормативно-правових засад забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю, передовсім належать документи у сфері утвердження прав людини, а саме закони України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та «Про охорону дитинства». Обидва нормативні акти закріплюють гарантії рівності у зайнятті підприємництвом для окремих верст населення нашої держави².

Натомість Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» не декларує законну правомочність займатися підприємництвом, а регулює відносини, що виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб, їхньої символіки (у випадках, передбачених законом), громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, фізичних осіб-підприємців та відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави. Дія Закону поширюється на відносини, що виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, їхньої символіки (у випадках, передбачених законом), громадських

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 23471-III.

² Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 верес. 2005 р. № 2866-IV; Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III.

формувань, що не мають статусу юридичної особи, фізичних осіб-підприємців та відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави¹.

Схожим із попереднім, процедурно орієнтованим є Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», який регулює суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності, визначає докладний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлює уніфікований порядок їх ліцензування, нагляд і контроль у сфері ліцензування, відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності².

Важливими нормативно-правовими актами, які визначають вектори державної політики у сфері підприємництва та забезпечення права на зайняття ним фізичними й юридичними особами, є закони України «Про захист економічної конкуренції» та «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Кожен із них визначає правові, економічні, політичні та інші засади формування і реалізації державної політики, спрямованої на обмеження монополізму, захисту економічної конкуренції, а також підтримку розвитку підприємців відповідного рівня³.

Як можемо пересвідчитись із наведеного вище, нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю представлені декількома групами нормативно-правових актів різної юридичної сили. Сюди належать: Конституція України, кодифіковані акти (Господарський, Цивільний, Податковий, Кодекс України про адміністративні правопорушення та Кримінальний кодекс), а також низка законодавчих

¹ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV.

² Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02 берез. 2015 р. № 222-VIII.

³ Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4618-VI; Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III.

актів. У сукупності цих документів Конституція та міжнародні документи, переважно, декларують свободу на зайняття підприємницькою діяльністю, гарантують право займатися нею кожній людині та громадянину. Натомість кодекси і закони окреслюють правові, економічні, політичні, адміністративні та інші фактори, чинники й інструменти, які спрямовані на реалізацію права на підприємницьку діяльність та формування сприятливого середовища всередині держави¹.

У підсумку необхідно констатувати, що, незважаючи на розгалуженість нормативно-правового матеріалу, стан нормативно-правових засад забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю можна оцінити неоднозначно. Так, з одного боку, наявним є широкий нормативний матеріал, положення якого забезпечують регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя, а з іншого — діяльність законодавця у цьому напрямі є непослідовною, що виражається у відсутності єдиного законодавчого концептуального підходу до регулювання питання реалізації права та підприємницьку діяльність.

¹ Тимошевич М. М. До характеристики системи нормативно-правових засад забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю в Україні. *Правові новели*. 2023. № 21, т. 2. С. 196–201.

РОЗДІЛ 2

Характеристика окремих елементів адміністративно-правового механізму реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю

2.1 СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю покладається на низку суб'єктів, кожен з яких володіє своїм, особливим правовим статусом. Етимологія слова «суб'єкт» містить у собі багатогранне судження, яке означає, що людина, яка пізнає і діє, істота, яка протистоїть зовнішньому світу як об'єкту пізнання, людина як носій яких-небудь властивостей, що-небудь взагалі про людину, предмет судження. Іноді суб'єкта розглядають як індивіда (або соціальну групу), як носія предметно-практичної діяльності і пізнання, спрямованих на об'єкт, або як особу (або групу осіб, колектив, організацію), що виступає активним діячем у будь-якому акті, процесі, юридичну особу або організацію, що володіють певними правами й обов'язками, людину як носія яких-небудь фізичних і психічних якостей, просто людину, особистість, або думку про предмет судження на відміну від думки про його ознаки¹.

¹ Собакарь А. О. Організаційно-правові основи утворення і функціонування спеціальних економічних зон в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Донецьк, 2002. 219 с.

У філософських словниках найрозповсюдженішими є такі два визначення категорії «суб'єкт»: 1) вихідне поняття судження, до якого належать усі інші його складові, наприклад, предикат людини; 2) вихідне джерело, епіцентр життєвої та пізнавальної активності людини¹.

У теорії управління під «суб'єктом управління» розуміють структурно відокремлене співтовариство людей з органами управління (які формуються ними) і керівним складом, який наділений управлінськими функціями і який здійснює відповідну діяльність.

Учені також зазначають, що поняття «суб'єкт управління» розуміється і більш широко, а саме — як джерело управлінського впливу того, хто керує, виконує функції керівництва і впливає на об'єкт із метою переведення його у відповідний стан. При цьому джерелом управлінського впливу (суб'єктом управління) може бути не тільки співтовариство людей (організація), але й окремі люди — представники цього співтовариства — керівник того або того утворення, посадові особи².

Як носія передбачених правовими нормами суб'єктивних прав та обов'язків визначає суб'єкта права В. Шуба. Він має потенційну можливість участі у правовідносинах, тоді як суб'єкт правовідносин — це їхній реальний учасник³, а О. Скакун суб'єктами правовідносин називає правоздатних осіб суспільного життя, які є носіями юридичних прав і обов'язків, тобто це індивідуальні чи колективні суб'єкти права, які використовують свою правосуб'єктність у конкретних правовідносинах, виступаючи реалізаторами суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, повноважень і юридичної відповідальності⁴.

¹ Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2009. 264 с.

² Харитонов О. В. Дозвільна система в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 197 с.

³ Шуба В. В. Адміністративно-правові відносини в діяльності органів прокуратури України: загальнотеоретичні аспекти : дис. .. канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2006. 200 с.

⁴ Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.; Чумак В. В. Адміністративно-правові засади діяльності поліції Грузії, країн Балтії та України: порівняльний аналіз : монографія. Харків : Константа, 2019. 490 с.

Щоправда, на думку В. Нікіфорова, різниця між поняттям суб'єкт права і суб'єкт правовідносин полягає у такому: 1) будучи суб'єктом права, індивід чи будь-які колективні утворення не можуть бути одночасно суб'єктом усіх можливих правовідносин; 2) щойно народжені, малолітні діти та деякі інші суб'єкти права не можуть бути суб'єктами більшості правовідносин. «Категорія суб'єкт права набагато ширша від суб'єкта правовідносин. Суб'єкт права — це загальне, а суб'єкт правовідносин — конкретне. Будь-який суб'єкт правовідношення є одночасно і суб'єктом права, але не кожний суб'єкт права є суб'єктом правовідношення», — резюмує науковець¹.

У дисертації Ю. Атаманової констатується, що «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин» не є тотожними. Суб'єкт права — це особа, яка володіє правоздатністю та яка є або може бути учасником правовідносин, а суб'єкт правовідносин — це уже його безпосередній учасник, тобто особа, якій належать не лише суб'єктивні права та правові обов'язки, і яка здійснює їх власними діями. Отже, поняття «суб'єкт права» ширше від поняття «учасник правовідносин». Це зумовлено тим, що суб'єктом права є не лише особа, яка вже бере участь у правовідносинах, але й та, що може бути залучена до нього потенційно, натомість учасник правовідносин — це особа, яка вже перебуває у сфері реалізації права. Тобто в цьому разі на відміну від суб'єкта права як абстрактної особи йдеться про індивідуально визначеного, конкретного учасника певних правовідносин².

Цікаву точку зору обстоює Ю. Гнатущенко. Автор пише: «у традиційному розумінні поняття «суб'єкт права», збігаються дві основні характеристики: можливість участі в правовідносинах і реальна участь у них. Поняття «суб'єкт права» охоплює як потенційні можливості, і їх реалізацію. Проте дослідження правовідносин стосується

¹ Нікіфоров В. Ю. Захист профспілками соціально-трудоових прав працівників в умовах ринкової економіки (теоретично-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2004. 187 с.

² Атаманова Ю. С. Основні проблеми системного господарського-правового регулювання відносин в інноваційній сфері : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Харків, 2009. 458 с.

сфери реалізації права. Тому, говорячи про суб'єктів правовідносин, слід визначити не всі потенційні можливості осіб, які беруть участь у правовідносинах, а лише ті із них, які передбачають можливість участі в правовідносинах. Тому поняття суб'єкта правовідношення вужче, ніж поняття «суб'єкта права». Оскільки правовідношення не єдина форма реалізації права, норми, які визначають становище суб'єкта, реалізуються передусім, створюючи правовий статус. Вони встановлюють становище особи в суспільстві, її потенційні можливості, однак далеко не всі з таких можливостей будуть реалізовані в конкретних відносинах. Так, наприклад, процесуальна правоздатність складає один з елементів правового статусу особи, однак далеко не всі особи стають реальними учасниками процесуальних правовідносин. Наявність правового статусу необхідна умова участі в правовідносинах, але така участь потребує й низки додаткових умов, пов'язаних з характером певного виду суспільних відносин. Фізична особа може виступати як громадянин держави, член родини, працівник, посадова особа. Юридичні особи для участі в правовідносинах повинні мати певну організаційну структуру. Таким чином, поняття «суб'єкти правовідносин» більш вузьке поняття, ніж поняття «суб'єкти права», воно надає можливість охарактеризувати певний аспект реального буття суб'єктів права їхню участь у конкретних суспільних відносинах. Суб'єкт права — це особа, яка має правосуб'єктність, тобто потенційно (взагалі) здатна стати учасником правовідносин, а суб'єкт правовідносин — це реальний учасник цих правовідносин. Суб'єктами правових відносин визнаються особи, які виступають як носії, передбачених правовою нормою, суб'єктивних прав та юридичних обов'язків та узгоджують з ними свою поведінку. Як зазначається в сучасній юридичній літературі, правове життя — це процес взаємодії багатьох видів і типів суб'єктів права. При тому, далеко не всі з цих суб'єктів визнаються офіційно чинним у державі правом, як такі¹.

¹ Гнатущенко Ю. В. «Суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин»: співвідношення понять. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 1. С. 39–43.

Отже, у загальному розумінні суб'єкт — це активний діяч соціуму, який має волю та свідомість, а також можливість брати участь у якомусь процесі, діяльності, роботі механізму тощо. Зі свого боку, суб'єкт права — це характеристика фізичних та юридичних осіб як носіїв прав і обов'язків, що дають їм можливість вступати у суспільно-правові відносини з іншими суб'єктами з приводу отримання якихось матеріальних чи нематеріальних благ, реалізації законних інтересів. Участь у суспільно-правових відносинах є вираженням їхньої волі та можливості користуватись наданими правомочностями. Звідси, суб'єкт правовідносин — це конкретизований суб'єкт права, який реалізує права та обов'язки у певній сфері та з конкретною метою.

Отже, можемо узагальнити: суб'єкти забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю — це спеціально уповноважені органи державної влади (в особі їх посадових осіб), які вступають у суспільно-правові відносини, що виникають з приводу створення та забезпечення умов для безперешкодної і повної реалізації права на підприємницьку діяльність на території України¹.

Найпершими із вказаних суб'єктів є вищі інституції державної влади в Україні, зокрема, Верховна Рада України (далі — ВРУ). Це один із основних офіційних осередків, що виконує роль парламенту — вищого та єдиного законодавчого органу. До повноважень ВРУ, відповідно до Конституції України, належить: 1) прийняття законів; 2) внесення змін до Конституції України; 3) призначення всеукраїнського референдуму; 3) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; 4) призначення виборів Президента України у строки, передбачені

¹ Тимошевич М. М. До проблеми визначення поняття суб'єкт забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22–23 верес. 2021 р.) / *Наук.-дослід ін.-т публічного права*. Київ, 2021. С. 282–284.

цією Конституцією; 5) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України; 6) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України; 7) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України; 8) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб з посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України тощо¹.

Ключовою функцією ВРУ виступає законотворення, у ході реалізації якого приймаються й оприлюднюються найвищі за своєю силою нормативно-правові акти. Згідно зі статтею 92 лише законами України визначаються та встановлюється: а) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; б) правовий режим власності; в) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; г) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; г) Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи; д) порядок утворення і функціонування

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР.

вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального¹.

Окрім формування законодавчої бази у сфері підприємництва та забезпечення права на зайняття ним, ВРУ контролює виконання законів та проводить дослідницько-аналітичну роботу із удосконалення нормативно-правового регулювання відповідних суспільно-правових відносин. Для цього у її складі функціонують спеціальні органи — комітети Верховної Ради України (далі — комітети, комітети ВРУ). Законом України «Про комітети Верховної Ради України», визначено: комітет — це орган ВРУ, який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій. Комітети при здійсненні повноважень взаємодіють з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями, їх посадовими особами, які зобов'язані сприяти комітетам Верховної Ради України у здійсненні покладених на них повноважень, реагувати відповідно до закону на їх звернення та рекомендації. Перелічені органи виконують три ключові функції: 1) законопроектну; 2) організаційну; 3) контрольну².

На сьогоднішній день у складі ВРУ функціонує три комітети, до сфери відання яких належить забезпечення права на підприємницьку діяльність за відповідним напрямом. За Постановою ВРУ «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» від 29.08.2019 року за № 19-ІХ, функціонують: Комітет з питань економічного розвитку, Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнародних відносин, Комітет з питань цифрової трансформації.

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР.

² Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 04 квіт. 1995 р. № 116/95-ВР.

До сфери відання кожного з них належать питання прямо чи опосередковано пов'язані із забезпечення права на зайняття підприємницькою діяльністю¹.

Іншим вищим органом державної влади, що належить до системи суб'єктів забезпечення реалізації права на підприємництво, є Кабінет Міністрів України (далі — КМУ, Уряд). На відміну від ВРУ, Уряд — це орган виконавчої влади, який забезпечує реалізацію законодавства України, зокрема, і у сфері прав людини і господарювання, а також організовує та координує діяльність інших центральних органів виконавчої влади. Правовий статус КМУ встановлено Законом України «Про Кабінет Міністрів України». Ним передбачено, що Уряд є вищим органом у системі органів виконавчої влади, здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів. Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України. До основних завдань Кабінету Міністрів України належать: 1) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; 2) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; 3) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи,

¹ Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання : Постанова Верховної Ради України від 29 серп. 2019 р. № 19-IX.

екологічної безпеки і природокористування; 4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм; 5) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави; 6) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону; 7) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; 8) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; 9) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю¹.

Доцільно зауважити, що підприємницька діяльність досить гнучка категорія, що в симбіозі із принципом свободи підприємництва дає можливість реалізовувати право на нього різними способами та в різних формах. Це позначається на державній господарсько-економічній політиці та суб'єктному складі, який її приводить до дії та відповідає за забезпечення законних інтересів фізичних і юридичних осіб у секторі господарювання.

Сьогодні до системи суб'єктів забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю належать одразу декілька центральних органів виконавчої влади, підпорядкованих КМУ. Наприклад, Міністерство економіки, відповідно до Постанови КМУ від 20.09.2014 року за № 459, є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що зобов'язаний: 1) формувати та реалізувати державну політику економічного, соціального розвитку і торгівлі, державну цінову політику, державну політику у сфері технічного регулювання, стандартизації, метрології та метрологічної діяльності, управління об'єктами державної

¹ Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII.

власності, реалізація майна (майнових прав, інших активів) або прав на нього на конкурентних засадах у формі аукціонів, зокрема електронних, та здійснення контролю за її реалізацією, інтелектуальної власності, публічних закупівель, а також державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів; 2) формувати та реалізувати державну інвестиційну політику, державну інноваційну політику в реальному секторі економіки, державну зовнішньоекономічну політику, державну політику у сфері розвитку підприємництва, державно-приватного партнерства; 3) формувати та реалізувати державну політику у сфері праці, зайнятості населення, трудової міграції, трудових відносин, соціального діалогу; 4) формувати та реалізувати державну політику у сфері державного матеріального резерву, державного експортного контролю; формувати державну політику у сфері захисту прав споживачів, державну політику з контролю за цінами, державну регуляторну політику та державну політику з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; 5) реалізувати державну політику у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності; 6) формувати та реалізувати державну політику у сфері промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами, здійснювати державний гірничий нагляд, здійснювати державний нагляд та контроль за додержанням вимог законодавства про працю та зайнятість населення тощо¹.

Відповідно до Постанови КМУ «Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України», Мінфін є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що формує та реалізує державну фінансову, бюджетну та боргову політику, державну політику у сфері міжбюджетних відносин та місцевих

¹ Питання Міністерства економіки : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 459.

бюджетів, державну політику у сфері державного пробірною контролю, бухгалтерського обліку й аудиту, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю, державного внутрішнього фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів клієнтів відповідно до законодавства, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, забезпечує формування державної політики у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності та забезпечує формування та реалізацію єдиної державної податкової, митної політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового і митного законодавства, державної політики у сфері контролю за трансфертним ціноутворенням, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного походження та напівдорогоцінного каміння, їхнього обігу й обліку¹.

Міністерство юстиції України, згідно із положеннями Постанови КМУ «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України», виступає головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що формує та реалізує державну правову політику, державну політику з питань банкрутства, у сфері нотаріату, організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації обтяжень рухомого

¹ Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 375.

майна, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, фізичних осіб-підприємців та відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави, реєстрації статуту територіальної громади міста Києва, реєстрації статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук, у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, з питань утримання військовополонених, у сфері правової освіти населення; забезпечує формування державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації; забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції¹.

З-поміж інших центральних органів виконавчої влади варто назвати Державну податкову службу України та Державну митну службу України, які відповідно до Податкового кодексу України, є органами контролю, що реалізують податковий контроль у вигляді ведення обліку платників податків; інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючих органів; перевірок та звірок відповідно до вимог Кодексу, а також перевірок щодо дотримання законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на такі органи, у порядку, встановленому законами України, що регулюють відповідну сферу правовідносин; моніторингу контрольованих операцій та опитування посадових, уповноважених осіб та/або працівників платника податків; обліку та моніторингу діяльності фінансових агентів².

Крім того, контролюючі органи сприяють правильному здійсненню підприємницької діяльності та сплаті податків шляхом надання податкових консультацій. Відповідно до статті 52 ПКУ, за зверненням платників податків у паперовій або електронній

¹ Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02 лип. 2014 р. № 228.

² Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-IV.

формі контролюючий орган протягом 25 календарних днів, що настають за днем отримання такого звернення, надає їм безоплатно індивідуальні податкові консультації з питань практичного застосування окремих норм податкового та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на нього.¹

До системи досліджуваних суб'єктів також варто віднести Антимонопольний комітет України. Відповідно до Закону України «Про Антимонопольний комітет України», він є державним органом зі спеціальним статусом, мета діяльності якого — забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель. Основним завданням відомства виступає участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині: «1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; 2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; 3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції; 4) методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; 5) здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері публічних закупівель; 6) проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції»².

Окремо в групі центральних органів виконавчої влади, які належать до суб'єктів забезпечення реалізації права

¹ Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-IV.

² Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листоп. 1993 р. № 3659-XII.

на підприємницьку діяльність в Україні, варто виокремити правоохоронні органи, а саме Національну поліцію України, Державне бюро розслідувань та Бюро економічної безпеки України. Кожне із них займається попередженням і припиненням найбільш тяжких адміністративних і кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері підприємницької діяльності та порушують суспільні інтереси в сфері господарювання, а також їх запобіганням. Зокрема названі органи проводять боротьбу із особами, які ведуть підприємницьку діяльність без належного оформлення; забезпечують притягнення до юридичної відповідальності посадових осіб, які умисно, за наявності протиправних, корисливих інтересів перешкоджають громадянам займатися підприємництвом; протидіють іншим порушенням та злочинам в економіко-фінансовій сфері¹.

Самостійну групу в системі суб'єктів забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю становлять органи правосуддя. Вони безпосередньо захищають права громадян, зокрема, на зайняття підприємницькою діяльністю, врегульовуючи спори про право. Відповідно до Конституції України, правосуддя здійснюють єдино суди. Делегування функцій судів, а також привласнення їх іншими органами чи посадовими особами не допускаються, а їхня юрисдикція поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом. Суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Верховний

¹ Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII; Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січ. 2021 р. № 1150-IX; Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII.

Суд є найвищим судом у системі судоустрою України. Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди¹.

Останнім суб'єктом забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю є громадськість, яка реалізує свої права та інтереси через спеціальні утворення — громадські об'єднання. Закон України «Про громадські об'єднання» встановлює, що останні — це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів, а за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадські об'єднання мають право реалізовувати свою мету (цілі) шляхом укладення між собою на добровільних засадах угод про співробітництво та/або взаємодопомогу, утворення відповідно до законодавства громадських спілок, а також в інший спосіб, не заборонений законом. Вони також можуть здійснювати співробітництво з іноземними неурядовими організаціями та міжнародними урядовими організаціями з дотриманням законів України та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України².

Відповідно до статті 21 Закону, для здійснення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право: 1) вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі); 2) звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами; 3) одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, якою володіють суб'єкти владних повноважень, інші розпорядники публічної інформації; 4) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів,

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР.

² Про громадські об'єднання : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4572-VI.

що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя; 5) проводити мирні зібрання; 6) здійснювати інші права, не заборонені законом.

Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право: 1) бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права відповідно до законодавства; 2) здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань; 3) засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) медіа; 4) брати участь у здійсненні державної регуляторної політики; 5) у порядку, визначеному законодавством, брати участь у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності¹.

На відміну від інших суб'єктів забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю, громадськість відрізняється особливим правовим статусом. Об'єднання не наділені владними повноваженнями, у зв'язку із чим вони лише сприяють досягненню фізичними та юридичними особами законних інтересів у сфері господарювання за рахунок надання консультацій, представництва, взаємодії з органами державної влади тощо.

¹ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4572-VI.

Сьогодні в Україні функціонує велика кількість організацій, що спеціалізуються на підтримці бізнесу. Наприклад, Громадське організація «Агенція розвитку громад «Інтонанція ЗМІН» створена для підтримки та розвитку мікро-, малого та середнього бізнесу у сільській місцевості вразливими категоріями населення, передовсім сільських жінок, започаткування власної справи у сфері креативних індустрій, розвитку молодіжного соціального підприємництва на території громад; Громадське об'єднання Організація роботодавців «Асоціація роботодавців у галузі франчайзингу» має на меті представляти інтереси підприємців та їх операторів, які використовують франчайзингові договори, на урядовому рівні, надавати їм практичну допомогу при організації та просуванні на ринку. Одночасно з діяльністю усередині країни, Асоціація встановлює зв'язки з іноземними асоціаціями, вивчає франчайзинговий досвід інших країн тощо¹.

Викладене вище дає підставу узагальнити, що систему суб'єктів забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю треба поділити на п'ять груп: 1) Вищі органи державної влади — Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Комітет ВРУ з питань економічного розвитку, Комітет ВРУ з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин, Комітет ВРУ з питань цифрової трансформації України та Кабінет Міністрів України. На суб'єктів цієї групи покладаються повноваження із: формування законодавчої основи здійснення підприємницької діяльності; контролю за виконанням законодавства України, а також дотриманням прав і свобод людини і громадянина у сфері господарювання; забезпечення організації формування державної політики, зокрема, за напрямом підприємництва; координації роботи центральних органів виконавчої влади; 2) центральні органи виконавчої влади — Міністерство економіки, Міністерство фінансів

¹ Каталог організацій підтримки бізнесу. *Дія-Бізнес* : вебсайт. URL: <https://business.diia.gov.ua>.

України, Міністерство юстиції України, Державна податкова служба України, Державна митна служба України, Антимонопольний комітет України. Це органи виконавчої влади, координовані та підконтрольні КМУ, які безпосередньо формують та реалізують державну фінансову, економічну, правову, податково-митну політику, забезпечують конкуренцію у сфері підприємницької діяльності; 3) правоохоронні органи — Національна поліція України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки, які забезпечують попередження, припинення та запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням у сфері здійснення підприємницької діяльності, та які несуть найбільш негативні наслідки для суспільства, а також процесу законного і ефективного господарювання; 4) органи правосуддя — здійснюють захист права фізичних та юридичних осіб на зайняття підприємницькою діяльністю врегульовуючи юридичні спори; 5) громадськість (у вигляді громадських об'єднань), діяльність якої орієнтована на надання консультацій, забезпечення представництва та взаємодії з органами державної влади, що, зі свого боку, дає можливість особам реалізувати право на здійснення підприємницької діяльності¹.

2.2 СУТНІСТЬ ТА ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ОБМЕЖЕНЬ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Високий рівень свободи у реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю не є ознакою повного свавілля господарського сектору. Діяльність фізичних та юридичних осіб у будь-якому випадку повинна відповідати законодавчим нормам, що досягається не тільки за рахунок декларативних норм, але й цілої низки адміністративно-правових обмежень.

¹ Тимошевич М. М. До характеристики правового статусу суб'єктів забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 177–182.

Якщо звернутися до словника, то слово «обмеження» тлумачиться як утиски, що обмежують права, можливості, водночас «обмежувати» означає стискувати відомими межами, умовами, поставити в які-небудь рамки, границі, встановлювати певні межі чого-небудь, тому у нашому випадку треба вести мову саме про активну поведінку. Якщо ж розглядати категорію «обмеження» як філософську, то це буде процедура звуження обсягу поняття, що пов'язана із розширенням його змісту, який складається у переході від означеного поняття до менш загального (підпорядкованого), тобто до поняття, обсяг якого складає лише частину обсягу вихідного (того, що підпорядковує). Обмеження поняття можна розглядати як результат розширення змісту вихідного поняття за рахунок введення в нього обмежувальних ознак, які належать не всім предметам обсягу вихідного поняття (зокрема, ознак, що не утримуються у явній або неявній формі, в ознаках, за якими здійснене виділення обсягу вихідного поняття), але сумісних з цим поняттям¹.

Сучасний підхід до обмежень прав передбачає таку особливість їх визначення: з одного боку, абсолютної свободи бути не може, тому існують її межі. Норми права самі собою є певними рамками (обмеженнями) і становлять обмеження права, зокрема і прав людини (у широкому сенсі слова). Тобто, бачимо, що під час формулювання статей Конституції формуються конституційні обмеження прав людини. Водночас соціальна зумовленість змісту прав і свобод людини і громадянина передбачає певні обмеження їх здійснення, що залежать від рівня економічного, соціального, духовного та культурного розвитку суспільства².

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.; Дика Ю. В. Поняття правових обмежень права на екологічну інформацію. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 4. С. 167-171.

² Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юрид. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право. 2009. 584 с.

Як указує Ю. Фігель, обмеження відіграють величезну роль у здобутті особистістю справжньої свободи. Обмежуючи певною мірою свободу кожного індивіда, закон забезпечує йому безперешкодне використання своїх прав, тобто гарантує йому свободу всередині цих меж. Отже, людина апріорі має необмежені права, які обмежуються відповідними правовими нормами¹. На думку Е. Дорошенко, обмеження прав і свобод людини — це інститут права, який складається з великої кількості взаємопов'язаних, узгоджених між собою норм конституційного, кримінального, цивільного, адміністративного, екологічного й інших галузей права, які встановлюють порядок, підстави, умови, правомірність, механізми звуження змісту й обсягу прав людини².

Відповідно до точки зору А. Денисова, правове обмеження — це закріплене у праві утримання суб'єкта правовідносин від протиправного діяння, метою якого є задоволення інтересів контр-суб'єкта та суспільних інтересів в охороні та захисту загалом. На думку автора, правові обмеження виступають встановленими в праві межами, в яких повинні діяти суб'єкти, не порушуючи законні права інших суб'єктів, тобто вони унеможливають певні діяння окремих осіб з метою задоволення інтересів суспільства. Крім того, науковець зазначає, що самостійний характер категорії правових обмежень дає можливість виокремити їх основні ознаки як одного із засобів правового впливу на поведінку суб'єктів права: 1) вони пов'язані з негативними умовами здійснення власних інтересів суб'єкта, через спрямування їх на утримання й одночасно на задоволення інтересів протилежної сторони та суспільних інтересів в охороні та захисті; 2) спрямовані на стримування протиправної поведінки

¹ Фігель Ю. О. Теоретичні аспекти обмеження прав людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки.* 2016. № 837. С. 357–361.

² Хміль Д. І. Поняття та ознаки адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2024. Вип. 1. С. 79–84; Дорошенко Е. Р. Конституційні засади обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2023. 228 с.

та встановлення чітких меж дозволеного; 3) надають інформацію про зменшення обсягу можливостей, свободи, а отже, і прав особистості, які досягаються за допомогою обов'язків, заборон, покарань і так далі; 4) мають характер погроз позбавлення певних цінностей; 5) встановлюються нормативно-правовими актами; 6) містять інформацію про негативну правову реакцію у разі протиправної поведінки суб'єкта права; 7) є засобом формування правової мотивації суб'єктів щодо їх ставлення до правового впливу та їх поведінки; 8) основним призначенням є зменшення негативної активності суб'єкта у сфері права та в процесі правового впливу; 9) спрямовані на охорону, гарантування та захист суспільних інтересів, оскільки загалом виконують функцію охорони суспільних відносин, тобто забезпечують стабільність правового впливу; 10) метою правових обмежень виступає зменшення негативних проявів суспільних інтересів і збереження можливості використання суб'єктивного права у правовому полі, що зумовлює охоронний характер правового впливу¹.

Тож, у правовому розумінні обмеження — це визначені правовими нормами умови реалізації суб'єктивних прав з метою попередження вчинення правопорушень. Обмеження несуть у собі інформацію про правильність та законність досягнення суб'єктивного інтересу, не порушуючи при цьому права інших учасників суспільно-правових відносин. Адміністративно-правові обмеження є різновидом класичних правових та характеризуються деякими унікальними аспектами.

Досліджуючи в рамках дисертації зміст останніх, В. Чорна пише: «Адміністративно-правові обмеження є окремим інститутом адміністративного права, який складається із загального інституту адміністративно-правових обмежень та спеціальних інститутів адміністративно-правових обмежень, серед яких: 1) обмеження

¹ Денисова А. М. Механізм і засоби правового впливу (теоретико-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2012. 230 с.; Денисова А. М. Правові обмеження: поняття, види, функції. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 51–55.

за адміністративно-правовим статусом особи; 2) компетенційні обмеження; 3) функціональні обмеження; 4) обмеження територіальної дії; 5) деліктні обмеження». Крім того, на думку вченої, ефективність реалізації адміністративно-правових обмежень здебільшого залежить від рівня правової свідомості та правової культури суб'єкта. Суб'єкт повинен не порушувати встановлені правила та норми не через страх, що до нього буде застосовано захід адміністративного примусу, а через усвідомлення, що порушення права є антисуспільним й антиморальним і буде тягнути суспільний осуд як самого суб'єкта, так і його вчинків загалом¹.

На думку Ю. Дикої, адміністративно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина торкаються декількох істотних змістових моментів. Передовсім, коли йдеться про конкретне адміністративно-правове обмеження права, мається на увазі, що встановлення законодавчого обмеження не повинно змінювати те особисте або суспільне благо, яке становить сам предмет права, уповноваженої людини і громадянина претендувати на це благо. Будь-яке адміністративно-правове обмеження права може допускатися лише як тимчасовий захід. В іншому випадку воно було б нічим іншим, як відміною права.

Адміністративно-правове обмеження права — це законодавчо санкціоноване тимчасове скорочення або зменшення як за суттю, так і за часом користування цим благом, що становить предмет суб'єктивного права. Отже, обмежується не саме благо (його обсяг, змістові повнота і цілісність, якісна визначеність та інше), а умови вимоги особистого або суспільного блага, на тривалість, повноту і якість користування ним. Учена резюмує: «Адміністративно-правові обмеження права, як категорія теорії права, а звідси і адміністративно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина, на наш погляд — це дійсно законодавчо санкціоноване обмеження умов і можливостей вимоги цього блага, а не зменшення самого

¹ Чорна В. Г. Обмеження в адміністративному праві : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2019. 39 с.

цього блага, об'єм і якість якого представляють величину в достатній мірі постійну. З іншого боку, адміністративно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина — це упорядкування цих прав і свобод в певні межі, або — це свого роду урівноваження різноманітних інтересів і благ суб'єктів права (людини, громадянина, громади, держави тощо)»¹.

Студіюючи адміністративно-правові обмеження при проведенні антитерористичної операції, В. Маліков вказує, що вони можуть проявлятися у двох аспектах: тимчасовому обмеженні суб'єктивних прав і законних інтересів громадян і організацій та наданні спеціальних повноважень окремим правоохоронним органам на території проведення антитерористичної операції².

Услід за попередніми авторами А. Басов та С. Ківалов визначають адміністративно-правовими обмеження юридичними та фактичними наслідками діяльності уповноважених органів державної влади, що заснована на законі та спрямована на досягнення відповідних цілей. У її результаті зменшуються варіанти дозволеної нормами права поведінки фізичних та юридичних осіб шляхом встановлення різних меж такої поведінки, що обов'язково мають тимчасовий, просторовий і суб'єктивний характер. До основних рис, які характеризують встановлені обмеження, можна зарахувати: 1) наявність потенційної та реальної загрози безпеки для держави, фізичних, юридичних й інших осіб у локальному та глобальному значенні. Фактично йдеться про спеціальний суб'єкт, наділений додатковими властивостями; 2) покладання спеціальних обов'язків і прав на осіб, що обмежують конституційні права й обов'язки громадян (під час проведення масових заходів, призупинення підприємницької діяльності та інше);

¹ Дика Ю. В. Адміністративно-правові засади регулювання обмежень прав і громадян на екологічну інформацію : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 193 с.

² Маліков В. В. Встановлення адміністративно-правових обмежень як складова частина адміністративно-правового режиму антитерористичної операції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 4, т. 2. С. 30–36; Хміль Д. І. Поняття та ознаки адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 1. С. 79–84.

3) застосування обмежень для всіх фізичних та юридичних осіб може бути і вибірковим)¹.

Отже, спираючись на результати проведеного аналізу, можна говорити, що адміністративно-правові обмеження мають такі ознаки: по-перше, це спеціальний засіб публічно-правового регулювання окремих сфер суспільно-правових відносин, які характеризуються високим ступенем важливості або небезпеки, у зв'язку із чим потребують додаткового нормування; по-друге, метою обмежень є забезпечення, захист та гармонізація інтересів особи, суспільства і держави, в рамках найбільш важливих сфер діяльності; по-третє, такий засіб передбачає встановлення додаткових особливих, імперативних вимог щодо порядку реалізації прав та обов'язків суб'єктів певних суспільно-правових відносин; по-четверте, адміністративно-правові обмеження регламентовані законодавством, мають чіткий правовий порядок і цілі.

Узагальнюємо вищевикладене: адміністративно-правові обмеження щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю — це передбачені законодавством України умови та вимоги стосовно процесу реалізації фізичними та юридичними особами такого права, які застосовуються з метою захисту інтересів суспільства і держави, охорони прав та свобод людини і громадянина у національному секторі господарювання.

Для розуміння предмета адміністративних обмежень щодо реалізації права на провадження підприємницької діяльності звернемось до їх різновидів. Першим є пряме обмеження цього права для окремих категорій фізичних осіб, що регламентоване абзацом 1 статті 42 Конституції України де проголошено: «Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування

¹ Басов А. В. Поняття «обмеження» як юридична категорія: теоретичний аспект. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1. С. 27–33; Ківалов С. В., Біла Л. Р. *Адміністративне право України* : навч.-метод. посіб. 3-е вид. переробл. і доповн. Одеса : Юрид. літ., 2006. 488 с.; Палій В. В. Поняття та види адміністративно-правових обмежень, які застосовуються органами Національної поліції України при забезпечення публічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 454–457.

обмежується законом»¹. З огляду на особливо важливий суспільний статус, а також володіння спеціальними владними повноваженнями, можливості зазначених суб'єктів в сфері господарювання вужчі, ніж у інших фізичних та юридичних осіб. Подібні обмеження запроваджуються з огляду на попередження корупційних проявів у сфері публічного управління та додатково регламентовані антикорупційним законодавством.

Так, у сфері дії Закону України «Про запобігання корупції» перебувають:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віцепрем'єр-міністр України, віцепрем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їхні заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, військові посадові особи Збройних Сил України, судді, судді Конституційного Суду України, Голова, заступник Голови, члени, дисциплінарні інспектори Вищої ради правосуддя, керівник служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя та його заступник, посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань тощо;

2) особи, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а саме: аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, працівники

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72, ч. 1. Ст. 2598.

комітету з контролю якості аудиторських послуг Аудиторської палати України та комітетів з контролю якості аудиторських послуг професійних організацій аудиторів та бухгалтерів та інші;

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, — у випадках, передбачених Законом;

4) кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані у визначеному законодавством порядку¹.

Корупція визначається документом як використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка / пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей².

Відповідно до статті 25, особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, забороняється: 1) займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами

¹ Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

² Там само.

України; 2) входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді)), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України, крім передбачених законодавством випадків¹.

Другим прикладом є адміністративно-правове обмеження у зайнятті підприємницькою діяльністю конкретного різновиду, а не відповідною особою. Означений аспект передбачений Законом України «Про підприємництво», в якому стаття все ще зберігає чинність. У положеннях останньої визначено, що діяльність пов'язана з охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності, перелік яких визначається у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку, а також діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз, може здійснюватися тільки державними підприємствами та організаціями. Обмеження передбачені також для діяльності, пов'язаної з виробництвом бензинів моторних сумішевих або з додаванням (змішуванням) біоетанолу та/або біокомпонентів на його основі до вуглеводневої основи (бензинів, фракцій, компонентів тощо), яка може здійснюватися лише підприємствами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики в паливно-енергетичному комплексі². Із визначеним пов'язаний ще один вид адміністративно-правового обмеження, що передбачає можливість реалізувати право на зайняття підприємницькою діяльністю тільки після оформлення спеціального дозволу або отримання ліцензії.

¹ Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

² Про підприємництво : Закон України від 07 лют. 1991 р. № 698-XII.

Так, особливості отримання та статусу дозволів у сфері господарської діяльності передбачені Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності». Згідно із положеннями документа, дозвільна система у сфері господарської діяльності — це сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між дозвільними органами, адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею документів дозвільного характеру, їх переоформленням і анулюванням. Зі свого боку, такими визначено документи: дозвіл, висновок, рішення, погодження, свідоцтво, інший документ в електронному вигляді (запис про наявність дозволу, висновку, рішення, погодження, свідоцтва, іншого документа в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань), який дозвільний орган зобов'язаний видати суб'єктові господарювання у разі надання йому права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності та/або без наявності якого суб'єкт господарювання не може проваджувати певні дії щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності¹.

Документи дозвільного характеру можуть видаватися на широкий спектр об'єктів — природні ресурси, земельну ділянку, ґрунтовий покрив земельних ділянок, споруду, будівлю, приміщення, устаткування, обладнання та механізми, що вводяться в експлуатацію або проєктуються, окрему операцію, господарську діяльність певного виду, роботу та послугу, а також документи, які використовуються суб'єктом господарювання у процесі проходження погоджувальної (дозвільної) процедури (проєктна документація на будівництво об'єктів, землевпорядна документація, містобудівна документація, гірничий відвід)².

Перелік дозволів, обов'язковість отримання яких передбачає ведення того чи того виду господарської діяльності, передбачений

¹ Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06 верес. 2005 р. № 2806-IV.

² Там само.

Законом України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності». Відповідно до нього, сьогодні суб'єкти господарювання зобов'язані отримувати: дозвіл на виготовлення документів страхового фонду, виробництво технічних засобів оброблення інформації і технологічного оснащення, що має відповідати вимогам технічного захисту інформації з обмеженим доступом; дозвіл на днопоглиблювальні роботи (крім експлуатаційного днопоглиблення), прокладання кабелів, трубопроводів та інших комунікацій на землях водного фонду; дозвіл або сертифікат на ввезення в Україну і вивезення за її межі об'єктів рослинного світу; дозвіл або сертифікат на ввезення в Україну і вивезення за її межі об'єктів тваринного світу; дозвіл на користування ресурсом нумерації; дозвіл на виконання будівельних робіт; дозвіл на переміщення (перенесення) пам'яток місцевого значення тощо¹.

Ліцензування є своєрідним різновидом дозвільної системи, але розповсюджується на власне коло різновидів господарської діяльності та передбачає відмінний порядок реалізації. Юридичні основи процесу визначені Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності», відповідно до якого ліцензування — це засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, спрямований на забезпечення безпеки та захисту економічних і соціальних інтересів держави, суспільства, прав та законних інтересів, життя і здоров'я людини, екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища. Зі свого боку, ліцензія — це право суб'єкта господарювання на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню².

За Законом, ліцензуванню підлягають близько тридцяти різновидів господарської, з-поміж інших, і підприємницької діяльності, а саме: 1) банківська діяльність, діяльність з надання фінансових

¹ Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності : Закон України від 19 трав. 2011 р. № 3392-VI.

² Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02 берез. 2015 р. № 222-VIII.

послуг — у випадках, встановлених законом, та діяльність зі здійснення операцій з готівкою, що включають інкасацію коштів, перевезення валютних та інших цінностей, оброблення та зберігання готівки; 2) професійна діяльність на ринках капіталу та організованих товарних ринках; 3) діяльність у сфері медіа; 4) діяльність у сфері електроенергетики; 5) освітня діяльність; 6) виробництво і торгівля спиртом етиловим, спиртовими дистилатами, біоетанолом, алкогольними напоями, тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, і пальним, зберігання пального; 7) медична діяльність; 8) виробництво лікарських засобів, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами, імпорт лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів); 9) виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боеприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боеприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж та інші¹.

Для провадження підприємницької діяльності, яка потребує ліцензії, фізична або юридична особа зобов'язана відповідати ліцензійним умовам. Вимоги ліцензійних умов мають визначатися особливостями провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, та включають: вичерпний перелік документів, які підтверджують відповідність суб'єкта господарювання вимогам ліцензійних умов; кадрові вимоги; організаційні вимоги; спеціальні вимоги, передбачені законом (обмеження щодо суміщення здійснення видів господарської діяльності; виконання передбачених законом вимог щодо відокремлення

¹ Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02 берез. 2015 р. № 222-VIII.

і незалежності; можливості провадження видів господарської діяльності лише юридичними особами або лише юридичними особами окремих організаційно-правових форм; розміру статутного капіталу тощо)¹.

Останнім адміністративно-правовим обмеженням є обов'язковість проходження державної реєстрації для здійснення свого права на зайняття підприємницькою діяльністю незалежно від наявності необхідності отримання на неї дозволу або ліцензії. Обмеження регламентоване Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»². Документ встановлює, що державна реєстрація — це офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, відокремленого підрозділу юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття фізичною особою статусу підприємця або його позбавлення, зміни відомостей, вміщених в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу-підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених законодавством³.

Реалізація підприємницької діяльності будь-якого виду без відповідної державної реєстрації заборонена законодавством та є адміністративно-каранною. Вчинення подібних дій передбачає притягнення особи до юридичної відповідності за статтею 164

¹ Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02 берез. 2015 р. № 222-VIII.

² Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV.

³ Там само.

КУПАП. За текстом останньої, провадження господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання або без подання повідомлення про початок здійснення господарської діяльності, якщо обов'язковість подання такого повідомлення передбачена законом, або без отримання ліцензії на провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, або у період зупинення дії ліцензії, у разі якщо законодавством не передбачені умови провадження ліцензійної діяльності у період зупинення дії ліцензії, або без одержання документа дозвільного характеру, якщо його одержання передбачене законом (крім випадків застосування принципу мовчазної згоди), — тягне за собою накладення штрафу від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва, сировини і грошей, одержаних внаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення, чи без такої¹.

Отже, проведений аналіз дає підставу зробити висновок, що предметом обмежень щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю є: по-перше, наявність заборони на неї для окремих суб'єктів, які уповноважені на виконання функцій держави; по-друге, визначення різновидів господарської діяльності на провадження якої потрібний дозвіл органів державної влади; по-третє визначення кола видів господарської діяльності, які може провадити єдино держава. Комбінація та застосування вказаних адміністративно-правових обмежень дає можливість побудувати якісне, законне й ефективне економіко-фінансове середовище, користуючись перевагами якого фізичні та юридичні особи матимуть можливість не тільки реалізувати свої законні права й інтереси, а й гарантії захисту з боку держави².

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий 07 груд. 1984 р. № 8073-Х.

² Тимошевич М. М. До питання визначення предмету адміністративно-правових обмежень щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 166–171.

2.3 АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю зумовлює необхідність реалізації спеціально уповноваженими суб'єктами низки процедур адміністративно-правового характеру. Взагалі, процедура — це певний порядок, послідовність дій, що здійснюють певні суб'єкти у процесі провадження якоїсь діяльності. У тлумачних словниках сучасної української мови процедура використовується у значенні: тривала, послідовна справа, порядок, обряд; встановлена, прийнята послідовність дій для здійснення або оформлення якої-небудь справи; лікувальні, профілактичні або загартувальні заходи; офіційний порядок, обговорення чого-небудь; процедура — конкретні дії, частина операції, які потрібно виконувати або приймати для досягнення даної мети і таке інше¹.

Поняття процедури є досить багатограним та має різні інтерпретації залежно від сфери суспільного життя. Так, до прикладу, у соціології процедура розглядається як впорядкована послідовність дій, що виконуються індивідами або групами для досягнення певної мети в рамках соціальної системи. Це можуть бути формальні правила, ритуали, звичаї або неформальні угоди, які регулюють поведінку людей у соціальних взаємодіях. Процедури надають соціальному життю стабільності, передбачуваності та структурованості. У філософії процедура розглядається як логічна послідовність кроків або етапів, що ведуть до певного результату. Це може бути як емпірична процедура (наприклад, науковий експеримент), так і абстрактна (наприклад, логічний доказ). Процедури є важливим інструментом для пізнання світу та побудови знань.

Досить змістовне наповнення цей термін має у теорії управління, де визначається як формалізована послідовність дій, що виконуються спеціальними суб'єктами для досягнення

¹ Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпучко. Київ : Аконіт, 2000. Т. 2. 911 с.

організаційних цілей. Процедури виступають важливим інструментом для забезпечення ефективності та якості роботи організації. Ключовими аспектами цієї наукової категорії є такі: по-перше, вони розробляються з метою оптимізації ресурсів і підвищення продуктивності; по-друге, забезпечують стандартизацію роботи, що сприяє зниженню ризиків і підвищенню якості продукції або послуг; по-третє, дають можливість контролювати виконання завдань і виявляти відхилення від планів.

Змістовно поняття процедури досліджувалось саме з точки зору правової науки. Як переконливо доводить К. Ніколіна, правова процедура — це особлива процедура, яка чітко викладена і закріплена в законах і підзаконних нормативних актах, визначає нормативно встановлений порядок здійснення юридичної діяльності. Нормативний режим правових процедур передбачає їхню охорону від порушень правовими санкціями, що становлять вид і міру юридичної відповідальності. Процедура в праві має орієнтувальне значення для досягнення певної правової мети, тим самим гарантуючи правомірність і результативність юридичної діяльності¹.

В іншій науковій праці авторка щодо характерних ознак правової процедури зауважує таке: «1) являє собою особливий різновид правовідносин, що мають процедурний характер та визначають особливості юридичної практичної діяльності; 2) має цілісний характер, оскільки складається із певної послідовності дій суб'єктів юридичної процедури, в результаті чого досягається певний результат; 3) виникає на підставі норм права, тобто має офіційний правовий характер; 4) порядок здійснення юридичної процедури регламентується відповідними процедурними нормами права; 5) має власну націленість, що полягає у зміні правової дійсності; 6) має інтелектуальний та вольовий характер, оскільки залежить від свідомості та волевиявлення суб'єкта юридичної процедури; 7) визначає послідовність діяльності суб'єктів юридичної процедури;

¹ Ніколіна К. В. Юридична процедура: поняття, ознаки, види, місце в системі правових категорій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2011. 19 с.

8) результатом здійснення юридичної процедури є реалізація прав, свобод, законних інтересів суб'єкта права або виконання юридичних обов'язків; 9) виявляється у юридичній діяльності; 10) являє собою сукупність послідовних актів поведінки, кожний з яких викликає відповідні локальні наслідки, що впливає на зміст та результативність всієї юридичної процедури»¹.

У доповнення до сказаного вище А. Брачук вказує, що правова процедура характеризується такими ознаками: «а) регламентується нормами національного і міжнародного законодавства; б) необхідним учасником юридичних процедур є суб'єкт публічновладних повноважень; в) є сукупністю послідовних дій; г) направлена на досягнення юридичного результату. Дана характеристика розкриває ознаки процедури, які можуть бути застосовані до всіх галузей права, в тому числі і до митної процедури»².

Зі свого боку, О. Лагода зазначає, що правова процедура має такі ознаки: «а) встановлює порядок застосування правових норм для досягнення необхідного результату; б) положення, які визначають правові процедури, закріплюються в законах; в) процедурні норми не торкаються змістової (внутрішньої) сторони реалізації основних норм, лише передбачають зовнішній процес їх впровадження; г) синхронність, тобто з виникненням основної норми відразу приймається процедурна, що забезпечує нерозривність правотворчості та право реалізації; д) відповідність процедури нормативній моделі, закріпленій у нормативно-правовому акті та інші»³.

Досить розгорнутою є позиція Р. Алімова, який переконливо доводить, що правова (юридична) процедура — це сукупність правових відносин, які утворюються у певній послідовності та спрямовані на досягнення конкретного правового результату.

¹ Николина К. Належна юридична процедура: теоретичні аспекти визначення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки*. 2012. Вип. 94. С. 44–46.

² Вінник С. О. Адміністративно-правові засади здійснення контролю та нагляду за підприємницькою діяльністю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2020. 213 с.

³ Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 187 с.

Цей результат може полягати у створенні правових норм або припиненні основних правовідносин, а також у запобіганні правопорушенням. Правовідносини, що входять до складу процедури, мають характер процедурних правовідносин. Крім того, автор зазначає, що всі ці правовідносини об'єднує спільна правова мета, досягнення якої є кінцевою метою юридичної процедури. Зазначений науковець підкреслює, що спільна мета процедури не виключає існування окремих «найближчих» цілей для кожного правовідношення. Їхня реалізація сприяє досягненню загального результату процедури. Оскільки юридична процедура є системою правовідносин, важливою її ознакою виступає наявність зв'язків між елементами. Зв'язок між окремими правовідносинами, що складаються у певному порядку, полягає у тому, що деякі правовідносини виникають як наслідок інших у межах процедури¹.

Результатом вивчення теоретико-правових засад правової процедури став висновок О. Середи, що останні є законодавчо встановленими засобами реалізації норм права, які гарантують досягнення цілей правового регулювання у сфері суспільних відносин. Зважаючи на юридичну змістовність та правову урегульованість процедур, авторка пропонує визначати такі ознаки правової процедури: чіткий цільовий напрям її здійснення; процедури встановлені законодавством для впорядкування, організації відносин у відповідній сфері; процедури є активним проявом деліктоздатності суб'єктів, які в них беруть участь. Сама собою, без ініціативного прояву учасника правова процедура не починається та не відбуваються; процедури обмежені в часі. Завершення процедури може залежати від настання певної події, виконання конкретної вказівки або взагалі від графіка роботи певного державного органу, законодавство передбачає часові обмеження процедур; визначена результативність правових процедур. Процедура завжди здійснюється для настання конкретного (відомого) результату. Тобто на початку процедури відомо, чим вона

¹ Алімов Р. С. Процедури в адміністративному праві України: теорія і практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Донецьк, 2002. 165 с.

закінчиться та які це матиме наслідки; одна з основних ознак юридичної процедури — юридична фіксація. Результат здійснення правової процедури має бути зафіксований документально, що фактично підтверджує виконання певної процедури¹.

Отже, правова процедура становить регламентовану нормами чинного законодавства послідовність дій, що реалізується спеціально уповноваженими суб'єктами та призводить до появи, зміни і припинення певних правовідносин. Специфіка процедур проявляється залежно від сфери виникнення та норм галузі права, якими вони регулюються. У розрізі представленої проблематики йдеться про процедури адміністративні. З цього приводу В. Кікінчук слушно зауважує, що саме вони посідають важливе місце у системі адміністративного права України, відіграючи у повсякденних процесах, що відбуваються у цій галузі права, значну роль. Уважається підтвердженням, що задля належної охорони прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина адміністративні процедури мають бути прописані у вітчизняному законодавстві чітко й недвозначно. Підвищення ефективності реалізації сучасних адміністративних процедур стане запорукою успішного функціонування усєї державної системи України².

Як нормативно закріплений алгоритм (порядок дій для досягнення результату) розгляду та вирішення органами публічної адміністрації індивідуальних адміністративних справ, що здійснюється з метою сприяння реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також забезпечення верховенства права в українському соціумі, тлумачить адміністративну процедуру І. Юрійчук³.

¹ Серeda O. O. *Правова процедура: теоретико-правові засади та практичні виміри* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 198 с.

² Кікінчук В. Ю. *Щодо розуміння сутності та призначення адміністративних процедур. Адміністративне право та процес: актуальні проблеми та шляхи вирішення* : тези доп. учасників наук.-практ. семінару (Харків, 21 лют. 2020 р.) / Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків, 2020. С. 21–23.

³ Юрійчук І. В. *Правове поняття адміністративних процедур. Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 151–156.

Варто погодитись із думкою Ю. Фролова, який до основних зарекомендує поняття «адміністративна процедура»: 1) публічний характер та особливий суб'єктний склад — адміністративна процедура здійснюється в публічній сфері, безпосередньо пов'язана із діяльністю органів публічної адміністрації і супроводжується використанням ними відповідних владних повноважень з урахуванням публічних інтересів; 2) нормативний характер — адміністративна процедура врегульована адміністративно-правовими нормами, які чітко регламентують діяльність уповноважених органів та посадових осіб; 3) індивідуальний характер — прийняте у справі рішення стосується конкретних фізичних або юридичних осіб, що перебувають у стосунках з органами публічної адміністрації; 4) безспірний характер — предметом адміністративної процедури є індивідуальні адміністративні справи, в яких не врегульовуються суперечки і не розглядаються скарги осіб на дії та рішення публічної адміністрації; 5) стадійний характер — передбачає послідовну реалізацію декількох стадій за умови, що кожен наступний етап має свою «відправною точкою» правовий результат попереднього етапу; 6) особлива спрямованість — адміністративна процедура не має своїм результатом застосування примусових заходів, її мета полягає у забезпеченні реалізації прав або обов'язків певного суб'єкта правовідносин у сфері державного управління; адміністративна процедура завершується прийняттям відповідного нормативного акта, обов'язкового для виконання¹.

Отже, у підсумку, проведений аналіз дає підставу дійти висновку, що в рамках представленої у роботі проблематики адміністративні процедури — це сукупність передбачених нормами чинного законодавства формалізованих та послідовних дій, які здійснюються фізичними особами, а також спеціально уповноваженими органами державної влади з метою легалізації та безпосередньої реалізації підприємницької діяльності. І, як бачимо,

¹ Фролов Ю. М. Адміністративні процедури: зміст та особливості. *Форум права*. 2013. № 3. С. 692–698.

вказані процедури орієнтовані на те, щоб забезпечити фактичне втілення у життя права на зайняття підприємницькою діяльністю.

Так, серед відповідних процедур ключовою є реєстрація суб'єкта підприємницької діяльності. У словниковій літературі «реєстрація» — це: дія за значенням реєструвати, тобто вносити когонебудь, щонебудь у список, книгу для запису справ, документів, майна, земельних володінь тощо, з метою обліку надання йому законної чинності; взяття на облік, внесення до списку або книги якихось даних, записів про певні факти; фіксація вимірювань, змін, що відбуваються під час дослідів¹.

Наприклад, Ю. Шемшученко пропонує два варіанти розуміння терміна «реєстрація»: 1) внесення до відповідних списків, реєстру або спеціальних книг чи журналів окремих відомостей щодо будь-яких осіб; 2) письмовий запис чи фіксація іншим чином (напр., електронними засобами) певних фактів, подій та явищ з **МСТОЮ** їх обліку і контролю, засвідчення дійсності та надання їм закон, (легітимного) статусу². Отже, взагалі, реєстрація — це правова процедура офіційного внесення інформації про суб'єкт чи об'єкт до відповідного державного реєстру з метою надання їм юридичної сили, визнання правового статусу або забезпечення можливості здійснення певних дій. Реєстрація слугує засобом державного контролю та обліку, забезпечує правову визначеність, законність і захист інтересів суб'єктів.

Що ж стосується терміна «реєстраційна процедура», то в науковій літературі існує чимала кількість підходів щодо розуміння цієї наукової категорії. О. Юшкевич вказує, що це — «діяльність публічної адміністрації щодо розгляду і вирішення у встановленому порядку індивідуально-конкретних справ в сфері державної реєстрації шляхом внесення відомостей про об'єкти реєстрації у відповідний реєстр з метою встановлення юридично значущих

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

² Там само.

фактів і прав суб'єктів реєстраційних правовідносин та винесення за результатами індивідуального акта в межах нормативно врегульованої процедури»¹.

Натомість М. Гурковський визначає реєстраційну процедуру, як підзаконну, виконавчо-розпорядчу діяльність спеціально уповноважених підрозділів зі здійснення реєстрації громадян, які реалізують свої права на свободу пересування, вибору місця перебування і проживання, окремих матеріальних об'єктів, що є джерелами підвищеної небезпеки, носіїв інформації, необхідної для ідентифікації особи, а також контролю за дотриманням правил реєстрації з метою забезпечення безпеки особи, суспільства і держави².

До характерних ознак подібних процедур автор пропонує віднести: по-перше, послідовні дії публічних органів управління з прийняття юридичного рішення, і в більшості випадків видача підтверджувального документа, що засвідчує здійснення реєстраційної процедури; по-друге, особливістю цього виду адміністративного впровадження є множинність суб'єктів, правомочних провадити таку діяльність. Реєстраційні органи реалізують такі повноваження: проведення реєстраційних дій; видача свідоцтва про здійснені реєстраційні дії; анулювання реєстрації у випадках, передбачених законом; ведення єдиних реєстрів; здійснення контрольних функцій за дотриманням вимог та умов щодо проведення реєстраційних дій; по-третє, сторонами реєстраційного впровадження є: особа, зацікавлена в реалізації своїх прав і законних інтересів (громадяни і їх організації); орган публічної адміністрації (посадова особа цього органу), який компетентний у здійсненні процедури реєстрації, що дозволяє реалізовувати ці права³.

Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності базується на таких основних принципах: 1) обов'язковості державної

¹ Юшкевич О. Г. Впровадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 19 с.

² Гурковський М. П. Реєстраційна діяльність публічної адміністрації: організаційно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2009. 221 с.

³ Там само.

реєстрації в Єдиному державному реєстрі; 2) публічності державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі та документів, що стали підставою для її проведення; 3) врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією, та особливостей державної реєстрації виключно Законом; 4) державної реєстрації за заявницьким принципом; 5) єдності методології державної реєстрації; 6) об'єктивності, достовірності та повноти відомостей у Єдиному державному реєстрі; 7) внесення відомостей до Єдиного державного реєстру тільки на підставі та відповідно до законодавства; 8) відкритості та доступності відомостей¹.

Отже, можна узагальнити, що реєстраційна процедура — це формалізований порядок дій, спрямований на офіційне засвідчення фактів виникнення, зміни або припинення правових відносин, що виникають у зв'язку зі здійсненням підприємницької діяльності. Це, по суті, перший крок на шляху легалізації бізнесу та його взаємодії з державою. Ключовими ознаками реєстраційної процедури є: 1) формалізованість, оскільки вона має чітко визначений порядок дій, закріплений на рівні законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів; 2) відповідна процедура має обов'язковий характер для всіх суб'єктів господарювання, які бажають здійснювати підприємницьку діяльність; 3) здійснюється в єдиному порядку для всіх суб'єктів господарювання; 4) реалізується спеціально уповноваженими на це органами державної влади (в особі їх посадових осіб); 5) результатом процедури є видача відповідного документа, який підтверджує факт реєстрації.

Дотримання відповідної реєстраційної процедури з погляду забезпечення реалізації права на підприємницьку діяльність має важливе значення, оскільки, відповідно до статті 164 КУпАП, «провадження господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання або без подання повідомлення про початок здійснення господарської діяльності, якщо обов'язковість

¹ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV.

подання такого повідомлення передбачена законом, або без отримання ліцензії на провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, або у період зупинення дії ліцензії, у разі якщо законодавством не передбачені умови провадження ліцензійної діяльності у період зупинення дії ліцензії, або без одержання документа дозвільного характеру, якщо його одержання передбачене законом (крім випадків застосування принципу мовчазної згоди), — тягне за собою накладення штрафу від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва, сировини і грошей, одержаних внаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення, чи без такої»¹. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке саме правопорушення, або пов'язані з отриманням доходу у великих розмірах, — тягнуть за собою накладення штрафу від двох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва, сировини і грошей, одержаних внаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення².

Питання державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності регулюється положення статті 8 Закону України «Про підприємство». Так, першим законодавчим актом передбачено, що «державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності, крім об'єднань юридичних осіб, що здійснюють свою діяльність в Україні на умовах угод про розподіл продукції, проводиться у виконавчому комітеті міської, районної в місті ради або в районній, районній міст Києва і Севастополя державній адміністрації (далі — органи державної реєстрації) за місцезнаходженням або місцем проживання даного суб'єкта, якщо інше не передбачено

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий 07 груд. 1984 р. № 8073-Х.

² Там само.

законом. Забороняється реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності, найменування яких суперечать вимогам частини третьої статті 2 цього Закону. Відомості про зареєстровані суб'єкти підприємницької діяльності вносяться до Реєстру суб'єктів підприємницької діяльності»¹.

Для державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності — юридичної особи подаються такі документи: «рішення власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу про створення юридичної особи (крім приватного підприємства). Якщо власників або уповноважених ними органів два і більше, таким рішенням є установчий договір, а також протокол установчих зборів (конференції) у випадках, передбачених законом; статут, якщо це необхідно для створюваної організаційної форми підприємництва; реєстраційна картка встановленого зразка, яка є водночас заявою про державну реєстрацію; документ, що засвідчує сплату власником (власниками) внеску до статутного фонду суб'єкта підприємницької діяльності в розмірі, передбаченому законом; документ, що засвідчує внесення плати за державну реєстрацію; при створенні відкритих акціонерних товариств (крім відкритих акціонерних товариств, створених у процесі приватизації та/або корпоратизації) подається засвідчений Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіт про наслідки підписки на акції»².

«Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності проводиться за наявності всіх необхідних документів за заявочним принципом протягом не більше п'яти робочих днів. Органи державної реєстрації зобов'язані протягом цього терміну внести дані з реєстраційної картки до Реєстру суб'єктів підприємницької діяльності та видати свідоцтво про державну реєстрацію встановленого зразка з проставленим ідентифікаційним кодом (для юридичних осіб), який надається органам державної реєстрації

¹ Про підприємництво : Закон України від 07 лют. 1991 р. № 698-ХІІ.

² Там само.

органами державної статистики, або ідентифікаційним номером фізичної особи — платника податків та інших обов'язкових платежів. За порушення термінів реєстрації та вимогу подання для реєстрації документів, не передбачених законом, посадові особи несуть адміністративну відповідальність згідно із законодавством. У п'ятиденний термін з дати реєстрації органи державної реєстрації направляють примірник реєстраційної картки з відміткою про державну реєстрацію відповідному державному податковому органу і органу державної статистики та подають відомості про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності до органів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності і Пенсійного фонду України»¹.

Як пересвідчуємося, державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності є фундаментальною процедурою, яка має ключове значення для функціонування ринкової економіки. Вона забезпечує прозорість, передбачуваність та легальність підприємницької діяльності, а також створює сприятливі умови для її розвитку. Її значення полягає у тому, що: *по-перше*, вона надає юридичну силу підприємству, дозволяючи йому укладати договори, брати участь у господарській діяльності, захищати свої права в суді тощо; *по-друге*, інформація про зареєстровані підприємства є публічною, що дає змогу потенційним партнерам, кредиторам та іншим зацікавленим особам отримати достовірні дані про компанію; *по-третьє*, вона має право власності на бізнес, що унеможливорює незаконне використання торгових марок, патентів та інших об'єктів інтелектуальної власності; *по-четверте*, виступає важливим фактором залучення інвестицій, оскільки інвестори прагнуть вкладати кошти в легальні та прозорі бізнеси; *по-п'яте*, зареєстровані підприємництва офіційно сплачують

¹ Про підприємництво : Закон України від 07 лют. 1991 р. № 698-ХІІ.

податки і збори; *по-шосте*, уможлиблює встановлення відповідальності за зобов'язаннями перед кредиторами, працівниками та іншими контрагентами.

Наступними є факультативні адміністративні процедури, які виникають лише у разі ведення особливих видів підприємницької діяльності. У цьому сенсі варто виділити ліцензійно-дозвільні процедури. Д. Лученко вказує, що ліцензування виступає одночасно формою і управлінням, і контролю. Ліцензія, пише автор, — це дозвіл (право) на здійснення визначеного виду діяльності з обов'язковим додержанням ліцензійних вимог та умов, видане юридичній особі або приватному підприємцю. А ліцензування — це заходи, пов'язані з видачею ліцензій, припиненням та анулюванням ліцензій і наглядом за дотриманням ліцензіатами відповідних ліцензійних вимог і умов¹.

На переконання А. Шпомера, ліцензування — це діяльність уповноважених державою органів, спрямована на надання у встановленому порядку суб'єктам господарювання дозволу на здійснення за певних умов, передбачених законодавчими актами, видів господарської діяльності, на захист прав і законних інтересів громадян, організацій та навколишнього природного середовища, а також забезпечення безпеки держави. Її змістом є дії щодо видачі, переоформлення та анулювання ліцензій, видачі дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контролю за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видачі розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування².

Сказане вище доповнює О. Старцев, визначаючи ліцензування як видачу, переоформлення і анулювання ліцензій, видачу дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів,

¹ Лученко Д. В. Контрольне провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 180 с.

² Шпомер А. Поняття, ознаки та функції ліцензування певних видів господарської діяльності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 12. С. 77–80.

контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видачу розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування¹.

Ліцензування у контексті реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю — це спеціальна адміністративна процедура, яка передбачає видачу державним органом суб'єкту господарювання офіційного дозволу на здійснення певних видів діяльності, що мають підвищений рівень суспільної значущості або потребують спеціальних знань, умінь та навичок. Отже, ліцензування виступає одним із ключових механізмів державного регулювання підприємницької діяльності, що дає можливість забезпечити дотримання певних стандартів якості, безпеки та захисту суспільних інтересів, і, зрозуміло, реалізувати право займатися відповідною діяльністю.

Значення ліцензування полягає у тому, що: *по-перше*, дає змогу реалізувати право на здійснення підприємницької діяльності лише окремим суб'єктами за певними, законодавчо визначеними напрямками; *по-друге*, виступає додатковою гарантією для дотримання законних прав, свобод та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, а також інструментом забезпечення дотримання режиму законності та верховенства права; *по-третє*, допомагає державі контролювати надходження коштів до бюджету за рахунок сплати ліцензійних зборів.

Окремою процедурою є реєстрація реєстратора розрахункових операцій (далі — РРО). РРО — це пристрій, який дає змогу забезпечити одноразове (тобто таке, що не підлягає подальшому редагуванню) внесення інформації про операцію з розрахунку за певну надану послугу чи реалізований товар; можливість багаторазового її зчитування та довготермінового зберігання. РРО може бути виконаний як у вигляді окремого спеціалізованого пристрою

¹ Підприємницьке право : навч. посіб. / за ред. О. В. Старцева. Київ : Істина, 2006. 208 с.

(електронний контрольно-касовий апарат, електронний контрольно-касовий реєстратор, електронний таксометр, автомат з продажу товарів (послуг) тощо), або існувати у вигляді спеціальної програми для комп'ютера та спеціального периферійного обладнання (комп'ютерно-касова система). Обов'язковою вимогою до РРО є здатність формувати та роздруковувати документи про здійснення розрахункової операції (отримання грошей у будь-якій формі від покупця / клієнта, або повернення коштів покупцеві у випадку повернення товару чи компенсації за неякісну послугу)¹.

Реєстрація РРО здійснюється відповідно до глави 2 розд. II «Порядку реєстрації та застосування реєстраторів розрахункових операцій, що застосовуються для реєстрації розрахункових операцій за товари (послуги)», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 14.06.2016 року за № 547. Для реєстрації РРО суб'єкт господарювання або представник суб'єкта господарювання подає до контролюючого органу заяву про реєстрацію реєстраторів розрахункових операцій за ф. № 1-РРО (далі — реєстраційна заява за ф. № 1-РРО) (додаток 1 до Порядку) за ідентифікатором форми J/F1311403. Представник суб'єкта господарювання може зареєструвати РРО за умови наявності документів, що посвідчують його особу та підтверджують надані йому повноваження. Реєстраційна заява за ф. № 1-РРО має бути підписана керівником суб'єкта господарювання або фізичною особою-підприємцем чи представником суб'єкта господарювання за умови наявності документів, що посвідчують його особу та підтверджують надані йому повноваження, а також виконання вимог щодо електронної ідентифікації у разі подання заяви в електронній формі із зазначенням дати подання. Усі розділи реєстраційної заяви підлягають обов'язковому заповненню².

¹ Порядок реєстрації касового апарату (РРО). Питання — відповіді. *Галлекс* : веб-сайт. URL: <https://gallex.com.ua/statti/poriadok-reestratsiyi-kasovogo-aparatu-rro>

² РРО: реєстрація та взяття на облік контролюючим органом. *Державна податкова служба України* : [сайт]. URL: <https://cvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-505047.html>

І остання адміністративна процедура, на якій зосередимо увагу, — припинення функціонування суб'єкта підприємницької діяльності (скасування державної реєстрації). Ця дія здійснюється за заявою власника (власників) або уповноважених ним (ними) органів чи за особистою заявою підприємця-громадянина, а також на підставі рішення суду в разі: «визнання недійсними або такими, що суперечать законодавству, установчих документів; здійснення діяльності, що суперечить установчим документам та законодавству України; несвоєчасного повідомлення суб'єктом підприємницької діяльності про зміну його назви, організаційної форми, форми власності та місцезнаходження; визнання суб'єкта підприємницької діяльності банкрутом (у випадках, передбачених законодавством); неподання протягом року до органів державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності згідно з законодавством»¹.

«Скасування державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності здійснюється органом державної реєстрації за наявності ліквідаційного балансу, складеного і затвердженого згідно з законодавством, та інших документів, що підтверджують проведення заходів щодо ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності як юридичної особи, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, шляхом виключення його з Реєстру суб'єктів підприємницької діяльності. Орган державної реєстрації в десятиденний термін повідомляє відповідні державні податкові органи та органи державної статистики, органи Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Пенсійного фонду України про скасування державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності»².

¹ Про підприємництво : Закон України від 07 лют. 1991 р. № 698-ХІІ.

² Там само.

Отже, на наше переконання, саме наведені вище адміністративні процедури найбільш змістовно відображають практичний бік діяльності органів державної влади, орієнтованої на забезпечення реалізації громадянами права на зайняття підприємницькою діяльністю. Останні, як вбачається, доцільно класифікувати так: 1) реєстраційні процедури, пов'язані із виникненням і початком діяльності суб'єктів підприємницької діяльності; 2) допоміжні процедури, які виникають лише у випадку ведення певних видів підприємництва (довільні, ліцензійні, реєстрація РРО тощо); 3) процедури скасування державної реєстрації.

РОЗДІЛ 3

Напрями поліпшення адміністративно-правових засад реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю

3.1 ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНУ ПРАВОВУ СИСТЕМУ

Розв'язання назрілих проблем, пов'язаних із забезпеченням реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю, зумовлює необхідність проведення комплексних теоретичних досліджень, зокрема присвячених вивченню позитивного зарубіжного досвіду у цій сфері. Значення останнього розкривається у таких аспектах: *по-перше*, дає змогу виявити найбільш ефективні механізми підтримки підприємництва, спрощення процедур реєстрації бізнесу, захисту прав інтелектуальної власності, стимулювання інновацій, тощо; *по-друге*, запобігає помилкам, які вже були допущені іншими державами в процесі розвитку підприємництва в рамках українських правових реалій; *по-третє*, сучасний бізнес є глобальним, тому важливо розуміти загальні тенденції розвитку підприємництва у світі; *по-четверте*, позитивний досвід сприяє створенню сприятливішого бізнес-клімату в країні,

що приваблюватиме інвестиції, сприятиме створенню нових робочих місць та економічному зростанню тощо.

Почати розгляд досвіду конкретних держав найбільш доцільно зі Сполучених Штатів Америки, адже саме тут підприємницька діяльність «зашита в гени» країни. Дух підприємництва у США є одним із найсильніших, у порівнянні з переважною більшістю країн Європи та світу. Недавнє дослідження показало, що понад 70 % американців воліли б бути підприємцями, аніж працювати на когось іншого. Цей показник є значно вищим, у порівнянні із 46 % у Західній Європі та 58 % у Канаді.

Станом на 2024 рік у США нараховується 31,7 мільйона малих підприємств, які є основою економіки, становлячи близько 99,9 % від усіх суб'єктів господарської діяльності. Малі підприємства охоплюють широкий спектр галузей, включаючи роздрібну торгівлю, послуги, виробництво та будівництво, і мають вирішальне значення для економічної різноманітності та стійкості. У США малим підприємством вважається таке, що має менше 500 співробітників. У малому бізнесі зайнято майже 60 мільйонів людей, що становить приблизно 47,5 % робочої сили всього приватного сектору. У середньому на кожному малому підприємстві працюють близько 10 осіб, хоча ця кількість може значно різнитися залежно від галузі та конкретного типу бізнесу¹.

У 2024 році малий бізнес у Сполучених Штатах представлений переважно у сферах: послуг, що включає професійні, наукові та технічні послуги; охорони здоров'я та соціальної допомоги; а також послуги з проживання та харчування. Цей сектор охоплює близько 70 % усіх малих підприємств, що свідчить про широкий попит на різноманітні послуги. На роздрібну торгівлю припадає приблизно 12 % малих підприємств, що розвивається як звичайними магазинами, так і зростаючим впливом електронної комерції. Будівельний сектор — це майже 10 % малого бізнесу,

¹ The Number of Businesses in the USA and Statistics for 2024. URL: <https://www.clearlypayments.com/blog/the-number-of-businesses-in-the-usa-and-statistics-for-2024/>

тоді як виробництво займає до 8 %, що відображає різноманітний характер малого бізнесу в різних галузях.

Розвитку підприємництва в США, а отже, і забезпеченню реалізації права на здійснення підприємницькою діяльністю, сприяє активна державна політика, яка включає: ефективне нормативно-правове регулювання; якісне управління у податковій галузі; використання стартапів, а також доступ до ринків капіталу.

Розглядаючи нормативно-правовий напрям, варто зауважити, що забезпечення права займатися підприємницькою діяльністю в Сполучених Штатах глибоко вкорінене у законодавчій, економічній і культурній системі країни, яка покликана заохочувати і захищати особисту свободу, інновації та вільне підприємництво. Це право, хоча прямо не зазначено в Конституції США, однак впливає з ширшого конституційного захисту та підкріплюється низкою федеральних, державних і місцевих законів, які надають право особам відкривати бізнес та керувати ним, дотримуючись необхідного регулювання. Правова система США забезпечує право займатися підприємницькою діяльністю, насамперед через захист економічних свобод, таких як право володіти власністю, укладати контракти та займатися торгівлею. Ці права закріплені у п'ятій і чотирнадцятій поправках до Конституції. Ці конституційні норми гарантують, що уряд не може свавільно втручатися у власність або бізнес особи без законного обґрунтування, гарантуючи, що підприємства можуть працювати, не побоюючись необґрунтованого втручання¹.

Одним із основоположних аспектів забезпечення права на ведення бізнесу в США є легкість його створення. Правова база для відкриття бізнесу — відносно проста: закони штату спрощують реєстрацію різних типів юридичних осіб. Зазначене дає змогу підприємцям швидко створити юридичну особу та почати діяльність. Забезпечуючи чіткі й доступні шляхи створення бізнесу,

¹ Thomas A Garrett *Entrepreneurs Thrive in America—Federal, State Policies Make a Difference for Those Facing Risk*. URL: <https://www.stlouisfed.org/publications/bridges/spring-2005/entrepreneurs-thrive-in-america-federal-state-policies-make-a-difference-for-those-facing-risk>

США гарантують, що особи мають практичні засоби для реалізації свого права на підприємницьку діяльність.

Окрім простоти відкриття бізнесу, захист інтелектуальної власності є найважливішою правовою гарантією, яка забезпечує право на підприємницьку діяльність. Федеральні закони, що регулюють патенти, авторські права і товарні знаки, дають змогу підприємствам захищати свої інновації, творіння та бренди. Цей правовий захист сприяє підприємництву, гарантуючи, що окремі особи і підприємства можуть отримувати вигоду від власних ідей та винаходів, не боячись експлуатації чи недобросовісної конкуренції¹.

Забезпечення права на підприємницьку діяльність також передбачає забезпечення доступу до капіталу, який є ключовою складовою успіху бізнесу. Правова та фінансова система США пропонує підприємствам різноманітні механізми залучення коштів, зокрема позики, венчурний капітал та публічні пропозиції. Комісія з цінних паперів і бірж (SEC) регулює випуск цінних паперів і торгівлю ними, забезпечуючи прозорість і захист інвесторів, одночасно надаючи підприємствам доступ до ринків капіталу. Крім того, Адміністрація малого бізнесу (SBA) надає позики, гранти та інші форми допомоги підприємцям, особливо тим, хто може зіткнутися з бар'єрами для входу, наприклад підприємствам, що належать жінкам, меншинам або ветеранам. Це забезпечує широким верствам населення можливість займатися підприємницькою діяльністю.

Характеризуючи податковий напрям, необхідно зауважити, що для сприяння підприємництву в різних Штатах Америки застосовуються особливі податкові політики — як активні, так і пасивні. У відповідь на нещодавнє опитування, проведене Центром підприємницького лідерства Кауфмана, багато штатів заявили, що зосереджуються на зниженні загального податкового тягара шляхом зниження податкових ставок або розширення пільг для сприяння

¹ Thomas A Garrett *Entrepreneurs Thrive in America—Federal, State Policies Make a Difference for Those Facing Risk*. URL: <https://www.stlouisfed.org/publications/bridges/spring-2005/entrepreneurs-thrive-in-america-federal-state-policies-make-a-difference-for-those-facing-risk>

підприємництву. Близько 10 штатів мають більш активну податкову політику, таку як цільові податкові кредити для розміщення бізнесу, досліджень і розробок та вимог до капіталу. Кілька штатів також зменшили або скасували податок на приріст капіталу та податок на спадщину. У США досить ефективно використовуються додаткові державні програми, що, з поміж іншого, фінансуються за рахунок оподаткування. Крім того, оскільки цільові податкові пільги сприяють лише певним видам бізнесу або підприємствам у певних місцях, більш пасивна політика зниження податків буде менш обмежувальною з точки зору типу підприємницької діяльності, яка може мати місце, і місце, де ця діяльність здійснюється¹.

У рамках представленої проблематики необхідно відзначити, що такий розвиток підприємництва у США пов'язаний із активним розвитком стартапів яких станом на 2024 рік у Сполучених Штатах налічується близько мільйона. Ці нові підприємства часто розміщуються на передньому краї інновацій, сприяючи значному прогресу в технологіях, охороні здоров'я та інших ключових секторах. Стартапи характеризуються потенціалом швидкого зростання та зосередженістю на розробці унікальних продуктів або послуг, які підривають традиційні ринки, виступаючи важливим джерелом створення робочих місць. Загалом у них працює близько п'яти мільйонів людей, що становить приблизно 4 % від загальної робочої сили приватного сектору. У середньостатистичному стартапі на ранніх стадіях зазвичай працює від 5 до 20 людей, хоча успішні стартапи можуть швидко розвиватися та значно збільшувати кадровий штат. Таке зростання не тільки створює робочі місця, але і стимулює економічну діяльність у суміжних секторах, таких як нерухомість, маркетинг і юридичні послуги².

¹ Thomas A Garrett *Entrepreneurs Thrive in America—Federal, State Policies Make a Difference for Those Facing Risk*. URL: <https://www.stlouisfed.org/publications/bridges/spring-2005/entrepreneurs-thrive-in-america-federal-state-policies-make-a-difference-for-those-facing-risk>

² *The Number of Businesses in the USA and Statistics for 2024*. URL: <https://www.clearlypayments.com/blog/the-number-of-businesses-in-the-usa-and-statistics-for-2024/>

Ба більше, очікується, що у 2024 році венчурні інвестиції в США досягнуть приблизно 264 мільярдів доларів — це на 34 мільярди більше порівняно із 2023 роком. Таке фінансування підтримує розробку інноваційних продуктів і послуг, допомагає стартапам масштабувати свою діяльність. Технологічний сектор продовжує залучати найбільшу частку венчурного капіталу зі значними інвестиціями в штучний інтелект, а також біотехнологічні стартапи¹.

Узагальнюючи досвід Сполучених Штатів Америки, варто відзначити, що в цій країні право займатися підприємницькою діяльністю глибоко вкорінене в правові та культурні рамки. Це право підкріплюється кількома основоположними правовими принципами та сприяє сприятливому нормативному середовищу, спрямованому на сприяння інноваціям, вільному підприємництву та економічному зростанню. З-поміж позитивних моментів досвіду цієї країни варто виділити такі:

- по-перше, нормативно-правова база в цій країні побудована у такий спосіб, щоб збалансувати свободу підприємництва з необхідним наглядом. Загалом, у США існує відносно низький бар'єр для відкриття бізнесу порівняно з іншими країнами, а тому така легкість відображається на великій кількості стартапів і малих підприємств;

- по-друге, фінансова система США, зокрема її добре розвинений ринок венчурного капіталу, надає підприємцям різноманітні варіанти фінансування. Банки, приватні інвестори та державні програми пропонують фінансову підтримку новим і зростаючим підприємствам;

- по-третє, важливим є культурний підтекст, адже «американська мрія» будь-якого громадянина — мати власний, невеличкий бізнес, а отже, зазначене є пропагандою великих досягнень завдяки наполегливій роботі;

¹ The Number of Businesses in the USA and Statistics for 2024. URL: <https://www.clearlypayments.com/blog/the-number-of-businesses-in-the-usa-and-statistics-for-2024/>

– по-четверте, правова система США також підтримує підприємницьку діяльність, пропонуючи чіткі механізми обмеження особистої відповідальності;

– по-п'яте, досить гнучким є механізм регулювання праці, що дає підприємцям більше можливостей для залучення та звільнення працівників.

Отже, право займатися підприємницькою діяльністю в Сполучених Штатах підтримується поєднанням конституційних принципів, сильної законодавчої та нормативної бази, доступу до капіталу і культури, яка «поважає» інновації і ризик. Це поєднання створює середовище, де люди мають як свободу, так і необхідні інструменти для відкриття та розвитку бізнесу, що робить США однією з найбільш підприємницьких країн у світі.

Далі в рамках представленої у роботі проблематики звернемо увагу на досвід провідних Європейських країн, серед яких, безумовно, варто виділити Німеччину. У 2022 році переважну більшість (99,3 %) компаній тут становили малі та середні підприємства (МСП) — 3,1 мільйона. 2,6 мільйона вважалися мікропідприємствами, приблизно 20 700 — великими компаніями. Були досліджені компанії у сфері виробництва, енерго- та водопостачання, торгівлі, гостинності та інших сферах послуг (включаючи фінансові та страхові послуги, освіту і навчання, охорону здоров'я та соціальні послуги, а також мистецтво, розваги й відпочинок)¹. У 2023 році в Німеччині було засновано приблизно 329 000 нових підприємств. Це приблизно на 10 тисяч менше, ніж у попередньому році (-3,0 %). Це означає, що кількість стартапів знову дещо впала порівняно з попереднім роком. Рівень 2019 року ще не досягнутий. Натомість активність у вільних професіях зросла на 1,7 %, а серед фермерів / лісівників навпаки на 4,5 %, комерційна активність упала (-5,0 %). З цього приводу доцільно

¹ Kleine und mittlere Unternehmen. 55 % in kleinen und mittleren Unternehmen tätig. URL: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Branchen-Unternehmen/Unternehmen/Kleine-Unternehmen-Mittlere-Unternehmen/aktuell-beschaefigte.html>.

зазначити, що цифри для комерційних стартапів потрібно було оцінити за 2023 рік через помилки запису торговими офісами. З усіх стартапів приблизно 227 000 були в комерційному секторі, близько 94 700 — у вільних професіях і близько 7 700 — у сільському чи лісовому господарстві. У п'ятиріччі від 2019 до 2023 року структура напрямів діяльності ще більше зрушилася на користь некомерційної діяльності. У 2023 році фріланс-початківці бізнесу становили 28,7 % від усіх засновників бізнесу, а фермери та лісівники — 2,3 %. За оцінками, частка трейдерів впала нижче 70,0 %¹.

У Німеччині право займатися підприємницькою діяльністю закріплено як для громадян країни, так і для іноземних — за умови виконання певних правових вимог і наявності відповідних дозволів. Підприємницька діяльність регулюється Господарським кодексом Німеччини (Handelsgesetzbuch, HGB), Законом про регулювання торгівлі (Gewerbeordnung, GewO) та іншими нормативно-правовими актами. До основних категорій осіб, які можуть займатися підприємницькою діяльністю, можуть бути зараховані:

1) громадяни Німеччини та громадяни ЄС, які мають право займатися підприємницькою діяльністю без спеціальних дозволів, окрім звичайної реєстрації підприємства або фірми. Це право засноване на принципі вільного підприємництва та свободи пересування, які є базовими в рамках ЄС;

2) іноземці з країн, що не входять до ЄС: громадяни третіх країн, які хочуть займатися підприємницькою діяльністю в Німеччині, можуть це робити, але за певних умов. Зазвичай вони повинні отримати дозвіл на проживання з правом на ведення підприємницької діяльності (наприклад, на підставі § 21 Закону про проживання — Aufenthaltsgesetz, AufenthG). Для цього іноземець має представити бізнес-план, довести наявність достатніх фінансових ресурсів для реалізації свого проекту і продемонструвати, що його підприємницька діяльність має економічну доцільність для країни;

¹ Gründungen und Unternehmensschließungen. URL: <https://www.ifm-bonn.org/statistiken/gruendungen-und-unternehmensschliessungen/existenzgruendungen-insgesamt>

3) будь-яка фізична особа, яка досягла повноліття (18 років) і має правоздатність, може розпочати підприємницьку діяльність як індивідуальний підприємець. Індивідуальні підприємці повинні зареєструвати свою діяльність в місцевому органі влади (Gewerbeamt) і можуть вибирати різні форми оподаткування, залежно від розміру і типу бізнесу;

4) особи, які займаються ремісничою діяльністю. Для певних видів ремісничої діяльності (наприклад, будівництво, електротехнічні роботи) існують додаткові вимоги, такі як наявність професійної кваліфікації або майстерського сертифікату (Meisterbrief). Це регулюється Законом про ремісничу діяльність (Handwerksordnung), і лише особи, які мають відповідну кваліфікацію, можуть займатися такими видами діяльності¹.

Підтримка при відкритті бізнесу в Німеччині різноманітна і включає фінансові, консультативні й організаційні заходи. Передовсім держава пропонує різні програми фінансування, які особливо вигідні малим і середнім підприємствам (МСП). Це включає стартовий грант від агентства зайнятості, який допомагає безробітним розпочати бізнес, а також позики від KfW, які забезпечують дешеве фінансування для інвестицій та обігового капіталу. Крім фінансової підтримки, засновники також мають доступ до консультаційних послуг, організованих промислово-торговельними палатами, а також палатами ремесел. Ці установи пропонують інформацію щодо юридичного та податкового структурування, допомагають у створенні бізнес-планів і організують стартові семінари. У багатьох містах Німеччини також є численні стартап-центри та стартап-інкубатори, які не лише пропонують простір для молодих компаній, але й надають доступ до мереж, наставників та інших ресурсів.

Вибір відповідної організаційно-правової форми є важливим кроком у створенні бізнесу, причому підтримка ІНК і НВК

¹ Selbständige Tätigkeit durch Ausländer. URL: <https://www.ihk.de/bodensee-oberschwaben/recht/gesetzliche-vorgaben-fuers-gewerb-/selbstaendige-taetigkeit-durch-auslaender-1942534>

має вирішальне значення для прийняття правильних рішень і виконання вимог законодавства. Податкові консультації також відіграють центральну роль, оскільки засновники мають бути зареєстровані в податковій службі та дотримуватися певних вимог щодо бухгалтерського обліку. Окрім того, доцільно зазначити, що в цій країні існують спеціальні програми фінансування інноваційних стартапів, орієнтованих на технології, наприклад, програма Exist, яка підтримує наукові компанії. Отже, можна констатувати, що Німеччина пропонує сприятливе середовище для засновників бізнесу, яке характеризується комплексною фінансовою та консультативною підтримкою, сильною культурою стартапів і численними мережами, які полегшують розробку та впровадження успішних бізнес-моделей.

Наступна країна, на яку звернемо, увагу, — Франція. Статистичні дані про кількість підприємців у ній свідчать про динамічний розвиток малого та середнього бізнесу. За даними INSEE (Національний інститут статистики та економічних досліджень), станом на 2022 рік у країні налічувалося близько 3,8 мільйона підприємств. З них приблизно 90 % — малі, у штаті яких налічувалося до 50 працівників. Згідно з даними Французької асоціації підприємців (APCE), у 2020 році в країні були зареєстровані понад 600 000 нових підприємств, що свідчить про зростання підприємницької активності. Підприємці становлять важливу частину французької економіки, оскільки забезпечують близько 60 % робочих місць у приватному секторі. Крім того, Франція активно підтримує підприємництво через різні програми й ініціативи, спрямовані на стимулювання стартапів та інновацій. Це включає фінансові гранти, податкові пільги та доступ до консалтингових послуг. Такі заходи сприяють зростанню кількості підприємців, особливо в секторах технологій та екології.

Від 2012 до 2022 року у Франції було створено понад 8 мільйонів підприємств, а точніше — 8,2 мільйона. Це результат зростання підприємницької динаміки за весь період (+7 % в середньому на рік від 2012 до 2022 року), який насправді почався з 2016 року (+2 %

в середньому на рік від 2012 до 2016 року, а потім +10 % на рік від 2016 до 2022 року). Відтоді щороку — включно з 2020, роком пандемії коронавірусу — досягається новий рекорд для створення бізнесу, завдяки як регуляторним, так і правовим реформам на користь підприємництва, сприятливій економічній ситуації, а також більшій схильності французів до підприємництва¹.

Тож, у Франції активно використовується поняття самозайнятої особи, або ж мікропідприємництва. Середньостатистичний французький керівник проекту сьогодні більш схильний до мікропідприємництва. Зростаюча популярність цього режиму пояснюється адміністративною та фіскальною легкістю, яку він пропонує, що дає змогу реалізувати проекти, які були б неможливими за іншої правової системи. Переважний вибір, особливо для великих проектів або перевірки нової ідеї, цей режим мікропідприємства навіть більш популярний серед студентів і пенсіонерів, які шукають додаткового доходу, а також серед жінок, чий характер діяльності особливо добре поєднується з ним. Однією з основних характеристик мікропідприємства є простота його створення та управління. Щоб стати мікропідприємцем, потрібно зробити кілька кроків: 1) заповнити Декларацію про діяльність; 2) подати інформацію до реєстру господарського суду для реєстрації в торговому реєстрі (RCS), якщо зацікавлена особа є підприємцем; 3) Національний інститут промислової власності (INPI) для реєстрації в національному реєстрі підприємств (RNE) у випадку вільних професій і ремісників; 4) підписка на страхування професійної відповідальності (RC Pro). Ця гарантія покриває шкоду, заподіяну компанією під час здійснення її діяльності; 5) створення системи медіації або приєднання до неї; 6) відкриття банківського рахунку для професійної діяльності.

Насправді процедури реєстрації як ФОП є простими та безкоштовними. Крім того, започаткування діяльності зазвичай вимагає

¹ Focus — 10 ans de création d'entreprise en France — L'essentiel. URL: <https://bpifrance-creation.fr/observatoire/etudes-thematiques/statistiques-creation/focus-10-ans-creation-dentreprise-france>

невеликих фінансових витрат. Будь-яка фізична особа, тобто людина з громадянською ідентичністю, може створити мікропідприємство за певних умов: 1) бути повнолітнім або емансипованим неповнолітнім; 2) проживати у Франції; 3) мати французьке громадянство або громадянство країни-члена Європейського Союзу (ЄС); 4) мати правоздатність здійснювати свої права без представника; 5) відсутність заборони здійснювати діяльність або керувати нею. Крім того, щоб скористатися цим режимом, річний оборот компанії не повинен перевищувати: €188 700 без урахування податків (НТ) для комерційної діяльності та надання житла; €77 700 без урахування податку на ліберальну та ремісничу діяльність. Статус самозайнятого характеризується, крім того, доступністю. Дійсно, умови створення мікропідприємства відносно гнучкі. У принципі, цим статусом може скористатися будь-яка фізична особа, яка бажає займатися комерційною, кустарною чи вільною діяльністю. Можливість суміщення цього статусу з іншою діяльністю також становить ще одну специфіку цієї правової форми¹.

Реалізація права на підприємницьку діяльність у Франції забезпечується різноманітними програмами й ініціативи, які спрямовані на підтримку створення та розвитку малого і середнього бізнесу. Кожна з них має свої особливості та цілі, але всі вони об'єднані бажанням створити сприятливе середовище для підприємництва та стимулювати економічне зростання країни. Серед таких програм найбільш доцільно виділити ті, що, як вбачається, є ключовими:

– отримання особою статусу «auto-entrepreneur», який є найпростішим способом розпочати власну справу у Франції. Цей статус ідеально підходить для фрілансерів, ремісників, консультантів та інших осіб, які бажають працювати самостійно. Головні його переваги — спрощена процедура реєстрації, мінімальні формальності та гнучкий графік роботи. Особливістю оподаткування є те,

¹ Samuel Goldstein Guide complet sur l'auto-entrepreneur : tout savoir sur ce statut. URL: <https://www.legalplace.fr/guides/guide-auto-entrepreneur/>

що податки розраховуються на основі доходу, що спрощує бухгалтерський облік;

– програма *Créateur d'entreprise* призначена для тих, хто бажає створити більш структуроване підприємство. Вона пропонує фінансову підтримку, консультації та допомогу в розробці бізнес-плану. Ідеально підходить для підприємців, які мають амбітні плани щодо розвитку свого бізнесу. Для участі у програмі необхідно відповідати певним критеріям, таким як вік, досвід роботи та наявність детально розробленого бізнес-плану;

– План економічного відновлення «*France Relance*». Він був запущений у відповідь на пандемію COVID-19 та передбачає широкий спектр заходів для підтримки економіки, включаючи програми для малого та середнього бізнесу. Це можуть бути кредити з низькими відсотковими ставками, гранти, гарантії та податкові пільги. Умови участі в програмах *France Relance* можуть змінюватися залежно від конкретного виду підтримки;

– *BPI France* — це державна інституція, яка надає фінансову підтримку та консультації для інноваційних підприємств на всіх стадіях їх розвитку. *BPI France* пропонує широкий спектр послуг, включаючи фінансування досліджень і розробок, інвестиції у стартапи, гарантії по кредитах. Для отримання підтримки необхідно надати детальний бізнес-план та довести інноваційний характер проекту;

– бізнес-інкубатори (*Répinières d'entreprises*), що надають молодим підприємцям все необхідне для розвитку стартапів: офісні приміщення, менторство, доступ до мережі контактів та інші ресурси. Це ідеальне місце для запуску нових проектів, оскільки підприємці отримують можливість працювати в сприятливому середовищі та отримувати підтримку досвідчених менторів. Для вступу до бізнес-інкубатора необхідно пройти відбір, який зазвичай включає презентацію бізнес-ідеї та команди.

Франція як одна з провідних європейських економік має багатий досвід у сфері підтримки підприємництва, що може бути надзвичайно корисним для України, яка прагне розвивати свою

економіку та створювати сприятливе середовище для бізнесу. Серед позитивних моментів такого досвіду варто виділити такі: а) французи значно спростили процес реєстрації підприємств, особливо для мікропідприємств, що дає можливість скоротити бюрократичні бар'єри та заохочує до створення нових бізнесів; б) Франція активно підтримує інноваційні проекти, надаючи фінансову допомогу, консультації та доступ до інфраструктури; в) розвинена мережа бізнес-інкубаторів та акселераторів; г) хоча податкова система Франції є досить складною, вона пропонує низку пільг та стимулів для малого і середнього бізнесу тощо.

Отже, перевагами початку здійснення підприємницької діяльності у Франції є: 1) сприятливе законодавство, адже держава має розвинену законодавчу базу, яка захищає права підприємців та створює правові й організаційні засади для реалізації права на підприємницьку діяльність; 2) добре розвинена транспортна, комунікаційна й енергетична інфраструктура, що також позитивно впливає на розвиток підприємництва; 3) високий рівень життя населення, що забезпечує стабільний попит на товари та послуги; 4) доступ країни до висококваліфікованих кадрів; 5) велика кількість програм та ініціатив, які зумовлюють виникнення великої кількості нових суб'єктів підприємницької діяльності та розвиток чинних.

Окрему увагу в рамках задекларованої у монографії проблематики доцільно звернути увагу на досвід таких країн, як Польща та Естонія. Так, у Польській Республіці 30 квітня 2018 року набув чинності пакет законів про створення так званої «Конституції бізнесу». Він включає, з-поміж іншого: Закон від 06.03.2018 року — Закон «Про підприємницьку діяльність». Його основною метою законодавець визначив більш повну реалізацію конституційного принципу свободи економічної діяльності та інших принципів, що стосуються підприємців та їх господарської діяльності. Ст. 1 Закону регулює започаткування, здійснення та припинення підприємницької діяльності, зокрема, визначає права та обов'язки підприємців, а також завдання органів державної влади щодо

цього. Говорячи про розвиток польського законодавства, варто зауважити, що новий Закон «Про підприємницьку діяльність» у порівнянні із Законом від 2 липня 2004 року «Про свободу господарської діяльності» розширив перелік прав підприємців. Передовсім він запровадив принцип, згідно з яким дозволено все, що не заборонено законом. Отже, як випливає зі сказаного, аналізований Закон підтвердив свободу підприємців здійснювати підприємницьку діяльність, якщо норма закону не зобов'язує їх вчиняти певну дію або забороняє її¹.

Відповідно до Закону про підприємницьку діяльність, підприємці мають право на: початок, провадження та припинення підприємницької діяльності (стаття 2); вчинення будь-яких дій, не заборонених законом (ст. 8); звільнення від обов'язкового соціального страхування (ст. 18); призупинення підприємницької діяльності (ст.ст. 22–25); отримання індивідуального тлумачення законодавчих положень (ст.ст. 34–35); відшкодування шкоди, завданої внаслідок проведення перевіркової діяльності з порушенням законодавства (ст. 46); заперечувати проти початку та здійснення контролюючим органом діяльності з порушенням закону (ст. 59)².

Найважливішим для підприємців є, безумовно, право на здійснення та припинення підприємницької діяльності, передбачене ст. 2 згаданого вище закону. Свобода підприємницької діяльності обмежується лише законом і лише з міркувань важливого суспільного інтересу відповідно до ст. 22 Конституції Республіки Польща. У літературі вказується презумпція свободи підприємницької діяльності, якщо (і доки) законодавчі положення не передбачають інше. Принцип свободи підприємницької діяльності включає також право підприємців вчиняти будь-які дії, крім тих, що заборонені законом. Їх можуть зобов'язати здійснювати конкретні дії лише

¹ Kurzawa Angelika Uprawnienia i obowiązki przedsiębiorców w nowej ustawie — Prawo przedsiębiorców. URL: <https://www.edukacjaprawnicza.pl/uprawnienia-i-obowiazki-przedsiębiorcow-w-nowej-ustawie-prawo-przedsiębiorcow/>.

² Prawo przedsiębiorców. USTAWA z dnia 6 marca 2018 r. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-przedsiębiorcow-18701388>.

на підставі правових положень, як це передбачено ст. 8 PrPrev. Це положення, як уже йшлося, виражає принцип: дозволено те, що не заборонено законом¹.

Абсолютно новим правом у Польській Республіці є податкова пільга на початок діяльності, що забезпечує підтримку та заохочення для підприємців, які починають бізнес вперше або відновлюють його після досить тривалого періоду. Закон про підприємницьку діяльність також поширив право на припинення підприємницької діяльності на осіб, які наймають лише працівників, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, у відпустці по догляду за дитиною без її поєднання з виконанням роботи, для роботодавця, який надає цю відпустку. Крім того, фізичні особи-підприємці можуть призупинити підприємницьку діяльність на невизначений або визначений строк (не менше 30 днів). Зупинення та відновлення підприємницької діяльності відбувається за заявою підприємця, якщо інше не передбачено окремим положенням, поданою до ЦРДР або до Державного судового реєстру залежно від того, до якого реєстру внесено підприємця. Від запису в реєстрі також залежить термін, на який особа може призупинити підприємницьку діяльність².

Важливо також відзначити наявність права на звільнення від загальнообов'язкового соціального страхування — стартову допомогу, що регулюється статтею 18 PrPrev. Це нове право для підприємців. Згідно з обґрунтуванням проекту «Права підприємців», пільга для початку діяльності — це особливий вид пільг, а також заохочення для підприємців, які починають вести бізнес уперше. Так, відповідно до ст. 18 розділу 1 Закону «Про підприємницьку діяльність» особа має право на стартову знижку, якщо виконано такі умови: підприємець — фізична особа; підприємець починає

¹ Kurzawa Angelika Uprawnienia i obowiązki przedsiębiorców w nowej ustawie — Prawo przedsiębiorców. URL: <https://www.edukacjaprawnicza.pl/uprawnienia-i-obowiazki-przedsiębiorcow-w-nowej-ustawie-prawo-przedsiębiorcow/>.

² Prawo przedsiębiorców. USTAWA z dnia 6 marca 2018 r. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-przedsiębiorcow-18701388>.

підприємницьку діяльність вперше або повторно через щонайменше 60 місяців з дати її останнього призупинення або припинення; підприємницька діяльність не здійснюється на користь колишнього роботодавця, для якого до дати початку діяльності в поточному або попередньому календарному році підприємець здійснював діяльність, що входить до сфери підприємницької діяльності на підставі трудових відносин або відносин кооперації. Початкова пільга полягає у тому, що підприємець протягом шести місяців з дня відкриття підприємницької діяльності не підлягає загальнообов'язковому соціальному страхуванню, яке включає пенсійне страхування, страхування на випадок інвалідності та від нещасного випадку Підприємець може відмовитися від пільги, ставши на облік на соціальне страхування.

Окремим, досить специфічним моментом є те, що підприємці також мають право отримати індивідуальне тлумачення нормативно-правових актів, що передбачено ст. 34 розділу 1 PrPrev. Індивідуальне тлумачення містить роз'яснення щодо обсягу та способу застосування положень, які визначають обов'язок підприємця сплачувати державні збори або внески на соціальне чи медичне страхування в окремому випадку підприємця.

Отже, Польща — це одна з країн Центральної Європи, що за останні десятиліття досягла значних успіхів у розвитку підприємництва, а її досвід може бути корисним для України. Зокрема, позитивними моментами останнього є: по-перше, Польща вдало пройшла шлях від планової економіки до ринкової, зберігши при цьому соціальну стабільність; по-друге, ця країна значно спростила процедуру реєстрації підприємств, що сприяло зростанню кількості нових суб'єктів, що реалізують відповідний вид діяльності; по-третє, польський уряд активно підтримує розвиток МСБ, надаючи фінансову допомогу, консультації, доступ до ринків, а також низки пільг податкового та соціального характеру; тощо.

Остання країна, досвіду якої ми приділимо увагу в рамках представленої роботи проблематики, — Естонія. Тут право на зайняття підприємницькою діяльністю також закріплене

на конституційному рівні. Відповідно до § 31 Конституції Естонії, громадяни країни мають право здійснювати підприємницьку діяльність, створювати комерційні об'єднання та федерації. Закон може встановлювати умови та процедури, що обмежують реалізацію цього права. Якщо закон не передбачає іншого, громадяни іноземних держав і особи без громадянства, які перебувають в Естонії, мають такі ж права, як і естонські громадяни. Ця норма зафіксована у розділі II Конституції Естонії під назвою «Основні права, свободи та обов'язки», подібно до підходу, використаного в Конституції України. Незважаючи на подібність у конституційному закріпленні свободи підприємницької діяльності в обох країнах, ця свобода не є абсолютною і може обмежуватися законом. Водночас Конституція Естонії встановлює інший підхід до визначення суб'єктів права на підприємницьку діяльність: якщо за Конституцією України це право належить будь-якій особі («кожен має право на підприємницьку діяльність» — ч. 1 ст. 42), то в Естонії першочерговими носіями цього права є громадяни, з можливістю поширення його на іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Естонії, за винятком випадків, передбачених законом¹.

Тож, забезпечення та реалізація права на зайняття підприємницькою діяльністю в Естонії ґрунтується на конституційних принципах і регулюється відповідними законами. Конституція Естонії, зокрема в § 31, гарантує громадянам країни право на підприємницьку діяльність, а також створення комерційних асоціацій і федерацій. Однак це право не є абсолютним і може бути обмежене законом, який визначає умови та процедури для його здійснення. Для того, щоб реалізувати це право, громадяни Естонії та іноземці, які перебувають на її території, мають можливість реєструвати підприємства через сучасну цифрову систему, що значно полегшує процес відкриття бізнесу. Електронна резиденція

¹ Крусян А. Р. Конституційне регулювання права на підприємницьку діяльність: порівняльний аналіз законодавства Естонії, Латвії, Литви та України. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 53–57.

(e-Residency), яку Естонія активно впроваджує, дозволяє іноземцям створювати бізнес та управляти ним дистанційно, що робить країну привабливою для підприємців з усього світу.

Реалізація права на підприємницьку діяльність передбачає також певні юридичні обов'язки, такі як дотримання податкового законодавства, наявність необхідних дозволів та ліцензій для певних видів діяльності. Законодавчі акти, такі як Закон «Про комерційні товариства» та Закон «Про підприємницьку діяльність», деталізують правові вимоги до бізнесу та процедури його ведення. Отже, забезпечення права на підприємництво в Естонії включає як надання громадянам і резидентам доступу до підприємницької діяльності, так і встановлення законодавчих меж, які сприяють регулюванню ринку та захисту прав інших суб'єктів економічної діяльності.

Підбиваючи підсумок цього підрозділу монографічного дослідження, можемо узагальнити, що сьогодні в Європі та світі сформувалися досить різноманітні та водночас дієві підходи щодо забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. А отже, зазначене дало змогу виділити такі позитивні моменти відповідного досвіду, які український законодавець може адаптувати до вітчизняних реалій:

- по-перше, наявність великої кількості ініціатив політичного, фінансового, податкового характеру тощо. Так, у переважній більшості держав застосовуються податкові пільги для початку здійснення підприємницької діяльності. Окрім того, країни використовують різноманітні програми для стимулювання осіб займатись даним видом діяльності;

- по-друге, чинне законодавство провідних країн надає громадянам досить широкий перелік можливостей вільно обирати вид економічної діяльності;

- по-третє, досить цікавим є досвід Польської Республіки, який передбачає можливість скасування внесків по загальнообов'язковому соціальному страхуванню протягом шести місяців з дня початку здійснення підприємницької діяльності;

– по-четверте, окремо варто виділити досвід, відповідно до якого підприємці мають право отримати індивідуальне тлумачення нормативно-правових актів, зокрема роз'яснення щодо обсягу та способу застосування положень, які визначають обов'язок підприємця сплачувати державні збори або внески на соціальне чи медичне страхування; тощо;

– по-п'яте, світові держави відкриті для інновацій, що забезпечує підтримку підприємницької діяльності, особливо орієнтованої на впровадження нових технологій, продуктів тощо.

Саме імплементація зазначеного досвіду, як вбачається, уможливить забезпечити якісну й ефективну реалізацію права громадян на здійснення підприємницької діяльності в Україні.

3.2 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Проведений у попередніх підрозділах монографічного дослідження аналіз дає підставу констатувати, що, незважаючи на всі намагання українського законодавця, у сфері нормативно-правового регулювання реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю існує низка проблем, зумовлених наявністю прогалин у законодавстві, що, зрозуміло, є небажаним та свідчить про недоліки системи законодавства і системи права загалом. Однак вони є об'єктивно можливими та неминучими. Тому, традиційно, для юриспруденції характерна проблема усунення або подолання таких дефектів права¹.

З цього приводу В.Кройтор цілком справедливо наголошує, що наявність прогалин у законодавстві необхідно розглядати

¹ Шапенко Л. О., Присяжнюк А. М. Законодавчі прогалини та шляхи їх подолання. *Проблеми відновлення конституційного ладу в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19–20 трав. 2017 р.) / Таврійський нац. ун-т імені В. І. Вернадського. Київ, 2017. С. 16–19.

як об'єктивне явище, якого неможливо уникнути навіть при найбільш досконалії і детальній правовій регламентації. Водночас законодавцеві необхідно докладати максимум зусиль для врегулювання найбільш важливих правових питань уже під час прийняття нормативних правових актів. Але якщо все-таки певне питання не було розв'язане безпосередньо при прийнятті правового акта, то, зрозуміло, оперативність заповнення прогалин є необхідним складником процесу повноцінної реалізації поставлених перед законом цілей. Водночас правильне відмежування питання прогалин від суміжних правових явищ у теоретичному аспекті і наявність відповіді на питання, чи існує прогалина за конкретних, обставин, дає змогу знайти оптимальний варіант урегулювання ситуації, яка склалася¹.

Доповнюючи попереднього автора, В. Марчук стверджує, що прогалина в законодавстві — це відсутність закону, законодавчих норм, що регулювали б певні ситуації, з якими стикається практика і навіть більше — правозастосовна практика, за умови, що подібні ситуації потребують правового, а не будь-якого іншого регулювання. А тому, на його думку, прогалини у праві характеризуються: 1) відсутністю необхідної правової норми, а також відповідних законодавчих приписів; 2) практичною потребою саме нормативно-правового врегулювання певних життєвих ситуацій, тобто врегулювання за допомогою юридичних засобів; 3) реальною наявністю такого роду ситуацій, з якими стикаються правозастосовні органи, які зобов'язані їх розв'язувати, беручи до свого провадження².

Прогалини у законодавстві, на переконання, О. Колотова, характеризують такі аспекти: 1) повна або часткова відсутність правового регулювання конкретних суспільних відносин; 2) оцінне положення, позитивний характер якого залежить від правосвідомості суб'єктів правозастосування; 3) наявність прогалин — це суттєвий недолік, який виключає правовий вплив на певні сфери життєдіяльності

¹ Кройтор В. А., Матат Ю. І. Шляхи усунення та подолання прогалин у законодавстві. *Право і безпека*. 2010. № 2. С. 180–184.

² Марчук В. М., Ніколаєва Л. В. Нариси з теорії права : навч. посіб. Київ : Істина, 2004. 304 с.

населення держави; 4) прогалини у законодавстві є нетиповими ситуаціями та зумовлюють нетиповість правозастосовної діяльності, яка втрачає традиційну послідовність, як системи логічно пов'язаних, послідовних дій; 5) прогалини у законодавстві є об'єктивними життєвими ситуаціями, що спричинені об'єктивним розвитком суспільних відносин, а в деяких випадках суб'єктивних причин, пов'язаних із правотворчими та правозастосовними діями законодавчих, виконавчих та судових органів державної влади¹.

Як стверджують Т. Подковенко та А. Мельничук, подолання прогалин у законодавстві зумовлює визначення дій суб'єкта правозастосування, що уможливають прийняття рішення у конкретній справі за відсутності відповідної норми права. Це дає можливість правозастосовному органу швидко реагувати на виявлену проблему та розв'язувати її у ході правозастосовної діяльності при прийнятті конкретного рішення стосовно конкретної справи. Далі автори вказують, що науковці виокремлюють два основні способи подолання прогалин в українському законодавстві: аналогія закону й аналогія права. Аналогія закону дає можливість вирішити справу або окреме юридичне питання на основі правової норми, розрахованої на подібні випадки. Застосування аналогії закону у випадку відсутності норми права, що регулює конкретні суспільні відносини, є можливим за наявності в законодавстві іншої норми, що регулює схожі суспільні відносини, близькі за своїм значенням і характером. Якщо виникають обставини, за яких необхідно застосувати аналогію закону, то необхідно дотримуватися певних вимог, оскільки ситуація повинна мати юридичний характер, відсутність конкретного нормативно-правового акта, який би регулював саме ці суспільні відносини тощо².

¹ Колотова О. Відмежування прогалин у праві від суміжних правових явищ. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 55–59.

² Подковенко Т. О., Мельничук А. С. Прогалини у законодавстві та способи їх подолання. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) : у 2 т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2022. Т. 1. С. 80–84.

Отже, наявність прогалин у законодавстві, яке регулює питання реалізації права на підприємницьку діяльність, — явище об'єктивне, що спричинено специфікою та мінливістю досліджуваної сфери суспільного життя. Наявність відповідних прогалин, як вбачається, зумовлена такими чинниками: *по-перше*, затримка переходу від планової до ринкової економіки, у порівнянні з більшістю провідних країн Європи та світу; *по-друге*, політична, соціальна, економічна нестабільність яка в різні історичні періоди була характерна для Української держави; *по-третє*, низький рівень правової культури населення, а також довіри до органів державної влади; *по-четверте*, значна перевантаженість законодавства, норми якого регулюють питання початку здійснення підприємницької діяльності; *по-п'яте*, недосконалість податкового законодавства, зокрема, нестабільність податкових правил та часті зміни у нормативно-правовому регулюванні податкової сфери, призводять до непередбачуваності умов ведення бізнесу; *по-шосте*, відсутність ефективної та стабільної державної підтримки підприємців, особливо на етапах старту і розвитку бізнесу, обмежує можливості нових підприємців.

Варто відзначити, що окремі проблемні питання, пов'язані із розв'язанням проблем нормативно-правового регулювання реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю, у своїх наукових працях досліджували чимало науковців. Так, до прикладу, С. Глібко дійшов висновку, що проблемним у правових системах будь-яких країн є призначення конституційних норм, які можуть створювати два основні напрями реалізації права — функціонування як основоположні права громадян або як загальні норми, які надають можливість імплементувати певні конституційні права та свободи в законах держав. Так, констатує науковець, з точки зору господарської діяльності, у сучасних умовах розвитку законодавства, політичної та економічної думки, є сенс не зупинятися тільки на спрощенні започаткування підприємництва, а виходити із необхідності створення належних умов для ефективного здійснення господарської діяльності. Кінцевим результатом стане

створення сприятливого бізнес-середовища для суб'єктів господарювання А для цього необхідно удосконалити інституційне середовище певних регіонів, що дасть можливість запровадити дієві важелі впливу на підприємців, сформувати інвестиційну інфраструктуру, запровадити спеціальні режими, створити сучасну інфраструктуру суб'єктів ІКТ, стимулювати створення нових секторів економіки¹.

Обов'язково варто назвати і наукову працю Л. Нікітенка, присвячену опрацюванню напрямів удосконалення законодавства України та практики його застосування у сфері реалізації права на підприємницьку діяльність. Так, автор зазначив, що нагальною проблемою є забезпечення неупередженості державних органів у регулюванні підприємництва, що вимагає професійного та компетентного виконання обов'язків посадовими особами.

Дослідник також акцентував, що із розширенням організаційно-правового впливу держави, навіть за умов його якісної трансформації, зростають роль і повноваження адміністративно-бюрократичного апарату. В Україні досі не сформований чіткий і стабільний механізм контролю за діями державних службовців, що може становити загрозу для ефективного функціонування підприємницького середовища. На часі — зміна принципів регулювання підприємницької діяльності, зокрема реформування системи державного нагляду та контролю на ринку, яка має захищати економічні інтереси всіх учасників. У цьому контексті важливо встановити чіткий перелік контролюючих органів, визначити їхні функції та обов'язки, аби уникнути дублювання, а також регламентувати перевірочну діяльність для запобігання використовувати контрольні механізми як засіб тиску на підприємців. Доцільно також передбачити безкоштовність контрольних

¹ Глібо С. В. Питання реалізації гарантій підприємництва в господарському праві України. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві = Modern problems of the development of law and economics in an innovative society* : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 берез. 2020 р.) / НДІ правового забезпечення інновац. розвитку НАПрН України. Велико Търново (Болгарія), 2020. С. 70–76.

процедур, створити механізми оскарження їх проведення та результатів, а також мінімізувати кількість перевірок з ініціативи контролюючих органів.

Ці пропозиції мають бути детально розроблені в спеціальному законі, який регулюватиме відносини у сфері захисту прав підприємців під час контролю їхньої діяльності. Важливість цього закону полягає у встановленні балансу між суспільними і державними інтересами, на захист яких спрямовані контрольні заходи, та законними інтересами підприємців у реалізації їх права на зайняття підприємницькою діяльністю¹.

У підсумку Л. Нікітенко наголошує, що першочерговими заходами у процесі вдосконалення національного законодавства та правозастосовної практики у сфері реалізації права на підприємницьку діяльність треба вважати такі: оптимізація процедури започаткування підприємницької діяльності; спрощення процедури реєстрації припинення підприємницької діяльності; удосконалення системи фінансово-кредитної підтримки підприємства; підвищення ефективності державної регуляторної політики; забезпечення повноцінної реалізації механізму оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності; сприяння розвитку конкурентного середовища; підвищення ефективності державної підтримки та захисту підприємства; усунення адміністративно-бюрократичних перешкод у сфері підприємництва. Проблемою, яка потребує негайного розв'язання, є неупередженість у здійсненні органами держави функцій із регулювання підприємництва шляхом якісного, професійного та компетентного підходу до належного виконання².

Інший автор — Н. Капітаненко, у зазначає, що удосконалення механізму реалізації прав суб'єктів підприємництва передбачає здійснення ефективної державної політики з розвитку

¹ Нікітенко Л. О. Напрями удосконалення законодавства України та практики його застосування у сфері реалізації права на підприємницьку діяльність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 41–44. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2015/11.pdf

² Там само.

підприємництва, створення умов та стимулювання розвитку підприємницької культури і компетенцій у суспільстві, забезпечення умов для доступу підприємців до кредитів і ринків, поліпшення комунікації та координації дій між суб'єктами підприємництва, органами державної влади і місцевого самоврядування та суспільством на основі євроінтеграційного спрямування.

Актуальним є те, що автор вказує: «під час воєнного стану посилилася суспільна консолідація в Україні задля досягнення спільної мети на основі спільних цінностей. Мають місце прояви позитивних змін стратегічного спрямування у сфері публічного управління, передусім, підвищення ефективності взаємодії між органами державної влади, територіальними громадами, громадськими і волонтерськими організаціями та підприємцями. Утвердження такої практики співпраці держави та суб'єктів підприємництва сприятиме результативності діяльності. Введення воєнного стану підтвердило, що Україна має колосальні перспективи, можливості та ресурси. Головний актив країни, на який необхідно зважати, це людський капітал. Саме тому механізм реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності має базуватися на загальнолюдських цінностях»¹.

У навчальному посібнику «Правове регулювання підприємницької діяльності» Л. Хомко та Х. Кульгавець цілком слушно стверджують, що послідовна імплементація положень Угоди про асоціацію та передбачена цим документом уніфікація економіко-правового простору України з нормами Світової організації торгівлі (СОТ) мають суттєво спростити налагодження ділових контактів як у торговельній, так і в інвестиційній сфері, надати можливість ефективного захисту інтересів українських експортерів на зовнішніх ринках відповідно до міжнародного правового інструментарію і водночас суттєво обмежити міжнародними нормами можливості захисту внутрішнього ринку України.

¹ Капітаненко Н. П. Удосконалення механізму реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 7–12.

З-поміж нових можливостей для розвитку малого бізнесу в Україні, на переконання згаданих вище вчених, вирізняють такі: впорядкування спрощеної системи оподаткування для малих підприємств; сприяння розвитку інноваційного підприємництва; сприяння поширенню кластерної організації МСП; сприяння інтернаціоналізації МСП як повноцінного включення до процесів міжнародної торгівлі та кооперації; організація «посівної» підтримки МСП у регіонах з ознаками депресивності; формування сучасної фінансової інфраструктури підтримки підприємництва в Україні за європейським зразком; удосконалення діяльності вітчизняних управлінських інституцій, до сфери відповідальності яких належить реалізація державної політики щодо МСП¹.

Натомість С. Глібо та О. Гречко зазначають, що передбачені у Конституції України гарантії права на підприємницьку діяльність подекуди мають декларативний характер. Це пов'язано з тим, що нормативно-правові акти, конкретизуючи Основний Закон, містять деякі неузгодженості та прогалини. Стосовно конституційного закріплення гарантій права на підприємницьку діяльність видається за необхідне виокремити блок, присвячений економічній сфері, який буде системно впливати на зміст поточного законодавства та практичний механізм реалізації таких гарантій. Питання створення державою умов для належного ведення господарської діяльності невід'ємні від розуміння та правового забезпечення реалізації гарантій підприємництва, для чого й необхідний ефективний правовий механізм управління економікою та створення належних умов для зайняття господарською діяльністю; розробка окремих напрямів і критеріїв для просування та забезпечення права громадян на підприємницьку діяльність².

На наявності недоліків у правовому забезпеченні припинення діяльності суб'єктів підприємництва, наголошує Є. Жарікова.

¹ Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 424 с.

² Глібо С. В., Гречко О. А. Конституційні гарантії права на підприємницьку діяльність. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 154–160.

Авторка вказує, що досвід формування законодавства у цій сфері свідчить про недоречність підходу, який ігнорує необхідність системності у правовому забезпеченні припинення діяльності суб'єктів підприємництва — громадян і спроб фрагментарного унормування цих відносин у різних законодавчих актів. Тому видається доцільним подальше системне вдосконалення правового забезпечення припинення діяльності суб'єктів підприємництва проводити за двома напрямками. По-перше, у ГК України потрібно детально прописати підстави припинення діяльності суб'єктів підприємництва — громадян, основні етапи припинення діяльності, порядок пред'явлення вимог кредиторів і заходи щодо забезпечення їх інтересів. По-друге, вказує Є. Жарікова, необхідно уточнити положення окремих спеціальних законодавчих актів, які стосуються порядку припинення діяльності суб'єктів підприємництва — громадян, зокрема, Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» з метою забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва — громадян, у процесі припинення їх діяльності¹.

На переконання С. Іщука, основні проблеми конституційно-правового забезпечення права на підприємницьку діяльність як легітимної форми реалізації свободи особи в економічних відносинах зумовлені відсутністю в Конституції України системного підходу при фіксації економічного порядку. При цьому базове конституційно-правове регулювання права на підприємництво в процесі модернізації Основного Закону, на погляд вченого, потребує зміни способу нормативного забезпечення свободи підприємницької діяльності та визначення суб'єктного складу такого права².

Проведений вище аналіз наукових поглядів вчених дає підставу для висновку, що у своїх дослідженнях вони досить багато уваги приділяли проблемі забезпечення та реалізації права

¹ Жарікова Є. О. Про окремі аспекти припинення діяльності суб'єктів підприємництва — громадян. *Економіка та право*. 2013. № 2. С. 69–74.

² Ішук С. І. Право на підприємницьку діяльність у структурі економічних засад громадянського суспільства в Україні. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 1. С. 34–40.

на підприємницьку діяльність. Чимало їхніх позицій мають раціональне зерно, однак загальними спільними недоліками є такі: по-перше, більшість наукових праць — морально застарілі, не відповідають викликам та реаліям сьогодення, адже побудовані на застарілому законодавстві, а тому не враховують сучасні виклики, зумовлені повномасштабною війною, а також соціальною й економічною кризою; по-друге, підходи вчених не можна назвати системними, оскільки точиться жвава дискусія, нормами якої галузі права регулюється питання реалізації права на працю; по-третє, більшість пропозицій мають суто теоретичний характер, без належного практичного обґрунтування.

Не можна не відзначити, що проблемі реалізації права на працю надавалася увага і на законодавчому рівні. Так, передовсім необхідно назвати Концепцію реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року. Метою останньої є створення нормативно-правової бази та здійснення заходів для впровадження міжнародних стандартів ведення соціально відповідального бізнесу в діяльність суб'єктів господарської діяльності для забезпечення сталого розвитку України і підвищення суспільного добробуту.

У ході реалізації Концепції передбачається досягти таких довгострокових результатів для національної економіки: «забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави, досягнення цільових показників Цілей сталого розвитку для України; забезпечення розвитку соціально відповідального бізнесу як пріоритету державної політики; підвищення рівня конкурентоспроможності держави і макроекономічних показників; збільшення обсягу ринків товарів та послуг; зростання рівня оплати праці та зайнятості населення; підвищення ділової репутації бізнесу; покращення якості дорожньої інфраструктури; забезпечення інноваційного та технологічного розвитку; підвищення якості людського капіталу; забезпечення раціонального використання природних ресурсів, зниження рівня енергоспоживання та зменшення обсягу викидів, зниження впливу виробничої діяльності

на навколишнє природне середовище та збереження біорізноманіття, що досягається шляхом здійснення суб'єктами господарської діяльності екологічних інновацій та створення системи екологічного менеджменту; покращення репутації вітчизняного бізнесу як соціально відповідального; запровадження єдиного підходу до сприйняття розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні всіма групами заінтересованих осіб; сприяння розвитку системи публічного звітування з метою підвищення рівня поінформованості суспільства щодо провадження суб'єктами господарської діяльності соціально відповідальної діяльності; активізація інвестиційних та інноваційних процесів; підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди шляхом дотримання міжнародних стандартів з ведення соціально відповідального бізнесу вітчизняними суб'єктами господарської діяльності; збільшення обсягу залучених іноземних інвестицій у вітчизняну економіку¹. На жаль, вказаний нормативний документ не розв'язує назрілих проблем, пов'язаних із забезпеченням реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю.

Більш детально вказаний аспект розкривається у «Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року». У досліджуваному контексті важливо вказати мікроціль 1.1 «Полегшення доступу до капіталу та ресурсів». Вона передбачає створення сприятливого регуляторного середовища шляхом: «проведення масштабного перегляду регуляторних інструментів з метою скасування обтяжливих норм, цифровізації та спрощення процедур; реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, а також забезпечення прозорої кадрової політики

¹ Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січ. 2020 р. № 66-р.

БЕБ, ДПС та Держмитслужби; осучаснення положень Трудового кодексу України із запровадженням нових форм трудових відносин та наближенням регулювання трудових відносин до потреб малого і середнього підприємництва з урахуванням тенденцій розвитку ринку праці; спрощення адміністрування податкового навантаження та відповідної звітності, зокрема в частині зменшення відмінностей в адмініструванні податків за різними системами оподаткування; врегулювання діяльності (детінізації) самозайнятих осіб у частині спрощення та автоматизації обліку, запровадження сприятливого податкового режиму; підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва, що продовжують діяльність у регіонах, які найбільше потерпають від повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, постійних обстрілів і ракетних ударів; зміцнення спроможності Ради бізнес-омбудсмена для забезпечення більш ефективного захисту прав підприємців та подолання адміністративних бар'єрів, що перешкоджають розвитку бізнесу; створення сприятливих умов для діяльності компаній — розробників штучного інтелекту (регуляторні “пісочниці” (платформи), які сприятимуть співпраці підприємців з органами влади, даючи змогу тестувати новітні продукти із мінімальними регуляторними вимогами; запобігання банкрутству та спрощення його процедур, сприяння використанню підприємцями “другого шансу” для ведення господарської діяльності шляхом адаптації законодавства України до нормативно-правової бази ЄС з метою підвищення ефективності процедур банкрутства, відновлення платоспроможності боржників і створення умов для раннього запобігання неплатоспроможності»¹.

Основними завданнями реалізації цієї операційної цілі є: аналіз програми «Доступні кредити 5–7–9 %» з метою оцінки її ефективності, виявлення проблемних аспектів та ініціювання

¹ Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серп. 2024 р. № 821-р.

внесення відповідних змін для поліпшення функціонування програми; забезпечення функціонування та розширення програми «Доступні кредити 5–7–9 %»; забезпечення розширення та функціонування програм грантової підтримки бізнесу, зокрема грантової програми «єРобота», покликаної надавати безповоротну фінансову підтримку для створення нового бізнесу або розвитку бізнесу (мікрогрантів), зокрема переробних підприємств, а також створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, тепличного господарства; врегулювання використання уніфікованого формату і набору даних для бізнес-планів, що подаються для участі в державних програмах фінансової підтримки; розробка інструментів цифрового моніторингу й автоматичної оцінки бізнес-планів підприємців; розробка та популяризація онлайн-інструменту для створення бізнес-плану для підприємців-початківців і вдосконалення наявних бізнес-планів для підприємств, що вже працюють; забезпечення можливості подання підприємцями заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, що завдані внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, до Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, за всіма категоріями; розроблення та удосконалення нормативно-правової бази, популяризація використання таких альтернативних джерел фінансування, як краудфандинг, факторинг, лізинг; створення та забезпечення функціонування національної цифрової платформи факторингу; спрощення процедури емісії, публічної пропозиції та допуску до торгів на організованих ринках капіталу для цінних паперів малого і середнього підприємництва; запровадження та розвиток ринку зелених облігацій у сфері відновлюваних джерел енергії і альтернативних видів газового палива; законодавче регулювання системи страхування воєнних ризиків тощо¹.

¹ Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серп. 2024 р. № 821-р.

Не можна також оминати таку оперативну ціль, як створення сприятливого регуляторного середовища та дерегуляція. У цьому контексті вбачається необхідним: проведення масштабного перегляду регуляторних інструментів з метою скасування обтяжливих норм, цифровізації та спрощення процедур; реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, а також забезпечення прозорості кадрової політики БЕБ, ДПС та Держмитслужби; осучаснення положень Трудового кодексу України із запровадженням нових форм трудових відносин та наближенням регулювання трудових відносин до потреб малого і середнього підприємництва з урахуванням тенденцій розвитку ринку праці; спрощення адміністрування податкового навантаження та відповідної звітності, зокрема в частині зменшення відмінностей в адмініструванні податків за різними системами оподаткування; врегулювання діяльності (детінізації) самозайнятих осіб у частині спрощення й автоматизації обліку, запровадження сприятливого податкового режиму; підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва, що продовжують діяльність у регіонах, які найбільше потерпають від повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, постійних обстрілів і ракетних ударів; зміцнення спроможності Ради бізнес-омбудсмена для забезпечення більш ефективного захисту прав підприємців та подолання адміністративних бар'єрів, що перешкоджають розвитку бізнесу тощо¹.

Тож, виходячи із зазначених вище положень, можемо констатувати, що законодавець досить багато уваги приділив питанню забезпечення та поліпшення реалізації права на здійснення підприємницької діяльності в Україні. Водночас вказаний документ не розв'язує всі проблеми, пов'язані із нормативно-правовим регулюванням реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю.

¹ Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серп. 2024 р. № 821-р.

Отже, в рамках вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, вбачаємо необхідним:

- по-перше, значно спростити процедури реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, особливо це стосується правового режиму воєнного стану. З огляду на зазначене вище, необхідно прийняти Положення «Про порядок реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності в умовах правового режиму воєнного стану». Цей нормативний документ має передбачати скорочення кількості необхідних документів і дозволів для реєстрації бізнесу, впровадження електронних сервісів для подання звітності та заяв, а також зменшення інших бюрократичних перепон. Довід Естонії з електронним урядуванням може бути корисним для впровадження в Україні з метою зниження часу і витрат на відкриття бізнесу.

- по-друге, переглянути податкове законодавство, зокрема Податковий кодекс України, в якому доцільно закріпити пільги для суб'єктів, які тільки починають здійснювати підприємницьку діяльність або бажають це робити. Зазначене забезпечить передбачуваність і стабільність податкових правил, а також знизить податковий тиск на малий і середній бізнес. Особлива увага має бути зосереджена на пільговому оподаткуванню стартапів у галузі інноваційної діяльності та військовій сфері;

- по-третє, реформувати систему державного контролю та нагляду. Державний нагляд має спрямовуватися не на тиск на підприємців, а на забезпечення справедливих умов ведення бізнесу і захист економічних інтересів. Для цього необхідно зменшити кількість перевірок, чітко регламентувати їх проведення, запровадити механізми оскарження неправомірних дій з боку контролюючих органів;

- по-четверте, забезпечити прозорість та послідовність державної політики у сфері підприємницької діяльності, яка в останні два роки не була такою;

– по-п'яте, розробити та впровадити загальнодержавні програми підтримки підприємництва, які будуть діяти в Україні на постійній основі, без прив'язки до політичної ситуації чи воєнного стану.

Окреме проблемне питання, яке необхідно розв'язати, — підвищення рівня правової свідомості суб'єктів підприємницької діяльності через освітні програми, тренінги та семінари. Це допоможе підприємцям краще орієнтуватися у законодавстві, ефективніше захищати свої права і використовувати можливості, надані державою.

ВИСНОВКИ

У монографії наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукового завдання, яке полягає у тому, щоб з'ясувати сутність, зміст та особливості адміністративно-правових засад реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю, а також, спираючись на позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід, опрацювати напрями вдосконалення адміністративного законодавства, норми якого регулюють суспільні відносини у досліджуваній сфері суспільного життя. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. Узагальнено, що теоретичне підґрунтя дослідження проблеми забезпечення права на зайняття підприємницькою діяльністю сьогодні складають численні наукові праці різних рівнів. Серед них домінують дослідження адміністративно-правової спрямованості, в яких розглядаються публічно-владні аспекти регулювання фінансового сектору держави взагалі, та підприємництва як його складового елемента, зокрема. Акцентовано увагу, що науковцями проводились дослідження і крізь призму інших галузей права, в яких звертається увага на окремі гарантії здійснення підприємницької діяльності. Однак, незважаючи на суттєвий науковий доробок, більшість представлених робіт характеризуються спільним та досить значним недоліком: усі вони поверхово торкаються проблеми забезпечення права на зайняття підприємницькою діяльністю, розкриваючи лише окремі, пов'язані із цим аспекти.

2. Доведено, що адміністративно-правовий механізм реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю — це системна сукупність визначених у нормах чинного законодавства

взаємопов'язаних елементів, які у своїй єдності спрямовані на створення необхідних правових, економічних, організаційних, управлінських, соціальних та інших умов задля забезпечення ефективної реалізації конституційного права на зайняття відповідним видом діяльності. Зазначено, що ключовими елементами цього механізму є такі: правові принципи; норми адміністративного права; акти застосування норм права; адміністративно-правові засоби, способи, операції та заходи.

3. Встановлено, що право на зайняття підприємницькою діяльністю — це суб'єктивне, індивідуалізоване, забезпечене та гарантоване державою, набуте суб'єктивне право фізичної або юридичної особи на провадження економічно і суспільно-важливої, не забороненої законом господарської діяльності, спрямованої на отримання прибутку. Обґрунтовано, що зміст зазначеного права як об'єкта адміністративно-правового дослідження розкривається у такому: 1) це суб'єктивне людське право, гарантоване Конституцією України, забезпечення якого відбувається за рахунок механізмів адміністративного характеру; 2) об'єктом цього права є спеціальна, суспільно та економічно важлива діяльність — підприємницька, яка має позитивне значення для держави та спрямована на отримання фізичною чи юридичною особою прибутку; 3) реалізація права на зайняття підприємницькою діяльністю зумовлює виникнення різноманітних правовідносин, переважна більшість з яких пов'язана із діяльністю держави, а отже, вони є об'єктом адміністративно-правового регулювання.

4. Акцентовано увагу на тому, що нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю представлені декількома групами нормативно-правових актів різної юридичної сили. До таких належать: Конституція України, кодифіковані акти (Господарський, Цивільний, Податковий, Кодекс України про адміністративні правопорушення та Кримінальний кодекс), а також низка інших законодавчих актів. У сукупності цих документів, Конституція та міжнародні документи, переважно, декларують свободу на зайняття

підприємницькою діяльністю та гарантують право займатися нею кожній людині та громадянину. Зі свого боку, кодекси і закони окреслюють правові, економічні, політичні, адміністративні й інші фактори, чинники та інструменти, які спрямовані на реалізацію права на підприємницьку діяльність і формування сприятливого середовища всередині держави. Відзначено, що, незважаючи на розгалуженість нормативно-правового матеріалу, стан правового регулювання забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю можна оцінити неоднозначно. Так, з одного боку, наявний широкий нормативний матеріал, положення якого забезпечують регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя, а з іншого — діяльність законодавця у цьому напрямі є непослідовною, що виражається у відсутності єдиного законодавчого концептуального підходу до врегулювання питання реалізації права на підприємницьку діяльність.

5. Доведено, що систему суб'єктів забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю слід поділити на п'ять груп: 1) Вищі органи державної влади, — Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Комітет ВРУ з питань економічного розвитку, Комітет ВРУ з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин, Комітет ВРУ з питань цифрової трансформації України та Кабінет Міністрів України; 2) центральні органи виконавчої влади: Міністерство економіки, Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України, Державна податкова служба України, Державна митна служба України, Антимонопольний комітет України; 3) правоохоронні органи — Національна поліція України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки, які забезпечують попередження, припинення та запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням в сфері здійснення підприємницької діяльності; 4) органи правосуддя — здійснюють захист прав фізичних та юридичних осіб на зайняття підприємницькою діяльністю врегульовуючи юридичні спори; 5) громадськість (у формі громадських об'єднань).

6. З'ясовано, що адміністративно-правові обмеження щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю — це передбачені законодавством України умови та вимоги стосовно процесу реалізації фізичними та юридичними особами права на зайняття підприємницькою діяльністю, які застосовуються з метою захисту інтересів суспільства і держави, охорони прав та свобод людини і громадянина у національному секторі господарювання.

Обґрунтовано, що предметом обмежень щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю є: по-перше, наявність заборони провадити таку діяльність для окремих суб'єктів, які уповноважені на виконання функцій держави; по-друге, визначення різновидів господарської діяльності, на зайняття якою потрібен дозвіл органів державної влади; по-третє, визначення кола видів господарської діяльності, якими може займатися тільки держава. Комбінація та застосування вказаних адміністративно-правових обмежень дає можливість побудувати якісне, законне й ефективне економіко-фінансове середовище, користуючись перевагами якого фізичні та юридичні особи матимуть можливість реалізувати свої законні права й інтереси, а також матимуть гарантії захисту останніх з боку держави.

7. Аргументовано, що в рамках заявленої у роботі проблематики адміністративні процедури — це сукупність передбачених нормами чинного законодавства формалізованих та послідовних дій, які здійснюються фізичними особами, а також спеціально уповноваженими органами державної влади з метою легалізації і безпосередньої реалізації підприємницької діяльності, а отже, вказані процедури орієнтовані на те, щоб забезпечити фактичне втілення у життя права на зайняття підприємницькою діяльністю. Зазначено, що адміністративні процедури реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю доцільно поділити на три групи: 1) реєстраційні, пов'язані із виникненням і початком діяльності суб'єктів підприємницької діяльності; 2) допоміжні, які виникають лише у випадку ведення певних видів

підприємництва (довільні, ліцензійні, реєстрація РРО, тощо); 3) процедури скасування державної реєстрації.

8. Узагальнено, що на сьогоднішній день в Європі та світі сформувалися досить різноманітні та водночас дієві підходи щодо забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. А отже, зазначене дало змогу виділити такі позитивні моменти відповідного досвіду, які український законодавець може адаптувати до вітчизняних реалій: по-перше, наявність великої кількості ініціатив політичного, фінансового, податкового характеру тощо. Так, у переважній більшості держави для початку здійснення підприємницької діяльності використовують податкові пільги. Окрім того, практикують різноманітні програми для стимулювання осіб займатися таким видом діяльності; по-друге, чинне законодавство провідних країн надає громадянам досить широкий перелік можливостей вільно обирати вид економічної діяльності; по-третє, досить цікавим є досвід Польської Республіки, який передбачає можливість скасування внесків по загальнообов'язковому соціальному страхуванню протягом шести місяців з дня початку здійснення підприємницької діяльності; по-четверте, окремо варто виділити досвід, відповідно до якого підприємці мають право отримати індивідуальне тлумачення нормативно-правових актів, зокрема роз'яснення щодо обсягу та способу застосування положень, які визначають їхній обов'язок сплачувати державні збори або внески на соціальне чи медичне страхування тощо; по-п'яте, держави відкриті для інновацій, що забезпечує підтримку підприємницької діяльності, особливо орієнтованої на впровадження нових технологій, продуктів тощо.

9. Констатовано, що в рамках вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю необхідно: по-перше, значно спростити процедури реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, особливо це стосується правового режиму воєнного стану. З огляду на зазначене вище, необхідним є прийняття Положення «Про порядок реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності в умовах правового режиму

воєнного стану». Такий нормативний документ має передбачати скорочення кількості необхідних документів і дозволів для реєстрації бізнесу, впровадження електронних сервісів для подання звітності та заяв, а також зменшення інших бюрократичних перепон. Досвід Естонії з електронним урядуванням може бути корисним для впровадження в Україні з метою зниження часу і витрат на відкриття бізнесу; по-друге, переглянути податкове законодавство, зокрема Податковий кодекс України, в якому доцільно закріпити пільги для суб'єктів, які тільки починають здійснення підприємницької діяльності або бажають це зробити. Зазначене забезпечить передбачуваність і стабільність податкових правил, а також знизить податковий тиск на малий і середній бізнес. Особлива увага має бути зосереджена на пільговому оподаткуванні стартапів у галузі інноваційної діяльності та військової сфері; по-третє, реформувати систему державного контролю та нагляду. Державний нагляд має спрямовуватися не на тиск на підприємців, а на забезпечення справедливих умов ведення бізнесу і захист економічних інтересів. Для цього необхідно зменшити кількість перевірок, чітко регламентувати їх проведення та запровадити механізми оскарження неправомірних дій з боку контролюючих органів; по-четверте, забезпечити прозорість та послідовність державної політики у сфері підприємницької діяльності, яка в останні два роки не була такою; по-п'яте, розробити та впровадити загальнодержавні програми підтримки підприємництва, які будуть діяти в Україні на постійній основі, без прив'язки до політичної ситуації чи воєнного стану. Констатовано, що окремим проблемним питанням, яке важливо врегулювати, є підвищення рівня правової свідомості суб'єктів підприємницької діяльності через освітні програми, тренінги та семінари. Це допоможе підприємцям краще орієнтуватися у законодавстві, ефективніше захищати свої права та використовувати можливості, надані державою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов та ін. 2-е вид., доповн. Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.
2. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
3. Алімов Р. С. Процедури в адміністративному праві України: теорія і практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Донецьк, 2002. 165 с.
4. Андреев А. Механізм правового регулювання суспільних відносин: окремі аспекти щодо визначення поняття та особливостей. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 125–128.
5. Атаманова Ю. Є. Основні проблеми системного господарсько-правового регулювання відносин в інноваційній сфері : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Харків, 2009. 458 с.
6. Басов А. В. Поняття «обмеження» як юридична категорія: теоретичний аспект. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1. С. 27–33.
7. Березовська І. Р. Поняття і характеристика структурних елементів механізму застосування адміністративно-правових засобів забезпечення інформаційної безпеки України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 31–35.
8. Беспалько І. Л. Визначення поняття загальних засад кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 242–247.
9. Бойчук Р. П. Правові засади державного регулювання підприємницькою діяльністю: проблеми формування. *Актуальні*

- питання господарського права та процесу. 2019. № 4 (28). С. 21–26.
10. Бондаренко О. М. Поняття та ознаки механізму правового регулювання вирішення податкового спору. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1, т. 1. С. 120–125.
 11. Боровик А. В., Парамонов Д. Ю. Адміністративно-правове забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності в Україні : монографія. Одеса : Гельветика, 2022. 268 с.
 12. Буга Г. С., Кузьменко С. Г. Поняття адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 317–321.
 13. Васильєв В. М. Адміністративно-правове забезпечення режиму законності підприємницької діяльності в Україні. *Право і безпека*. 2018. № 4 (71). С. 36–42.
 14. Васильєва В. А. Проблеми цивільно-правового регулювання відносин з надання посередницьких послуг : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2006. 408 с.
 15. Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 333 с.
 16. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.
 17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
 18. Вінник С. О. Адміністративно-правові засади здійснення контролю та нагляду за підприємницькою діяльністю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2020. 213 с.
 19. Воронятніков О. О. Поняття механізму публічного адміністрування сферою санітарного та епідемічного благополуччя населення. *Київський часопис права*. 2021. № 2. С. 60–65.
 20. Гапотій В. Д. Теоретичні та практичні аспекти суверенітету народу, націй та держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2005. 18 с.
 21. Гаруст Ю. В. Поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав громадян у податковій сфері. *Наука і правоохорона*. 2012. № 3 (17). С. 16–20.

22. Глібко С. В. Питання реалізації гарантій підприємництва в господарському праві України. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві = Modern problems of the development of law and economics in an innovative society* : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 берез. 2020 р.) / НДІ правового забезпечення інновац. розвитку НАПрН України. Велико Търново (Болгарія), 2020. С. 70–76. URL: <https://access-bg.org/proceedingfiles/modern-problems-development.pdf#page=70>
23. Глібко С. В., Гречко О. А. Конституційні гарантії права на підприємницьку діяльність. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 154–160. URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/Hlibko_Hrechko13.pdf
24. Гнатущенко Ю. В. «Суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин»: співвідношення понять. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 1. С. 39–43.
25. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.
26. Гурковський М. П. Реєстраційна діяльність публічної адміністрації: організаційно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2009. 221 с.
27. Дараганова Н. В. Забезпечення свободи підприємницької діяльності: обов'язок держави і правові позиції суду. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 257–261.
28. Денисова А. М. Механізм і засоби правового впливу (теоретико-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2012. 230 с.
29. Денисова А. М. Правові обмеження: поняття, види, функції. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 51–55.
30. Державне управління : словник-довідник / за заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. Київ : УАДУ, 2002. 228 с.
31. Державне управління і менеджмент : навч. посіб. у табл. і схемах / Г. С. Одінцова, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г. С. Одінцової. Харків : ХарPI УАДУ, 2002. 492 с.

32. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
33. Дика Ю. В. Адміністративно-правові засади регулювання обмежень прав і громадян на екологічну інформацію : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 193 с.
34. Дика Ю. В. Поняття правових обмежень права на екологічну інформацію. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 4. С. 167–171.
35. Діденко С. В. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 16. С. 463–469.
36. Дорошенко Е. Р. Конституційні засади обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2023. 228 с.
37. Дрозд О. Ю. Правове регулювання проходження державної служби в Україні: проблеми співвідношення норм трудового та адміністративного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05, 12.00.07. Київ, 2017. 401 с.
38. Дубенко О. І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 21 с.
39. Дядін А. Дефініція категорії «підприємницька діяльність». *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1. С. 62–72.
40. Дячук Н. Д. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав суб'єктів приватного підприємництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 41, т. 1. С. 157–160.
41. Єгорова-Луценко Т. П. Доктрина забезпечення, реалізації та захисту трудових прав працівників сільського господарства України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2020. 412 с.
42. Жарікова Є. О. Про окремі аспекти припинення діяльності суб'єктів підприємництва — громадян. *Економіка та право*. 2013. № 2. С. 69–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpr_2013_2_14

43. Живко З. Підходи до тлумачення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» через призму функцій економічної системи. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 31–34.
44. Заброта Д. Г. Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорії. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). С. 45–51.
45. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
46. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юрид. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право. 2009. 584 с.
47. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2002. 432 с.
48. Загуменник В. І., Мусієнко В. В., Проценко В. В. Адміністративне право України: основні категорії та поняття : навч. посіб. / за заг. ред. О. Х. Юлдашева. Київ : Поліграфіст, 2010. 512 с.
49. Задорожний Б. Судовий захист свободи підприємницької діяльності в Україні. *Слово Національної школи суддів України*. 2022. № 3–4 (40–41). С. 113–123.
50. Іващенко О. М. Адміністративно-правове регулювання корпоративних прав держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 189 с.
51. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Харків : Фоліо, 2002. 846 с.
52. Ісаков М. Г. Поняття та ознаки підприємництва як об'єкта державного контролю. *Форум права*. 2011. № 4. С. 332–339.
53. Іщук С. І. Право на підприємницьку діяльність у структурі економічних засад громадянського суспільства в Україні. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 1. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup_2014_1_7

54. Капітаненко Н. П. Удосконалення механізму реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 7–12.
55. Каталог організацій підтримки бізнесу. *Дія-Бізнес* : вебсайт. URL: <https://business.diia.gov.ua>
56. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ : Кондор, 2008. 477 с.
57. Кельман М., Кельман Р. Доктринальні підходи до розкриття поняття «правове регулювання». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2023. Т. 10, № 3 (39). С. 13–20.
58. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. 3-е вид. переробл. і доповн. Одеса : Юрид. літ., 2006. 488 с.
59. Кікінчук В. Ю. Щодо розуміння сутності та призначення адміністративних процедур. *Адміністративне право та процес: актуальні проблеми та шляхи вирішення* : тези доп. учасників наук.-практ. семінару (Харків, 21 лют. 2020 р.) / Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків, 2020. С. 21–23.
60. Клим О. В. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 21 с.
61. Клим О. В. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 205 с.
62. Князька Л. А. Адміністративно-правове регулювання в галузі соціального захисту населення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 20 с.
63. Кобзева Т. А. Адміністративно-правове забезпечення управління фінансовою системою України : монографія. Суми : Сум. держ. ун-т, 2018. 433 с.
64. Кобрусєва Є. А. Структура адміністративно-правового механізму забезпечення права на мирні зібрання в Україні. *Право та державне управління*. 2020. № 1, т. 1. С. 262–269.

65. Коваленко І. А. Загально-соціальні гарантії реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2022. Вип. 26. С. 45–51.
66. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 239 с.
67. Ковальова М. В. Адміністративно-правові режими підприємницької діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 19 с.
68. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий 07 груд. 1984 р. № 8073-Х. *Верховна Рада України* : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/conv#Text>
69. Колотова О. Відмежування прогалін у праві від суміжних правових явищ. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 55–59.
70. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
71. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
72. Конституційне право : підручник / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич ; за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : ВАІТЕ, 2021. 528 с.
73. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72, ч. 1. Ст. 2598.
74. Корнієнко В. В. Співвідношення права і закону у правотворчій та правозастосовчій діяльності органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2009. 19 с.
75. Королюк Ю. Г. До питання сутності та співвідношення понять «механізм» і «механізм управління в галузі науки «державне управління». *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 7. С. 80–84.
76. Костюк В. М. Характеристика механізму правового регулювання сфери освіти. *Митна справа*. 2011. № 4 (76), ч. 2. С. 361–366.
77. Кошика Д. О. Сутність правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1 (11). С. 164–175.

78. Кравцова Т. М. Адміністративно-правові засади здійснення державної регуляторної політики в сфері господарювання : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 456 с.
79. Кравченко О. М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2009. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=56>
80. Крегул Ю. І., Банк Р. О. Безпека підприємницької діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 240 с.
81. Крестовская Н. Н., Матвеева Л. Г. Теория государства и права : элементарный курс. Харьков : Одиссей, 2007. 384 с.
82. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 23471-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
83. Кройтор В. А., Матат Ю. І. Шляхи усунення та подолання прогалів у законодавстві. *Право і безпека*. 2010. № 2. С. 180–184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_2_41
84. Крусян А. Р. Конституційне регулювання права на підприємницьку діяльність: порівняльний аналіз законодавства Естонії, Латвії, Литви та України. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 53–57.
85. Кузнецова Н. С. Розвиток громадянського суспільства та сучасне приватне право України. *Вибрані праці*. Київ : Юридична практика, 2014. 541 с.
86. Купчак Б. Ф. Підприємництво: суть та умови здійснення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.2. С. 243–249.
87. Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 187 с.
88. Ластовецький А. С. Організаційно-правові засади регулювання підприємницької діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2005. 20 с.

89. Легуша С. М. Правові відносини як форма і результат правової діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 1. С. 25–31.
90. Лекарь С. І. Місце адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави у системі державно-правового механізму. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1. С. 15–20.
91. Литовченко П. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері комунального господарства. *Митна справа*. 2012. № 2 (80), ч. 2, кн. 2. С. 128–134.
92. Личенко І. О. Адміністративно-правовий механізм протидій правопорушень в сфері власності. *Leges si Viata*. 2014. Вип. 1/3 (265). С. 68–71.
93. Лук'янець Д. М. Аксиоматичні теорії та універсуми науки адміністративного права. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3 (9). С. 37–44.
94. Лученко Д. В. Контрольне провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 180 с.
95. Маліков В. В. Встановлення адміністративно-правових обмежень як складова частина адміністративно-правового режиму антитерористичної операції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 4, т. 2. С. 30–36.
96. Марченко В. Здійснення суб'єктивних цивільних прав: нотаріальний аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 44–49.
97. Марчук В. М., Ніколаєва Л. В. Нариси з теорії права : навч. посіб. Київ : Істина, 2004. 304 с.
98. Мацелик Т. О. Суб'єктивне публічне право як юридичний феномен. *Юридичний вісник*. 2011. № 3 (20). С. 67–71.
99. Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правових засад забезпечення системи економічної безпеки України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 4 (10). С. 119–126.
100. Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи

- економічної безпеки України. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип. 65. С. 125–129.
101. Миджин Г. Є. Структура адміністративно-правового механізму захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 2 (8). С. 72–79.
102. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : прийнято ГА ООН від 16 груд. 1966 р. *Верховна Рада України* : вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_042
103. Мілаш В. С. Господарське право : курс лекцій : у 2 ч. Харків : Право, 2008. Ч. 1. 496 с.
104. Моргунов О. А. Поняття та механізм адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 274–277.
105. Муравйов К. В. До проблеми визначення поняття правові засади реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 29, ч. 2, т. 3. С. 154–157.
106. Мусіяка В. Л. Правовые основы предпринимательской деятельности. Харьков : Бизнес-информ, 1995. 88 с.
107. Нескороджена Л. Л. Забезпечення процесуальних прав і законних інтересів позивача та відповідача у кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2002. 226 с.
108. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник. Київ : УАДУ, 1998. 160 с.
109. Николина К. В. Юридична процедура: поняття, ознаки, види, місце в системі правових категорій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2011. 19 с.
110. Николина К. Належна юридична процедура: теоретичні аспекти визначення. *Вісник Київського національного*

- університету імені Тараса Шевченка. Серія : Юридичні науки. 2012. Вип. 94. С. 44–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_94_13
111. Нікітенко Л. О. Напрями удосконалення законодавства України та практики його застосування у сфері реалізації права на підприємницьку діяльність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 41–44. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2015/11.pdf
112. Нікіфоров В. Ю. Захист профспілками соціально-трудова прав працівників в умовах ринкової економіки (теоретично-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2004. 187 с.
113. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2000. Т. 2. 911 с.
114. Окунев І. С. Загально-теоретичні засади правового статусу суб'єкта права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 21 с.
115. Олійник А. Ю. Конституційне та законодавче регулювання свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2019. № 38. С. 28–31.
116. Остапенко О. І. Наукові уявлення про механізм адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія : Юридична*. 2010. № 2. С. 142–149.
117. Палій В. В. Поняття та види адміністративно-правових обмежень, які застосовуються органами Національної поліції України при забезпечення публічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 454–457.
118. Параманов Д. Ю. Про поняття підприємницької діяльності: адміністративний аспект. *Юридична наука*. 2020. № 7 (109). С. 119–127.
119. Пархоменко Н. М. Окремі аспекти конституційного регулювання права на підприємницьку діяльність в Польщі, Румунії,

- Словаччині, Угорщині та Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія : Право.* 2023. Вип. 79, ч. 1. С. 155–159.
120. Петрушенко В. *Тлумачний словник основних філософських термінів.* Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2009. 264 с.
121. Питання Міністерства економіки : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 459. *Офіційний вісник України.* 2014. № 77. Ст. 2183.
122. Підприємницьке право : навч. посіб. / за ред. О. В. Старцева. Київ : Істина, 2006. 208 с.
123. Платоненко О. С. Правове регулювання суспільних відносин: теоретичні основи. Заборонні засоби регулювання суспільних відносин. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 28–29 лип. 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 16–18.
124. Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
125. Подковенко Т. О., Мельничук А. С. Прогалини у законодавстві та способи їх подолання. *Європейський вибір України, розвиток науки танациональна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) : у 2 т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2022. Т. 1. С. 80–84.
126. Подорожній Є. Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2016. 426 с.
127. Порядок реєстрації касового апарату (РРО). Питання — відповіді. *Галлекс* : вебсайт. URL: <https://gallex.com.ua/statti/poriadok-reestratsiyi-kasovogo-aparatu-rro>

128. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб : кол. монографія / В. Л. Яроцький, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатеева, І. В. Жилінкова та ін. ; за наук. ред. проф. В. Л. Яроцького. Харків : Юрайт, 2013. 272 с.
129. Присяжнюк А. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави. *Форум права*. 2011. № 1. С. 808–813.
130. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листоп. 1993 р. № 3659-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст. 472.
131. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січ. 2021 р. № 1150-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 23. Ст. 197.
132. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4572-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 2.
133. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.
134. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31. Ст. 263.
135. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06 верес. 2005 р. № 2806-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 48. Ст. 483.
136. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 верес. 2005 р. № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
137. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
138. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 375. *Офіційний вісник України*. 2014. № 69. Ст. 1936.

139. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : постанова Кабінету Міністрів України від 02 лип. 2014 р. № 228. *Офіційний вісник України*. 2014. № 54. Ст. 1455.
140. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.
141. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 828.
142. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 04 квіт. 1995 р. № 116/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
143. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02 берез. 2015 р. № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 1234.
144. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
145. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
146. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності : Закон України від 19 трав. 2011 р. № 3392-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 47. Ст. 552.
147. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання : постанова Верховної Ради України від 29 серп. 2019 р. № 19-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 35. Ст. 147.
148. Про підприємництво : Закон України від 07 лют. 1991 р. № 698-XII. *Верховна Рада України* : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12/conv#Text>
149. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4618-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 3. Ст. 23.

150. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січ. 2020 р. № 66-р. *Верховна Рада України* : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-p/conv#Text>
151. Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серп. 2024 р. № 821-р. *Верховна Рада України* : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-p/conv#Text>
152. Проданова Л. В., Котляревський О. В. Мотиваційний механізм розвитку підприємницької діяльності в економіці України : монографія / Черкаський держ. технолог. ун-т. Черкаси : Вид. Пономаренко Р. В., 2019. 240 с.
153. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : підписаний 20 берез. 1952 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. Ст. 2372.
154. Пунда О. О. Використання даних, одержаних в результаті застосування науково-технічних засобів, для доказування в кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2001. 216 с.
155. Пурей М. М. Право на працю в Україні в умовах ринкової економіки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2002. 173 с.
156. Радченко О. В. Категорія «механізм» у системі державного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. праць : у 2 ч. / за заг. ред. Г. І. Мостового, Г. С. Одінцової. Харків, 2001. Ч. 2. С. 10.
157. Радченко О. В. Ціннісний вимір трансформації державно-політичного режиму в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2010. 481 с.
158. Развадовський В. Й. Особливості нормативно-правового регулювання державно-управлінських відносин у транспортній

- системі. *Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 23. С. 167–174.
159. РРО: реєстрація та взяття на облік контролюючим органом. *Державна податкова служба України* : вебсайт. URL: <https://свр. tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-505047.html>
160. Саско О. І. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (аналіз складу злочину) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2007. 203 с.
161. Середа О. О. Правова процедура: теоретико-правові засади та практичні виміри : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 198 с.
162. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
163. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Алерта ; ЦУП, 2011. 524 с.
164. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; АН Української РСР ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1972. Т. 3. 3 / ред. тому : Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька. 744 с.
165. Смелік В. Б. Кореляційні зв'язки між окремими видами злочинів у сфері підприємництва (проблеми методики розслідування) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 19 с.
166. Собакарь А. О. Організаційно-правові основи утворення і функціонування спеціальних економічних зон в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Донецьк, 2002. 219 с.
167. Соф'їн М. І. До проблеми визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання здійснення фіскальної політики в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. С. 258–264.
168. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 624 с.
169. Ромашов Р. А. Теорія держави та права : навч. посіб.; за заг. ред. Київ : КЮІ МВС України, 2005. 131 с.

170. Тимошевич М. М. До питання визначення предмету адміністративно-правових обмежень щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 166–171.
171. Тимошевич М. М. До проблеми визначення поняття «підприємницька діяльність». *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 берез. 2022 р.) / Наук.-дослід. ін.-т публічного права. Київ, 2022. С. 128–220.
172. Тимошевич М. М. До проблеми визначення поняття адміністративно-правового механізму реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. *Юридична наука*. 2019. № 5, т. 2. С. 98–103.
173. Тимошевич М. М. До проблеми визначення поняття суб'єкт забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22–23 верес. 2021 р.) / Наук.-дослід. ін.-т публічного права. Київ, 2021. С. 282–284.
174. Тимошевич М. М. До характеристики правового статусу суб'єктів забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. *Юридична наука*. 2020. № 3, т. 2. С. 177–182.
175. Тимошевич М. М. До характеристики системи нормативно-правових засад забезпечення реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю в Україні. *Правові новели*. 2023. № 21, т. 2. С. 196–201.
176. Тимошевич М. М. Норма права, як структурний елемент адміністративно-правового механізму реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12–13 серп. 2020 р.) / Наук.-дослід. інститут публічного права. Київ, 2020. С. 232–234.
177. Тимошевич М. М. Поняття та зміст права на зайняття підприємницькою діяльністю в Україні. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 7(51). С. 358–362.

178. Тиндик Н. П. Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 47 с.
179. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : підписана 27 черв. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.
180. Фігель Ю. О. Теоретичні аспекти обмеження прав людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 357–361.
181. Фролов Ю. М. Адміністративні процедури: зміст та особливості. *Форум права*. 2013. № 3. С. 692–698.
182. Харитонов О. В. Дозвільна система в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 197 с.
183. Хартія Європейського Союзу про основоположні права / [неофіц. переклад українською]. 17 листоп. 2021 р. *Центр громадських свобод* : вебсайт. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/#:~:text=Хартія%20основоположних%20прав%20Європейського%20Союзу,договору%201%20грудня%202009%20року>
184. Хитра І. Я. Адміністративно-правове забезпечення діяльності банків в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 252 с.
185. Хміль Д. І. Поняття та ознаки адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 1. С. 79–84.
186. Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 424 с.
187. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
188. Чорна В. Г. Обмеження в адміністративному праві : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2019. 39 с.

189. Чумак В. В. Адміністративно-правові засади діяльності поліції Грузії, країн Балтії та України: порівняльний аналіз : монографія. Харків : Константа, 2019. 490 с.
190. Шапенко Л. О., Присяжнюк А. М. Законодавчі прогалини та шляхи їх подолання. *Проблеми відновлення конституційного ладу в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19–20 трав. 2017 р.) / Таврійський нац. ун-т імені В.І.Вернадського. Київ, 2017. С. 16–19. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/30541/3/Шапенко_Присяжнюк.pdf
191. Шпомер А. І. Ліцензування господарської діяльності (господарсько-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2006. 22 с.
192. Шпомер А. Поняття, ознаки та функції ліцензування певних видів господарської діяльності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 12. С. 77–80.
193. Шуба В. В. Адміністративно-правові відносини в діяльності органів прокуратури України: загальнотеоретичні аспекти : дис. .. канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2006. 200 с.
194. Шумейко Т. А. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 8 (110). С. 169–176.
195. Юзьков Л. П. Державне управління у політичній системі розвиненого соціалізму. Київ, 1983. 156 с.
196. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1. А — Г. 656 с.
197. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. (неофіційна версія). URL: <http://cyclop.com.ua/content/view/1290/58/1/12/#22140>
198. Юрійчук І. В. Правове поняття адміністративних процедур. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 151–156.

199. Юшкевич О. Г. Провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб — підприємців : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 19 с.
200. Charter of fundamental rights of the European Union: legal act 7.6.2016 № 2016/C 202/02. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT>
201. Focus — 10 ans de création d'entreprise en France — L'essentiel. URL: <https://bpifrance-creation.fr/observatoire/etudes-thematiques/statistiques-creation/focus-10-ans-creation-dentreprise-france>
202. Gründungen und Unternehmensschließungen. URL: <https://www.ifm-bonn.org/statistiken/gruendungen-und-unternehmensschliessungen/existenzgruendungen-insgesamt>
203. Kleine und mittlere Unternehmen. 55 % in kleinen und mittleren Unternehmen tätig. URL: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Branchen-Unternehmen/Unternehmen/Kleine-Unternehmen-Mittlere-Unternehmen/aktuell-beschaefigte.html>
204. Kurzawa Angelika Uprawnienia i obowiązki przedsiębiorców w nowej ustawie — Prawo przedsiębiorców. URL: <https://www.edukacjaprawnicza.pl/uprawnienia-i-obowiazki-przedsiębiorcow-w-nowej-ustawie-prawo-przedsiębiorcow/>
205. Prawo przedsiębiorców. USTAWA z dnia 6 marca 2018 r. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-przedsiębiorcow-18701388>
206. Samuel Goldstein Guide complet sur l'auto-entrepreneur : tout savoir sur ce statut. URL: <https://www.legalplace.fr/guides/guide-auto-entrepreneur/>
207. Selbständige Tätigkeit durch Ausländer. URL: <https://www.ihk.de/bodensee-oberschwaben/recht/gesetzliche-vorgaben-fuers-gewerb-/selbstaendige-taetigkeit-durch-auslaender-1942534>
208. Statut d'auto-entrepreneur en France : le guide complet en 2024. URL: <https://www.justifit.fr/b/guides/droit-societes/statut-auto-entrepreneur-en-france-2022/>

209. The Number of Businesses in the USA and Statistics for 2024. URL: <https://www.clearlypayments.com/blog/the-number-of-businesses-in-the-usa-and-statistics-for-2024/>
210. Thomas A Garrett Entrepreneurs Thrive in America—Federal, State Policies Make a Difference for Those Facing Risk. URL: <https://www.stlouisfed.org/publications/bridges/spring-2005/entrepreneurs-thrive-in-america-federal-state-policies-make-a-difference-for-those-facing-risk>

Наукове видання

ТИМОШЕВИЧ Микола Миколайович
БОРОВИК Андрій Володимирович

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ**

Монографія

Верстка	<i>Н. Ковальчук</i>
Обкладинка	<i>А. Юдашкіна</i>
Технічне редагування	<i>О. Гринюк</i>

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку _____ р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Droid. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 10,46. Наклад 300.
Замовлення № 001М-0125.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.